

JAARBOEK 1989

**Uitgave :
Heemkundekring Het Land van Gastel**

Geachte lezers en lezeressen,

Het doet ons groot genoeg u bij deze het jaarboek 1989 ter lezing aan te bieden.

De redactie prijst zich gelukkig, dat zij ook dit jaar weer een gevarieerd aanbod van heemkundige artikelen kan presenteren. De geschiedenis van Gastel is rijk aan zaken, die voor het nageslacht bewaar'd dienen te worden.

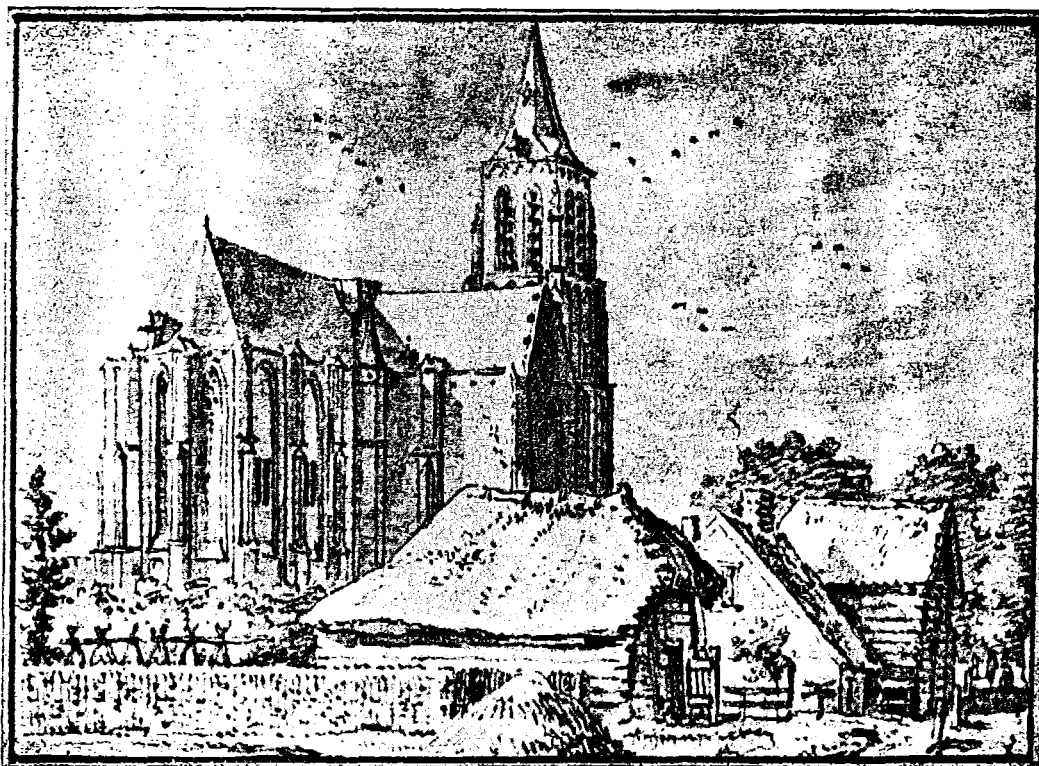
Het wordt misschien wat eentonig, maar wij houden ons ook nu weer aanbevolen voor opbouwende kritiek inzake het gebodene. Graag zouden we de redactienog wat uit wensen te breiden met enkele mensen, die kennis hebben op het gebied van Gastels verleden, of die zich die kennis willen eigen maken.

Wij zouden ook graag de jeugd een kans willen geven. Wij weten zeker, dat ook jongeren geïnteresseerd zijn in Gastels verleden.

Tot slot een woord van dank aan allen, die hebben bijgedragen 'aan de tot standkoming van dit jaarboek, van typiste tot schrijver.

Wij wensen u veel leesplezier toe.

F. VAN MERRIËNBOER,
Voorzitter Heemkundekring
Het Land van Gastel.

Gezicht op de kerk. Tekening: Abraham de Haen uit 1739.

Er is in Oud Gastel in 1905 een kerk afgebroken, een originele mooie gotische kerk, "laat-gotisch" om het precies te zeggen, d.w.z. dat de bouwstijl van de kerk zuiver geënt was op de gotiek, met reeds invloeden van de Renaissance-stijl.

Hoe zag die kerk eruit, wanneer is ze gebouwd, door wie, wat is er mee gebeurd in de vier eeuwen van haar bestaan en waarom werd ze afgebroken? Vragen die rijzen als we de geschiedenis van onze gemeenschap willen kennen. We moeten daarvoor gaan zoeken in de kerkelijke en gemeentelijke archieven. Maar die zijn beperkt in hun gegevens, soms zijn ze maar gedeeltelijk bewaard gebleven.

Toch wil ik proberen een overzicht te maken van de lotgevallen van dit verdwenen kerkgebouw. Soms moet ik details vermelden die niet direct met het gebouw te maken hebben, maar die vermeldenswaard zijn omdat ze mede de sfeer bepalen van die tijd. Er bestaan een tweetal archiefstukken die essentieel zijn - of kunnen zijn - voor het begin. Er bestaat een prachtig geschreven

oorkonde uit 1125. Hierin verklaren ene Fastradus Scerebaert en zijn vrouw Sophia hun goederen, liggende van de "Markemunde tot Overste Overmere en vandaar tot Halderberghe en Thurlichtervenne" te schenken aan de abdij van Oostburg bij Utrecht. Als we deze plaatsaanduidingen precies lokaliseren dan bevat dit gebied gronden van Gastel, Oudenbosch en Hoeven. Dan zou daarmee Gastel gelokaliseerd zijn en reeds bestaan hebben. Er zou daar ook een kapel gestaan hebben ter ere van de H.Maagd en de H. Laurentius.

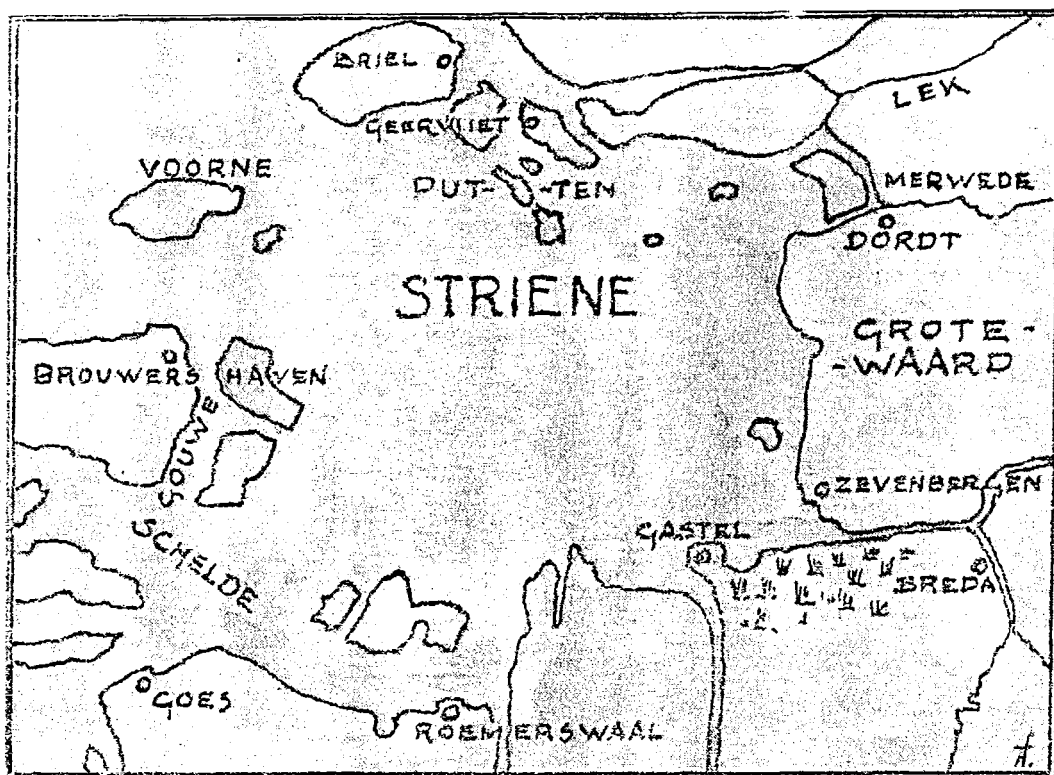
Toch zijn de vakmensen, de archivariissen, zeer huiverig t.o.v. deze akte en zij veronderstellen dat ze vele tientallen jaren later is opgemaakt, om daarmee bepaalde rechten te claimen.

Er is een andere akte, een echte. Deze akte van december 1275, ook berustende in de Abdij van Bornhem vormt de basis voor besluiten en overeenkomsten betreffende de eigendom en ontwikkeling van gronden in onze omgeving. De naam "Gestele" komt er ook in voor. Deze akte, die grondig is bestudeerd en waarvan een grote copie hangt in de Burgerzaal van ons Gemeentehuis, behelst het volgende: Arnold van Leuven, Heer van Breda, en Elisabeth, zijn echtgenote, schenken aan de Abt van het Convent van St. Bernard (die abdij was toen gevestigd in Hemixem-België vanaf 1246), de gehele novale (nieuwe) tienden aan de parochie van Gastel, "die nu is en in de toekomst zal groeien". Bovendien schenken zij aan het klooster het bos "barlebossen" met grond en tweehonderd bunder moer, naast het bos, met toestemming om naar hun goederen wegen en vrije waterlopen te leggen. De Heer Arnold van Leuven had, ook uit eigenbelang, de abdij en haar monniken nodig om zijn gebied te ontginnen en de agrarisch ingestelde Orde van Hemixem kon hem daarbij helpen.

Het volgende jaar, 10 mei 1276, verleende de Heer het patronaatsrecht (recht om de pastoor te benoemen) aan deze abdij. Er was toen al een Pastoor een zekere Marsilius. Er bestond dus al een parochie en hoogstwaarschijnlijk al een kerkje. Een en ander werd goedgekeurd door de Bisschop van Luik.

Onder leiding van die monniken van St. Bernard, is in de volgende decennia de oude dijk aangelegd, op gronden die al waren droog-

gevallen, waarschijnlijk ook om kerken kerkhof te vrijwaren tegen hoge vloed. Op oude kaarten staat Gastel getekend als een schiereiland in de grote stromen van Z.W. Nederland. De scheepvaart vanuit Holland en Zevenbergen (met zoutwinning) die hun produkten naar en van Veere, Middelburg, Antwerpen en Gent vervoerden, zagen vanaf de Striene het torentje van Gastel als een baken, een herkenningspunt. Daarop is later het verhaal gebouwd dat de kerktoren een vuurtoren zou zijn geweest.

24. Westelijk Noord-Brabant tussen 1100 en 1400. Naar een tekening van Frans Akkermans.

Overigens wordt ook verondersteld dat het eerste kerkje van Gastel meer oostwaarts lag, op Kuivezand. Het kan een kapel geweest zijn, temeer omdat de inwoners van Hoeven en Oudenbosch toen kerkplichtig waren in Gastel. Zij zijn resp. in 1310 en 1358 zelfstandige parochies geworden. Doch sporen van het eerste kerkje of kerkjes zijn gevonden aan de voet van de huidige toren.

Dit eerste of misschien tweede kerkje, ter ere van de H. Laurentius heeft enkele eeuwen als zodanig gediend. Of het in die eeuwen nog is verbeterd, vernieuwd of vergroot is niet te achterhalen. Wat we wel weten is dat het een eenbeukig kerkje was van ongeveer 10 meter breed. Het was gebouwd van z.g. "klooster-

moppen", een grotere steensoort, die in de middeleeuwen voornamelijk door de Cisterciënser monniken werden gebruikt. We veronderstellen dat dit kerkje was gebouwd in romaanse stijl, en heel eenvoudig. Bovendien dit romaans en die grote kloostermoppen harmonieren heel goed met elkaar. Ook de halfronde raambogen passen in dit beeld. Het was een logische combinatie.

Er kwam steeds meer grond beschikbaar voor de landbouw, de parochie groeide en het kerkje werd te klein. Dat was dan half in de vijftiende eeuw.

En juist in die tweede helft van die vijftiende eeuw was er een bloeitijdperk in onze streken. Het markiezaat van Bergen op Zoom profiteerde daar ook van. Dit manifesteerde zich ondermeer in het bouwen van huizen, kastelen en kerken. Zo schrijft C. Slootmans in zijn magistrale werk "Jan metten lippen" dat er een gunstige periode was en dat er vóór en rond 1500 veel gebouwd werd in Brabant. De goede relaties van de Heer zorgden voor knappe bouwmeesters. Zo werkte vanuit Mechelen in deze omgeving, reeds vanaf 1350 de familie Keldermans (alias van Mansdale) die hier de toon aangaven w.b. bouw en beeldhouwen.

Tijdens het bestuur van Jan de tweede van Glymes werd het markiezenhof gebouwd (begonnen in 1485). Als bouwmeester-architect wordt genoemd Anthonis I Keldermans. Na zijn overlijden in 1512 werd dit werk voortgezet door zijn zoon Rombout (overleden in 1531). Het is redelijk te veronderstellen dat deze twee bouwmeesters ook de hand hadden in het ontwerpen en doen uitvoeren van onze oude kerk. Want ze werkten veel in deze omgeving en hanteerden dezelfde bouwstijl. B.v. in Halsteren een uitbreiding van de kerk tussen 1495 en 1502, in 1497 uitbreiding van de kerk en transeptvergroting in Ossendrecht, terwijl de kerken van Oud Gastel en Wouw werden voltooid. Zij allen profiteerden van de gunstige tijd. Na 1520 werd de economische positie van ons gebied veel slechter.

Dus ook in Oud Gastel werd aan een grote nieuwe kerk begonnen. De stijl die de Keldermansen hanteerden was de gotiek en gezien deze tijdsperiode de laat-gotiek. De Renaissance was al volop in opkomst, vooral in Italië. Maar die Gotiek had vooral in

Oude kerk van vóór 1905

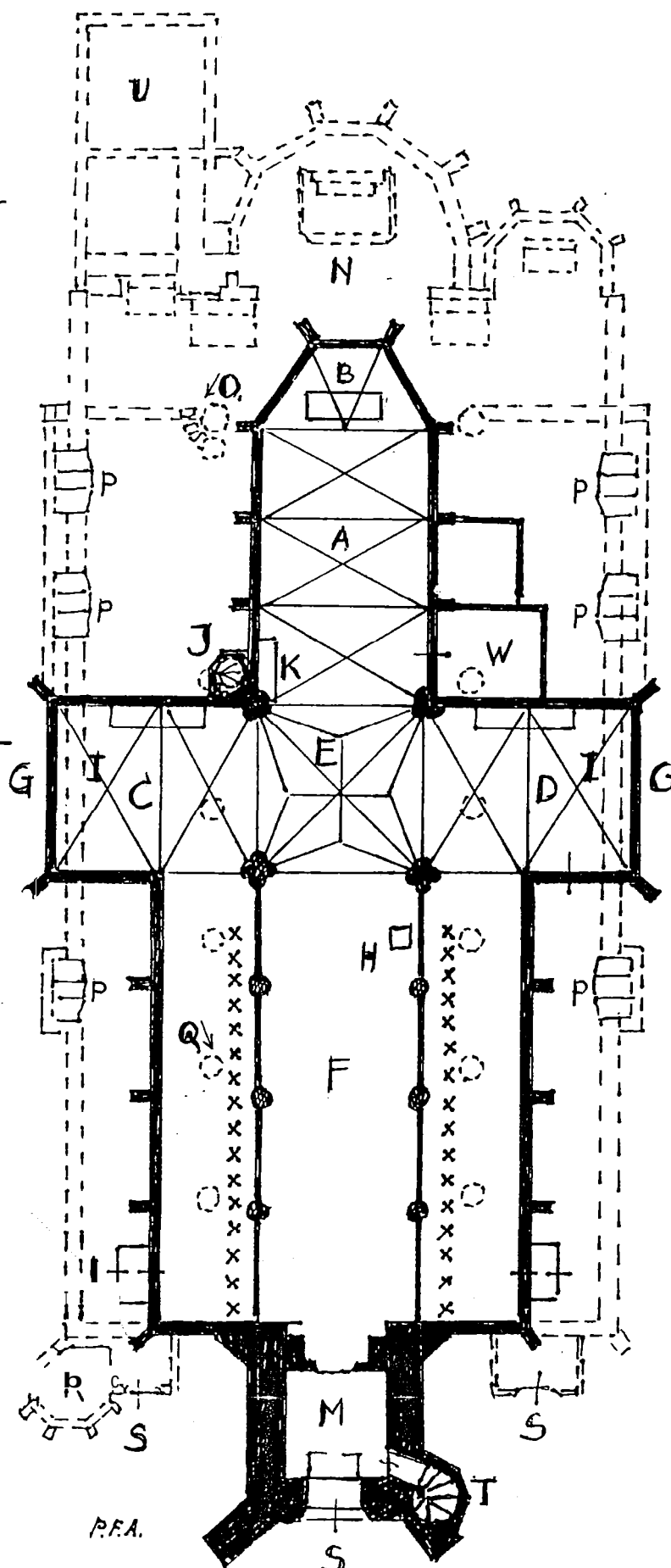
- A. Priesterkoor
- B. Absis met Hoofdaltaar
- C. Noord-transept of kruiskoor of dwarskoor
- D. Zuid-transept
- E. Viering
- P. Middens chip
- G. Transept-gevels
- H. Preekstoel
- I. Biechtstoelen
- J. Traptorentje
- K. Zangkoor
- L. Ingang noordbeuk
- Z. Zijbeuken
- M. Nog bestaande toren
- W. Sacristie

Bestaande kerk van 1907

- N. Priesterkoor met Hoofdaltaar
- O. Preekstoel
- P. Biechtstoelen
- Q. Kolommen
- R. Doopkapel
- S. Ingangen
- T. Torentrap
- U. Sacristie

XXXXXXXXXX

Fundamenten
oudste kerkje.

Frankrijk triomfale kerken gebouwd. Deze gotische stijl kenmerkte zich vooral door de "spitsboog", samengesteld uit twee cirkel-segmenten, die groter weerstand kunnen bieden tegen druk en gewelfbouw mogelijk maakten op willekeurige plattegronden. Er waren da minder zware constructies en muren nodig, zoals in het romaans, waardoor grotere ramen konden worden geconstrueerd. Dus meer licht en hogere gebouwen. Tevens ontwikkelden zich, indien nodig, zichtbare boogvormige constructie-elementen aan de buitenkant: luchtbogen of steunbogen. Niet in Gastel. Maar die spitsboog was het meest kenmerkend van deze stijl.

Nu was deze gotische stijl rond 1500 al een paar eeuwen oud, maar ze werd nog steeds toegepast en dan soms met details die werden ontleend aan een nieuwere stijl: de renaissance.

Zo werd ook in deze periode het Markiezenhof opgezet, met zoals in Gastel de typische renaissance-details met het vele gebruik van witte natuursteen op de hoeken van de constructieve delen alsmede witte sierbanden.

Hoe zag nu onze kerk er oorspronkelijk uit?

Er bestaat een grondige vakkundige beschrijving van het gebouw, opgemaakt in opdracht van het Departement van Binnenlandse Zaken in 1898. Dit gebeurde waarschijnlijk omdat er sprake was van afbraak van de kerk. Er wordt in gesproken over een groot, hoog en ruim gebouw, dagtekenende uit de tweede helft der 15e eeuw. Aan de hand van deze gegevens kon ik een plattegrond tekenen. En deze is dan geplaatst op de plattegrond van de huidige kerk (van 1907 dus) om de onderlinge verhouding te kunnen vergelijken. (zie afb. 3) Hierop is te zien hoe mooi de verhoudingen lagen, gebaseerd op die originele gotische bouwstijl: een zuivere kruis-vorm met twee ver uitstekende zogenaamde transepten of kruiskoren of dwarsbeuken C en D. Met een langgerekt priesterkoor A en B. De muren van kerk en toren waren opgetrokken uit een normaal formaat steen (behoudens het onderstuk van de toren), die volgens overlevering in Gastel gebakken was.

Het middenschip F (later ook wel "buik" genoemd) had een breedte van 7,50 m. De twee zijbeuken G waren elk 4,50 m breed, dus totaal 16,50 m. Deze zijbeuken werden gescheiden van het middenschip door

vier bogen op cilindervormige kolommen. Op de scheiding van het middenschip en de transepten en de z.g. "viering" E, stonden vier zwaardere kolommen, bestaande uit tegen elkaar geplaatste half-cilindervormige kolommen.

De lengte van het middenschip (F) was 21 m. De twee transepten C en D waren even hoog als het middenschip en afgedekt met kruisgewelven.

Het middendeel ervan de z.g. viering E, was gedekt door een stergewelf. Het is niet zo moeilijk u dit voor te stellen, want de hoofdindeling en de gewelfbouw van de huidige kerk lijken sterk hierop en mogelijk is zij van de originele gotische kerk afgeleid. (Niet geïmiteerd!) Vandaar dat de stijl van de nieuwe kerk uit 1907 ook genoemd wordt: neo-getiek, nieuw-gotiek dus.

De totale breedte van de beide transepten plus de viering was 26,70 m inwendig (C+D+E).

Het priesterkoor was dus smal, slechts 7,80 m en 17 m lang inclusief de absis (B). Het bestond uit drie delen met elk een kruisgewelf en het afsluitende deel, de absis, was een halve zeshoek, met een aangepast gewelf.

In het rapport staat ook dat alle gewelven in het middenschip F en de zijbeuken verdwenen waren en er was daar een vlak gestucadoord plafond aangebracht. Op de foto (afb. 4) is dit te zien en het was beschilderd met lijnen en banden.

De gewelven in de transepten, viering en priesterkoor hadden een hoogte van 14 m (nu 23 m). De stucplafonds waren slechts 11,70 m hoog in het middenschip en 8,90 m in de zijbeuken.

Het oorspronkelijke sacristie (W) is later vergroot. Het had voor een deel een kruisgewelf en een klein deel had een tongewelf, staat in dit rapport.

Van de toren zijn uiteraard de maten nu nog te zien. De muren zijn in het onderste deel 1,90 m dik. De traptoren is nog steeds dezelfde, behoudens het feit dat de muren en de treden van het

onderste deel later zijn bezet met cement.

Een apart verschijnsel was de kleine traptoren aan de noorderbuitenkant van de kerk, in de hoek van het priesterkoor en het noordertransept (J). Deze smalle wenteltrap liep helemaal tot de zolder van de kerk en had op een lagere hoogte een deur naar binnen naar het "oxaal": zangkoor en orgel.

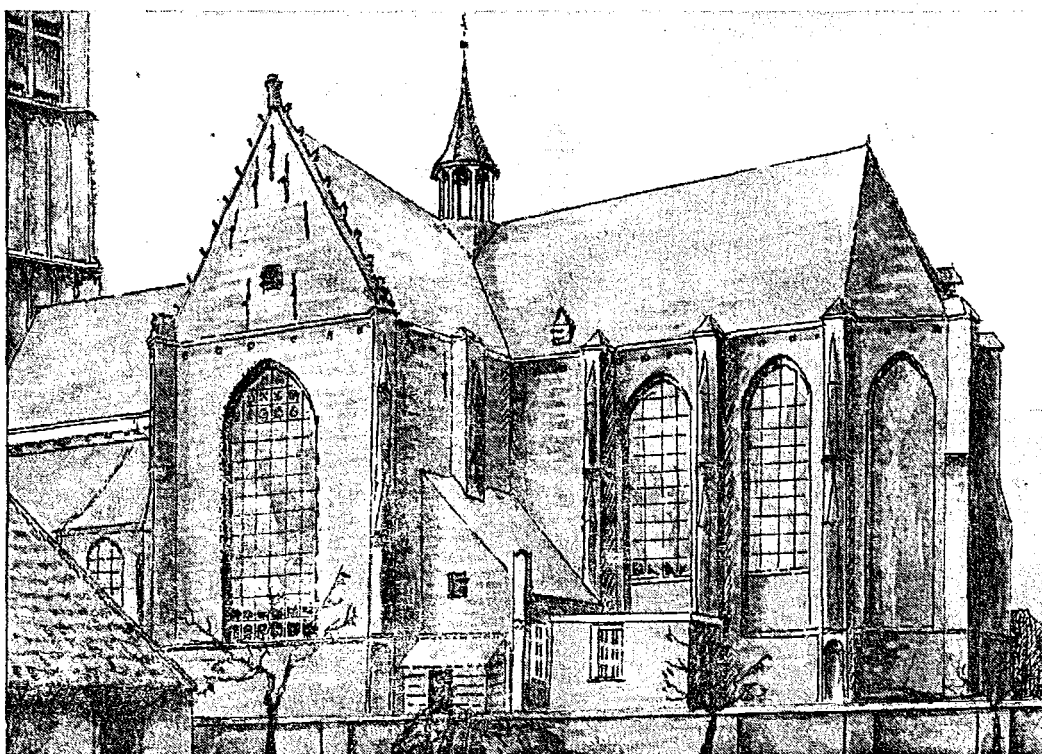
AFB 4, DE AFGEBROKEN KERK TE OUD-GASTEL.
Binnenzijde.

Dit traptorentje was van boven afgedekt met een z.g. helmspits. Het is op de tekening of foto niet meer te zien maar er waren oorspronkelijk ook niet-hoge bovenramen in het middenschip, maar deze ramen waren in de loop der jaren bij herstelwerkzaamheden opgeofferd doordat het dak van de zijbeuken steiler werd gelegd, waardoor de ramen onder het dak kwamen te liggen. Het was op de kerkzolder in 1898 nog te zien. De primitieve ingang, vermeld het rapport, staat in de westelijke travee van de noordbeuk (L). Alle vensters hadden stenen posten en traceringen, dus raamstijlen en versieringen in het boogveld van de ramen.

De twee hoge vensters van de transepten (G) waren in 1898 eveneens dichtgemetseld. Een bewijs van armoede was wel dat de glasroeden, het lood dus van de plas-in-lood-ramen op het glas geschilderd waren.

Aan de buitenkant was de oorspronkelijke kerk ook rijk versierd. De contreforten (steunberen of steunmuren) hadden in hun opbouw een plint van ongeveer twee meter hoog en waren versierd met een ingemetselde nis. Het bovendeel was versierd met aangemetselde kolommetjes, die afgedekt waren met siertorentjes.

De grote opgaande topgevels van de transepten (bij G) waren voorzien van een achttal sierstukken op de afdeklijsten. En bovenop stond dan een kruisbloem van witte steen. Zowel de topgevels als de contreforten waren rijkelijk versierd met witte natuursteen en witte banden. Dit is nog te zien aan de huidige toren.

AFB 5

99. Zicht op het koor en de zuidzijde van de oude kerk, naar een tekening van Frans Akkermans.

De nokken van de elkaar kruisende daken lagen even hoog en vormden een kruis. Op de snijding van dit kruis stond een achthoekig torentje, dat een hoge slanke helm droeg, een helmspits dus.

"Er zijn weinig oude dorpskerken in ons land, die in belangrijkheid en architectonische fraaiheid met deze kunnen wedijveren." Dit is de laatste zin van het rapport! De kerk was in 1898 van binnen geel geschilderd in een donkere tint, de kleur was smake-

loos en gaf de kerk een vervallen aanzien. De kap was van eikenhout met vurenhouten planken erop, waarop de leien lagen. De kolommen in de kerk waren, dat bleek bij de afbraak, van onregelmatige stukken zandsteen opgebouwd en rondgekapt.

Bij het afbreken van de kerk werd ook de vloer - van tegels - verwijderd, die toen van betrekkelijk jonge datum was. Daaronder lag een deel van de oude vloer. In deze oude vloer lagen ook nog enkele grafzerken. Verschillende waren geheel gebroken, andere zodanig afgesleten, dat de opschriften niet meer te lezen waren, ofwel de marmeren of koperen platen met de betreffende tekst waren verdwenen. Enkele waren nog wel te herkennen zoals b.v. van Pastoor Hessels en van Meurs.

Alles bijeen moet deze kerk toen ze klaar was (dus rond 1500) een indrukwekkend gebouw geweest zijn voor zo'n klein dorp als Gastel toen was. Een rijkversierde grote stijlvolle kruiskerk, met een toren die hoog, zeer hoog boven de veelal lage huisjes uitstak. En dat deze toren van het begin af aan een kerkelijke functie had is duidelijk te zien aan de stijl en zeker aan de monumentale ingang: de hoofdingang met erboven het grote koorraam. Dus niet als vuurtoren is ze gebouwd, ze had n.l. niet eens een trans of omgang. De spits die er nu op staat is er pas rond 1860 opgezet en zò dat er een torenomgang ontstond. Tevoren liep de spits iets minder steil over de rand van de opgaande muur van de toren heen. Een helmspits dus.

Ook deze kerk was "georiënteerd", d.w.z. dat de absis (B) naar het oosten was gericht. Het was een liturgisch gebruik in de Katholieke Kerk.

De kerk kwam dus klaar (hoe lang ze erover gebouwd hebben, is niet bekend) en werd in gebruik genomen.

Jan van Glymes, Heer van Bergen, deed wat hij kon om de kerken in zijn Markiezaat te helpen. Hij schonk b.v. glasramen aan de kerken van Oosterhout en Bergen op Zoom. En Gastel kreeg al in 1512 een klok en in 1526 twee ramen. (Gastel kreeg trouwens ook het recht om bier te brouwen, met enkele andere plaatsen.) Ook in deze periode besloot de Heer van Bergen door mee te werken

aan uitbreiding van zijn gronden door inpolderingen zoals de Gastelse polder, genoemd "Heer Jansland".

Wat er precies gebeurde is niet bekend, maar op 7 januari 1520 was er een bijeenkomst van Schout, Schepenen en de Pastoor om te beraadslagen of men de kerk zou herstellen of een nieuwe bouwen! Er werd een commissie benoemd van 14 wijze mannen. Het moet dus zeer ernstig geweest zijn. Het is vermoedelijk restauratie geworden, want dit jaar kreeg men verlof van de Bisschop van Luik om de H. Mis op te dragen op een draagbaar altaar. Dat wees op een tijdelijk niet-gebruik van de kerk. Het was wèl een vroege temptatie!

Organisatorisch stond de parochie onder het Bisdom Luik. Dit tot 1559. Toen ressorteerde het onder het Bisdom Antwerpen, tot 1801.

'Al is de kerk tijdens de 80-jarige oorlog (1568) niet in brand gestoken, toch heeft ze uiteraard veel geleden. Voortdurend werd de bevolking lastig gevallen door zowel Spaanse als Staatse troepen. Kerk en toren hebben door gebrek aan onderhoud, armoede, moedwillige vernieling door soldaten en stormen veel geleden. Regelmatig moest men alles in het werk stellen en gelden inzamelen om het herstel en de onderhoud te bekostigen. De ingelanden van Heer Jansland sprongen dikwijls bij. Want ondertussen (1551) was deze polder ontsloten en ook het dorpje Nieuw-Gastel was ontstaan. (Einde van de Barlaqueseweg.) Er was ook een kerkje, een aantal huisjes en een viertal pastoors hebben er geresideerd. Het was ook een zelfstandige gemeente: Nieuw Gastel.

Doch de historie van dit dorp is één groot drama geworden. Reeds in 1583 stak de Graaf van Hohenloo, commandant van de Staatse troepen de dijken door en vernielde de sluizen. Zout water stroomde de polder binnen en bleef jarenlang staan. Het dorp is dit niet meer te boven gekomen. Toch bleven de ingelanden bijspringen als er geld nodig was voor noodzakelijk herstel van de Oud Gastelse kerk. Pastoor Lelius kreeg voor de jaren 1599 en 1600 het recht om de tienden te ineem voor zijn pastorie en de pastoor kreeg daar zijn deel van. In 1602 kreeg pastoor Costerius de helft van de tienden, omdat hij anders geen inkomen

had. Als gevolg van de 80-jarige oorlog was de kerk jarenlang verwaarloosd. De meeste parochianen waren gevlucht en de kerk werd door de soldaten moedwillig beschadigd, b.v. de ankers en andere ijzeren delen werden eruit gehaald om te gebruiken voor het leger.

Zodoende werd er gesproken over een nieuw kruiskoor, het dicht-metselen van ramen en restauratie van de zijbeuken. Het moeten dus nogal ernstige mankementen geweest zijn. "Het waren treurige toestanden in Gastel", schrijft Krüger dan ook. Zo zond op 2 mei 1601 kerkmeester Claes Cornelisse een request naar de ingelanden van Heerjansland met de mededeling dat 4 pilaren aan de noord-zijde ingevallen waren en dat het hgele kruiskoor dreigde in te storten. Het kerkbestuur had zich toen ook gewend tot hun Bisschop van Antwerpen, die toen ook Prelaat was van de Abdij van Hemixem. Ze ontvingen 600 Carolusgulden. Deze bijdrage was lang niet voldoende en hij riep ook de hulp in van de Gemeente en de ingelanden. Ook zij droegen 600 Carolusgulden bij. Dat waren toch wel forse bedragen in die tijd. Vooral omdat de parochianen zelf niets konden bijdragen, uitgeplunderd als ze waren door de doortrekkende legers.

Er werd een lening verschaft en men ging aan het herstellen. Dat was geen sinecure, want zelfs de klokken en ankers waren door de soldaten meegenomen. De parochie deed telkens een beroep op de Magistraat en de ingelanden. En steeds vonden ze gehoor. Zo ook in de jaren 1628, 1629, 1633 en 1639.

Zoals reeds gezegd, kreeg de pastoor enkele jaren het recht de tienden te innen en een deel te behouden. De helft van die tienden was in 1603 ruim 1187 pond (een pond was ongeveer 6 gulden) en in 1604 was het 1458 pond. De pastoor kreeg deze helft niet persoonlijk, omdat het pastoraat toebehoorde aan de Abdij. Dit werd nog eens bevestigd door de Raad van Brabant. Er werd toen geprocedeerd over de eis van de Abdij, die recht meende te hebben op de binnen en buitendijkse tienden. Er waren toch nog al eens strubbelingen tussen de Abdij en het polderbestuur. Zo weigerde de Abdij in 1670 de lasten te betalen over de ontvangen tienden. Het bezwaar van de Abdij werd door de Raad van State verworpen. Toch ontving de Abdij in die decennia nogal forse

bedragen door het innen van de tienden, waar ze trouwens ook recht op had. In die jaren vroegen de Drossaard en de Schepenen en de kerkmeesters regelmatig extra bijdragen voor kerk en toren. Ze lag geheel open, de balken waren rot, de muren kromgetrokken en gescheurd. Na een aanvankelijke weigering gaven de ingelanden nog eens 190 gulden. In 1633 gaven ze een bedrag van 285 gulden voor het opnieuw gieten van de klok, die gescheurd was. Na 1648 houden hun betalingen op, omdat de kerk aan de katholieken ontnomen werd. Ze voelden er niets meer voor.

In 1602 op 2 oktober was Arnoldus Hessels (Hesselius) pastoor geworden. Hij werd in 1613 ook Deken van Bergen op Zoom en bleef tot 1655 in functie. Hij was een ambitieus man en heeft in zijn lange ambtelijke periode veel gedaan voor de parochies in zijn dekenaat. En dat in een zware tijdsperiode: 80-jarige oorlog en de "Vrede van Munster". Zijn fraai gebeeldhouwde grafzerk staat nu tegen de achterkant van het huidige priesterkoor opgesteld. De Pastoor-Deken heeft regelmatig verslagen uitgebracht over de hem toevertrouwde parochies aan zijn Bisschop van Antwerpen. Zo ook over de parochie Oud Gastel. Het zijn uitgebreide rapporten geworden. Ze waren volgens gewoonte van die tijd in het latijn geschreven. Op verzoek van Br. Theophile Nijman zijn ze vertaald door onze oud-plaatsgenoot Dr. J.C.F. Nuchelmans. Er staan nogal wat saillante details in over de toestand van het kerkgebouw etc.

Het begint al in 1606: de toestand is dieptreurig en de kerk dreigde in te storten. Ze had nog één kasuifel en één albe tot haar beschikking. Het Allerheiligste werd nog op het altaar bewaard, maar op een wijze die spotte met de kerkelijke voorschriften. Het Hoofdaltaar had slechts vier kleine onooglijke beelden, wat hij - de Deken - niet passend vond voor zo'n beroemde plaats! Omdat hij als Deken veel weg was werd een zekere Cornelis Zegers als deservitor (waarnemer) aangesteld. Zo staat er nog vermeld dat er nog aanwezig was één kelk met zilveren cupa. De kerk had ook geen middelen meer om de versleten paramenten (gewaden) te vervangen.

Er waren toen vier altaren n.l. ter ere van de H. Laurentius, de H. Maagd, de H. Anna en het H. Kruis. Het sacristie lag open.

Hij liet in 1608 de kerk plaveien. Het zullen wel plavuizen geweest zijn. Als onderdeel van zijn restauratiewerk liet hij de kerk ook beschilderen, zowel de muren als de pilaren. Er kwamen Apostelen en Evangelisten op te staan en vele ornamentale versieringen. Ook tegen het gewelf. Er werd zelfs een uurwerk aangeschaft voor duizend gulden. De Markies schonk in 1620 een zilveren Ciborie. De paramenten werden dan aangevuld met een rood en een wit kasuifel.

Maar in 1622 wordt er weer geklaagd over het noodzakelijke herstel van dwarskoor en dak. Het was door vele granaten getroffen. Het duurde tot 1632 voor dit met het priesterkoor en sacristie hersteld was. Het dorpsbestuur gaf dit jaar duizend gulden voor kerk en tocenherstel. Ook de ingelanden van Heerjansland lieten zich niet onbetuigd.

In 1630 kwam er zelfs een nieuw hoofdaltaar uit 's-Hertogenbosch. Het kostte Hessels 425 gulden, waarvoor hij 200 gulden had ontvangen uit giften.

Van de schrijnwerker van de Abdij van Berne kocht hij een "orchestra-chori", (een orgeltype) voor 500 gulden. Maar weer de klacht: . er zijn paramenten nodig voor de feestdagen. Het hele priesterkoor moest geplaveid worden. Het bleef duren! Dat plaveien dan gebeurde de volgende jaren met bakstenen (goedkoper kon het niet). Zo ook in de sacristie en nu op kosten van de Abdij en het dorp.

Het gekochte hoofdaltaar werd geplaatst en er kwam zilveren vaatwerk voor de H. Olien als geschenk. In het zijkoor werd het altaar van de H. Maagd geplaatst. Het was gekocht met giften van de parochianen, met nog ander meubilair ook in Den Bosch. Maar er was nog steeds veel herstelwerk nodig en het dorpsbestuur hielp erbij.

Wat ook voor ons erg jammer is, de betreffende stukken, de papieren werden verbrand, moedwillig! (Zodat wij nu met de "stukken" zitten).

Van 1626 tot 1632 was ene Godefridus Rudolphi kapelaan. Hij was tegelijkertijd schoolmeester en koster. Hij gaf ook les in het

Gregoriaans. Aan de leden van het kerkkoor, vermoed ik. Tevens gaf hij godsdienstles op de school. Een goede kracht voor de parochie dus.

Inmiddels werd ook het kleine torentje hersteld, terwijl de grote toren door het dorpsbestuur onderhanden werd genomen en betaald. De muren van de kerk moesten toch nog met 24 balken worden ondersteund. Mogelijk was dit nodig vanwege het verwijderen van de ankers door de soldaten en die ankers moesten dus vervangen worden. Ook de ruiten moesten opnieuw worden ingezet, omdat ze ingeslagen waren door de soldaten. Dat waren dan ook de huursoldaten 'van van Brunswijck en van Mansfeld. Deze laatste, een duits beroepsmilitair was toch al berucht om zijn wreedheden en plunderingen. Extra schade was er ook nog door een storm in 1633. De Pastoor schonk uit eigen zak nog enkele honderden guldens. Hessels noemt in 1622 nog 7 altaren: Hoogaltaar, H. Maagd, H. Anna, H. Kruis, H. Laurentius, H. Gregorius en de H. Petrus. Waar die allemaal gestaan moeten hebben is mij een raadsel. Maar elk altaar bracht wel inkomsten mee.

De pastorie op het eilandje in de nu nog bestaande vijver was grotendeels vernield en leeggeplunderd. Het dak van de sacristie lekte zo dat het niet meer hersteld kon worden en het dreigde in te storten, evenals het hoofdkoor en het dwarskoor. Alle goten waren versleten. Kortom de hele kerk moest worden geres- taureerd. De verslagen in die tijd vormden één grote jammerklacht.

Hoe het nu precies zat met die deservitor van Pastoor Hessels is niet vermeld, maar enkele jaren later klaagt hij erover dat hij geen kapelaan had. Dat blijkt ook uit de lijst van kapelaans die Krüger vermeld. Tot 1632 Rudolphi en pas in 1655 komt ene M. Rubens uit België en dat terwijl ook de roomsen uit Prins- land hier kwamen "kerken". Doch er wer gewerkt aan herstel en Parochie, Abdij, Magistraat en Ingelanden betaalden mee.

In 1636 schonk de Abdij een klokje. Een mooi stuk vakwerk met vele versieringen en 4 medaillons erin gegoten en een mooie klank. Het staat nu in de hal van ons Gemeentehuis (Voormalige pastorie!). De ingelanden lieten hun leden per gemet bijdragen n.l. 1 stuiver en 2 oort per gemet. Maar deze bijdrage in 1639

nog was voorlopig de laatste die ze gaven. Enkele jaren later ging de kerk in andere handen over, en de ingelanden hebben zich toen principieel onttrokken aan de onderhoud van de kerk. Hessels kon dan in 1641 vermelden dat de kerk weer in orde was, maar zegt hij erbij: "Er wordt in de kerk slecht betaald". Maar hadden zijn parochianen nog wel de middelen na die roerige oorlogsjaren en de uitbuiting door de legers.

Overigens had het kerkbestuur wel een schuld van 3000 gulden! Voor een orgel werd meer dan 1000 gulden betaald. De pastoor had het voorgeschoten, hij was immers Deken van het Markiezaat. Hij kreeg met veel moeite 600 gulden terug.

De Parochie begon na deze zware jaren weer op te bloeien. Er kwamen zowel ouderen als jongeren naar de catechismuslessen. Met Pasen waren er 1100 communicanten en er waren vier "Vlaamse" scholen. De parochieschool werd geleid door Laurentius Geroen uit Hoogstraten, hij kende muziek en was ook organist. Hij had 150 leerlingen. Dan was er een school op Kuivezand en een op Stampersgat (met leerlingen uit Prinsland). Tenslotte een "latijnse school" geleid door de kapelaan.

In 1649 was het voorlopig gedaan met het beheer en de zorg voor de kerk. Ze werd op bevel van de Staten-Generaal als roomse kerk gesloten en in gebruik gegeven aan de protestantse Gemeente, evenals de pastorie. De Abdij bleef wel eigenaar van de pastorie en verhuurde die dan aan de predikant, voor 60 gulden per jaar. Wel moest de Abdij dan 600 gulden betalen voor onderhoud van de predikant. Dat moest dan komen uit de opbrengst van de Tienden, een recht dat de Abdij niet ontnomen kon worden. De protestanten gebruikten slechts een klein deel van de kerk.

Het dorpsbestuur moest nu de kerk onderhouden, maar de schepenen van de Gemeente, die in meerderheid rooms waren probeerden zich daaraan te onttrekken. Bovendien was de Abdij van Hemixen, als Tiendheffer, verplicht om bepaalde delen van de kerk te onderhouden. Zij kon zich na 1649 daaraan ook niet onttrekken. Anth. Proost, rentmeester der Abdij regelde dit. Zo werd in 1661 vastgesteld dat de Abdij al meer dan 10 jaar het priesterkoor, de kruiskoren en daktorentje had onderhouden.

De gewone inkomsten van de kerk (van de gronden b.v.) werden gebruikt voor het onderhoud van het schip der kerk (het middenschip), vanaf het kruiskoor tot aan de toren. De zijbeuken en de toren kwamen ten laste van het dorpsbestuur. Het was dus mooi verdeeld! Maar er werd blijkbaar weinig of niets gedaan aan onderhoudswerk enkele jaren na die overname. Dat is begrijpelijk: de afbakening der taken voor Abdij, Magistraat en Kerkgemeente moest nog definitief groeien. Wel besteedde het dorpsbestuur in 1654 de kapitale som van 6 gulden en 10 stuiver aan de kerktoren.

5 Juni 1671 sloeg de bliksem in de toren. Het werd een grote ramp. De spits brandde af, al het houtwerk in de toren verteerde en de klokken smolten. Het duurde jaren vooraleer alles hersteld was. Temeer daar het dorpsbestuur en de Abdij met elkaar procedureerden wie de kosten moest opbrengen voor het herstel. In 1684 werden ze het eens en ook de ingelanden van Heer Jansland droegen bij, n.l. 1696 gulden en later nog eens 571 gulden. Het voornaamste was dan hersteld in 1696. De Magistraat zou twee klokken geven, van 3000 en 2000 pond, nadat de Abdij 1000 gulden had toegezegd. Pas in 1710 kwamen dan twee nieuwe klokken in de toren te hangen. De grootste klok, gegoten voor de Abdij, draagt het jaartal 1710 en is vervaardigd door Alexis Jullien met tekst: "Abbatiae Sanct. Bernardi ad Scaldam Anno 1710. Alexis Jullien me fecit". Ze woog 1100 kg. De tweede klok uit hetzelfde jaar, eveneens door A. Jullien gegoten, woog 700 kg. "toen Adriaen van Zevender drossaard was". De derde klok kwam pas in 1760, woog 175 kilo, was gegoten door Marianus J.B. Wierinck te Overmeire, onder drossaard Abraham Bannier. Dit laatste klokje harmonieerde niet met de twee grote klokken. Ze hebben hun dienst gedaan tot 12 februari 1943 toen de Duitsers ze uit de toren lieten halen om de oorlog te winnen...!

In 1720 op 4 augustus kwam er een pastoor, ook weer uit België met een beroemde naam: Gerardus Rubens uit Brussel. Hij bezat het Licentiaat (academische titel) in de Godgeleerdheid. Hij werd in 1722 benoemd tot Abt van Hemixem. Hij was ook Deken van Bergen op Zoom.

In 1711 had de Abdij een pastorie laten bouwen vlak bij de toen-

malige schuurkerk. Ze deed dienst tot 1890. Ondertussen hadden de roomsen met toestemming van de Overheid dus een schuurkerk mogen bouwen op de Meir in 1685. Dus van 1649 tot dan hadden ze geen kerk en werden de diensten gehouden op diverse plaatsen zoals schuren e.d.

De Abdij die toch zoveel moest betalen aan het kerkonderhoud had haar bezwaren ingediend tegen het betalen van de "verpondingen". Maar de Raad van State besliste dat zij dit toch moest blijven doen aan "de collecteur vanwege het dorp gesteld".

In die schuurkerk was het Hoofdaltaar toegewijd aan de H. Laurentius en er was ook nog een Maria-altaar. Had Hessels in zijn grote kerk nog een groot aantal verschillende altaren genoemd, die een bepaalde devotie waren toegewijd, na 1649 werd er uiteraard niet veel meer over gezegd. Dat kon trouwens ook niet in die kleine schuurkerk.

Het is juist in deze tijd (ongeveer 1700) dat we iets tegenkomen over de koorzangers. Ze kregen n.l. voor het eerst een "fooi" op het Ceciliafeest (22 november). Later werd het wel een vat bier maar meestal toch geld. Die "fooiën" (of drinkgeld) waren "ordinair of extra-ordinair". Zo b.v. in 1745 10 gulden extra omdat ze extra missen hadden gezongen bij een ziekte onder het rundvee.

In het Gemeente-archief vinden we onder nr. 243: "Manuaal (dagboek) van Inkomen van de Kercke van Oudt Gastel voor Geerardus Verwee, kerckmeester pro Anno 1708. En dan eerstelijk van de Landpagten, vervallen op St. Meerten (11 november)". Dan volgen een aantal namen die de betrokken pachters hebben betaald aan het dorpsbestuur. Dit inde dus kennelijk de landpachten van gronden die oorspronkelijk de kerk toebehoorden.

Maar het gedurig achterstallige onderhoud van de kerk en toren had ernstige gevolgen. Vele ruiten waren stuk, toren en zelfs de kerkhofmuren onderkomen. Van de toren waren hele stukken afgevallen.

In 1722 stelde Willem van Diepenbeek, een protestants kerkmeester

en knap tekenaar van landkaarten, voor, op een gecombineerde vergadering van de Regenten van Oud en Nieuw Gastel om de kerk te herstellen en de Abdij aan te manen h   r deel daartoe bij te dragen. Ook het herstel van de glasramen behoorde tot de taak van de Abdij. Die wilde dat dan best doen maar stelde de eis dat het dorp drie-achtste van de voor haar rekening zou nemen. En dat accepteerden die Regenten dan weer niet. Wel werd er een contract opgemaakt van 12 jaar met een glazemaker voor 24 gulden per jaar. In 1735 werd dit nog eens verlengd met 10 jaar. Maar het verval ging voort!

In 1728 waaide er zelfs het daktorentje eraf. Alles lag weer open voor wind en regen. Men stelde voor het ontstane gat dicht te leggen met leien, maar men claimde wel dat herbouw later zou plaatsvinden. De Abdij wilde die plicht afkopen, maar dat werd geweigerd. Wel ging het dorpsbestuur overstag met het betalen van die drie-achtste van de kosten voor glaszetten.

Die problemen over de onderhoudskosten van de afgenomen kerken kwamen natuurlijk elders ook voor. Omdat de Landsregering omstreeks 1730 zich wat liberaler opstelde ten opzichte van de roomse priesters werd de Raad van State overstelpd met processen over geschillen betreffende de onderhoud der kerken. Er was in die jaren ook veel overleg tussen de bestuurders van Oudenbosch en Oud Gastel. Beiden maakten rechtzaken aanhangig bij de Raad van State in Den Haag. De Abdij zegde toe, in afwachting van die uitspraak, het dak van kerk en toren te laten herstellen.

Deze rechtsgedingen vielen gunstig uit voor de dorpsbesturen en de Abdij bleef verplicht tot het onderhouden van het grootste deel van de kerk. Maar de proceskosten waren zo hoog opgelopen dat beide partijen flink moesten betalen.

Maar herstelwerk bleef nodig en in 1731 besloot het dorpsbestuur, dat het blijkbaar niet langer kon aanzien, het herstel onmiddellijk in dagloon te laten uitvoeren. En dan maar zien hoever men kwam. Een zekere Abraham de Wijs nam het aan voor 2 gulden en 1 stuiver per dag, 30 stuiver voor elke knecht, en de eerste opperman had 1 gulden twee stuiver, de tweede 16 stuiver. Verder

werkten de metselaars op eigen drank, en kost en gereedschap.

Ma overleg sloot de Abdij toch een overeenkomst met de Magistraat over herstel van Koor en Kruiskerk. Alleen binnen in de kerk wilde de Abdij niets bekostigen. Ze wees dat af evenals het onderhoud van de Consistoriekamer. Ze moest reeds het traktement van de Predikant betalen en weigerde principieel ook nog bij te dragen aan de kosten voor de eredienst. Dat ging haar te ver. De Abdij zou dus ook de spits van de toren herstellen en verder onderhouden. Zo werd in 1738 een nieuw kruis op de toren gezet. Ene Pieter Voorhouder haalde het eraf, herstelde het en herplaat'ste het. Met nog een nieuwe koperen haan en wimpel.

Ook het dak van de kerk werd weer hersteld, zonder bijdrage van de Abdij. In 1745 werd dan 900 gulden besteed aan reparatiewerk. Om een en ander te kunnen bekostigen werd een leges van 18 stuiver ingesteld op het trouwen.

In ons Gemeente-archief zijn een hele serie kerkrekeningen bewaard van 1746 tot en met 1794. Ze werden dan "afgelegd" dit is verantwoord door de kerkmeester aan het dorpsbestuur. De eersten zijn van Willem van Diepenbeek.

Vele uitgaven zijn z.g. "ordinaire en extra-ordinaire verpondingen" (grondlasten) aan de Heer Jan van Vlimmeren, "Collec-teur" (ontvanger) van deze betalingen. Er zijn bijlagen bij die bevatten de originele rekeningen van leveranciers, ambachtslieden e.d. Een steeds terugkerende post is die aan Adriana Vriens, winkelierster. Ze leverde vele jaren "beesems, dwijle" enz. Ze wiede ook het "kerkpad". Regelmatig ontmoeten we levering van turf, soldeer, glaasen (ruiten) enz. Er is bijna elk jaar een post voor het afschieten van uilen. Dit jaar werden ook gekocht 1000 allerbeste planken.

De Rendant, (rentmeester) die als koster fungeerde, hield zich ook dikwijls bezig met het herstellen van de in de kerk gelegen grafzerken. Ze schenen nogal eens in te storten.

Zoals uit de afrekening van 1747 blijkt liep de kerk nogal wat

schade op door een inundatie. Die werd pas in 1752 hersteld. Naast de verpondingen aan van Vlimmeren moest ook nog elk jaar belasting betaald worden aan Pieter Andries van Mattemburg, ontvanger van Heer Jansland. Ook dit jaar weer een rekening van Andries Adamy, bakker, (nu Markt10) voor leverantie van "kerkebrood" tot gebruik bij het H. Avondmaal: 2 gulden en 8 stuiver. De geleverde Hollandse turf werd elk jaar aangevoerd door een schipper; vrachtkosten 18 gulden en 1 stuiver.

Het bijhouden der boeken geschiedde door Jan Roggeveen in zijn "manuaal" dit is dagboek. Ook de drossaard Abraham Bannier, heer van Grijsoort, ontving elk jaar drie gulden, als "auditeur" (toehoorder). De rekening van 1747 was b.v. ondertekend door: Abraham Leon van Meurs, Predikant, J.S. van Vlimmeren, A. van Son, Abraham Bannier, L. v.d. Vliet, Jan van Looij en Willem van Diepenbeek.

En zo volgden vele afrekeningen, met steeds terugkerende vaste ontvangsten en uitgaven. Let wel het was niet de héle kerkexploitatie, maar dat deel van inkomsten en uitgaven dat door de dorpsbestuurders werd behandeld en geboekt. In 1749 werd een Bijbel "in folio" gekocht van Johannes van de Kieboom uit Dordrecht voor 20 gulden. Het dak van de kerk werd dit jaar door leiendekker van Bregt gemaakt voor 111 gulden. Een timmerman Lankkruyt rekende 23 gulden.

Hoewel reeds in 1735 een overeenkomst was tot stand gekomen tussen de Abdij, de Magistraat en de Ingelanden betreffende de onderhoudskosten van de kerk en toren, ontstonden regelmatig strubbelingen hierover. Dus werd in 1750 weer een nieuwe afspraak gemaakt. De ingelanden van Oud Gastel zouden voortaan jaarlijks betalen 891 gulden en 15 stuivers. Die van Nieuw Gastel 1000 gulden. Ook de Abdij van St. Bernard werd bij deze overeenkomst betrokken.

Mooie bedragen die ontvangen werden (door het dorpsbestuur) betroffen de verkoop van "schaerhout". Dit jaar - 1751 - b.v. 78 gulden. Er stond wel tegenover natuurlijk dat er arbeidsloon betaald moest worden voor het afsnijden en bundelen. En in 1751 een uitgave van 3 gulden 1 stuiver voor "spaense wijn" te gebrui-

ken voor het H. Avondmaal (met de broden van Adam Adamie.) Elk jaar komt ene Jan van Opstal met een rekening voor het "glaasen-maaken". Of die ruiten werden ingegoooid of eruit waaiden wordt niet vermeld. Maar het was wel een steeds terugkerende post. Ook weer nota's van leidekkers en timmerlui en het toeleggen van 4 grote en 1 kleine grafsteen: 5 gulden en 2 stuiver.

In 1752 werd een commissie benoemd om de schade van 1747 (inundatie) te doen herstellen. De Regenten en de Heer van Cattenburg, rentmeester der geestelijke goederen in het Kwartier van Bergen op Zoom waren met de financiering ervan belast. De dorpsbesturen zouden bijdragen.

Een zekere Steven van 't Haaff was schoolmeester. Hij fungeerde ook als koster en ontving hiervoor 22 gulden en 6 stuiver. De Psalmborden werden opnieuw "geverwd" door Jacobus van der Vooren uit Oudenbosh voor 32 gulden 16 stuiver. In de Consistoriekamer kwam voor 16 gulden aan stoelen.

Anthony Horsten kreeg in 1755 opdracht om het op de muren aanwezige schilderwerk op muren en pilaren (op initiatief van Pastoor Hessels aangebracht) af te kappen en te bepleisteren. Het volledige Bestek voor deze opdracht is nog aanwezig, het was professioneel opgesteld met vele artikelen. De muren en kolommen moesten dus witgepleisterd worden met fijne franse kalk en de ondermuren 3½ voet hoog geteerd worden. Het kostte 149 gulden en het werd openbaar aanbesteed.

De Staten-Generaal besliste in 1755 dat het dorpsbestuur de toren en de zijbeuken moest onderhouden ten laste van de dorpsrekening. Alle ingezetenen moesten meebetalen ongeacht hun godsdienst. Ze mochten daartoe dan een lening sluiten. De Regenten echter waren het er niet mee eens en na een compromis zou de Magistraat 1280 gulden vorderen van de inwoners.

Elk jaar betaalde de Abdij een extra bedrag van 9 gulden en 9 stuiver. Dit werd in 1752 als volgt vermeld: "De Rendant heeft ontvangen de jaarlijksche Pistoel over deze jare 1752 vanwege de Abdije van St. Bernard, volgens verbaal voor Haar Ed. de Heeren Raden van Staten, den 19e September 1735 gesloten, mits

dat de Choorglaasen buyten last voorz. Abdije worden gehouden, dus alhier 9 gulden en 9 stuiver." Dit ook in 1746, 47, 48, 49,50 en 51.

Deze post vinden we dan terug elk jaar tot 1794. De Predikant kreeg van het dorpsbestuur elk jaar 25 gulden extra. In 1759 bracht het "Schaerhout" 102 gulden 11 stuiver en 4 penningen op. Ook de inkomsten van het trouwen, de begrafeningen en zelfs de ontvangsten van de kerkcollecte (30 gulden 11 stuivers en 14 penningen in 1759) vinden we terug in het Gemeente-archief. Zeven bijbels kostten 56 gulden en 10 stuivers.

In 1766 werd een nieuwe schuurkerk ingewijd, ze stond vooraan in de Rijpersweg links. De "glaasemaaker" was in de jaren 1770 Johannes G. Ratte. In 1774 werden tienduizend schalieu geleverd voor 59 gulden 11 stuivers met 15 gulden vrachtkosten. Bij een aanbesteding in 1775 werd herstelwerk aangenomen door Martinus van Bers voor 79 gulden.

Anno 1776 is er weer verschil van mening over de vraag wie de herstelwerken (telkens) moet betalen. De Kerkeraad stelt dat de kerkelijke inkomsten alleen mogen worden gebruikt voor de noodzakelijke reparatie van de "buik", dat is het middenschip tussen de rijen pilaren in. De rest te weten "het Hooghe Choor" (priesterkoor), de kruiskoren, en het kleine torentje tot last van de Abdij. Terwijl de zijbeuken met de grote toren ten laste van het dorpsbestuur komen.

Op 16 januari 1778 vaardigen de Staten-Generaal een "Plakaat" uit over de tiendheffing en de onderhoudsplicht voor de kerken. Ongetwijfeld waren ook in andere plaatsen moeilijkheden gerezen over deze materie. Waarschijnlijk vooral bij de afgenomen kerken. In dit Plakaat werden de tiendheffers (i.e. de Abdij) verplicht tot het bouwen, vernieuwen, repareren en onderhouden van de kerken ten plattenlande, met de predikstoel, zitbanken en vloeren en met uitzondering van de toren. En de tiendheffers zijn tevoren nalatig geweest, staat erbij. Zowel in het kerkelijk archief als in het gemeente-archief is dit plakaat aanwezig.

De Abdij (tiendheffer) deelde mede dat ze zich gebonden achtte

aan de akkoorden van 1689 en 1735, waarin een andere lastenverdeling werd overeengekomen.

De kerkelijke en wereldlijke overheden namen dit Plakaat voor kennisname aan en op papier werd een en ander geregeld overeenkomstig de afspraken van 1776.

Het feit nu dat de tiendheffer (de Abdij dus) tot een gedeeltelijk onderhoud werd verplicht, werd in 1799 door de Abdij gebruikt om te bewijzen dat de kerk en pastorie steeds haar eigendom waren gebleven. En de eis tot teruggave werd mede hierop gebaseerd.

Bok in 1779 waren er leien kapot en "schaliën" werden geleverd met de erbij behorende spijkers, een heel apart model, voor 68 gulden en 12 stuivers. En de naam Nicolaas den Ronden komen we tegen in 1781 voor "smedeloon".

Het luiden van de klokken, de grote, de middelbare en de kleine, leverde in 1783 nog 136 gulden en 10 stuivers op. Hoogst waarschijnlijk werd voor roomse overledenen ook geluid, anders konden ze nooit aan zo'n hoog bedrag komen.

In 1784 staat in het kerkarchief een betaling aan de zangers in de roomse (schuur)kerk. Ze kregen een "ordinaire en extra-ordinaire" fooi van 14 gulden. Twee jaar later was het 10 gulden en 10 stuivers. En G. Ratte had een grote glasrekening van 212 gulden. Ook waren er nogal "metselkosten".

In 1788 brandde de schuurkerk af (gebouwd in 1766) en werd direct herbouwd. De Abdij leende daarvoor een bedrag van 6836 gulden 13 stuivers en 8 penningen. Voor die tijd een grote som. Timmerman Bruyninckx had daarbij een rekening van 980 gulden 16 stuivers en 12 penningen. En inmiddels was de winkelleverantie van Mej. Vriens overgenomen door Mej. Maria Horsten. Weer werd de kerk helemaal "gewit", nu door Nicolaas van der Heijden voor 222 gulden.

In het jaar 1794 vinden we voor de laatste maal de verantwoording van het dorpsbestuur betreffende de kerkelijke financiën.

Er kwam een nieuw dorpsbestuur o.l.v. Thomas Franciscus de Bie en die kreeg andere instructies van "hogerhand": de franse troepen.

De franse troepen waren in België binnengevallen en met andere geestelijken werden de monniken van de St. Bernardusabdij te Hemixem uit hun klooster gejaagd. Dat was de anticlericale politiek van de franse regering. Daarom was het zo vreemd - en voor de Rooms en in Nederland zo prettig - dat het devies "Vrijheid, gelijkheid en broederschap" werd uitgelegd ten gunste van de katholieken. Het voornaamste gevolg was het teruggeven van de vóór 1800 afgenomen kerken onder bepaalde voorwaarden, en vrijheid van godsdienst.

Een gevolg van het uitzetten van de Paters uit Hemixem, waar zij reeds vanaf 1234 gevestigd waren, was dat het klooster geheel ontruimd moest worden en de vele zeldzame goederen elders dienden te worden geplaatst of opgeslagen. En zo kwamen de eiken koorbanken met het prachtige beeldhouwwerk, een tiental jaren later in Oud Gastel terecht, waar ze werden opgeslagen in een schuur naast de kerk.

Tijdens de franse overheersing werd er in 1798 een staatsregeling uitgevaardigd en artikel 6 van deze z.g. "additionele artikelen" verklaarde dat alle kerkgebouwen en pastorien, die de Hervormden in gebruik hadden en die niet door hen zelve waren gebouwd, werden overgelaten aan de dorpsbesturen. Op grond van deze regeling kwam dan de grote kerk op 21 december 1800 weer in roomse handen. De Pastoor Joannes Lippens was er niet zo blij mee. Hij had pas een nieuwe schuurkerk (met echte pannen in plaats van stro op het dak) en zag vele materiele zorgen op zich af komen. Maar enkele principieel ingestelde rooms en, zoals Thomas Franciscus de Bie en Pieter Mastboom e.a. zetten hun aktie tot teruggave door tot het goede einde. (Broeder Theophile Nijman heeft daar een uitstekende studie aan gewijd.)

Omdat het Bisdom Antwerpen in 1800 werd opgeheven en bij het Aartsbisdom Mechelen werd gevoegd, werd Noord-Brabant een afzonderlijk Vicariaat tot 1853. De kerk werd echter niet direct in gebruik genomen. Door het zuinige beheer in de laatste

decennia was de kerk zeer vervallen geraakt. Er werden wat kleine reparaties verricht tot op 7 februari 1802 de eerste Roomse Dienst weer werd gehouden.

De onderhoud nu was een moeilijke zaak. De Parochie was nu eigenaresse en het dorpsbestuur had zich teruggetrokken uit het beheer en de betalingen. De Tienden, die de Abdij eeuwenlang had geïnd en die de basis vormden van hun bijdragen, werden tijdens de franse periode in beslag genomen en nu beheerd door de Domeinen (de Staat dus), die tevens de vroegere onderhoudsplicht had overgenomen. Maar de Domeinen waren nog minder toeschietelijk dan de Abdij vroeger. De municipaliteit zond dan ook hierover een klacht naar het Provinciaal Bestuur.

Toch werd de volgende jaren steeds meer herstelwerk aangepakt aan kerk en toren. In 1802 reeds 1932 gulden, plus nog diverse ambachten 1547 gulden.

Weer op 9 april 1803 ging een officieel schrijven naar het Departementaal Bestuur van Brabant om financiële medewerking te vragen tot herstel van de toren. Het antwoord kwam van de "Commissie van Administratie over alle goederen der Domeinen" op 28 oktober 1803 uit Breda. Maar geen geld. Een officieel gedrukt stuk over de te voeren procedure werd op 17 mei 1804 gezonden naar de plaatselijke besturen. Het bevatte een uitvoerige instructie van het Departementaal Bestuur aan alle Tiendheffers (de Domeinen dus). Er werd in verteld hoe de Tienden ontstonden, welke verplichtingen over en weer waren vastgelegd w.b. de tiendplichtigheid en de onderhoudsplicht. De beslissing lag nu bij de Domeinen. En dit stuk van 17 mei 1804 werd nog eens gepubliceerd in de Haagsche Courant van Grasmaand (april) 1809 en dit was gebaseerd op een bericht uit Bayonne in Frankrijk van "Zijne Majesteit¹" (Napoleon dus!).

Er is in die jaren veel gecorrespondeerd hierover door het Kerkbestuur, de reparaties gingen elk jaar wel door. In 1805 werden in het achterste deel van de kerk (middenschip en zijbeuken) plafonds aangebracht, omdat de gewelven daar waren ingestort. Het waren op houten latten gestucadoorde plafonds en beschilderd met vakken en strepen. Nog te zien op de interieurfoto

afb. 4. Bovendien schonk de Abdij een groot z.g. Romeins altaar. Het was van hout met opgaande kolommen die beschilderd waren, vermoedelijk marmer-imitatie. Het had een prachtig middenstuk n.l. een groot schilderij van Pierre Josef Verhagen, voorstellende de marteldood van de H. Laurentius. Deze Verhagen was Hofschilder van Hertog Karel van Lotharingen en van de Keizerin van Oostenrijk! Hij was ook oprichter en directeur van de Leuvense Schilderschool en volgde sommige kunstkenneren de beste schilder uit de school van Rubens. Het is geschilderd in 1790. Vele andere schilderijen van hem hangen in de grote Abdij "Het Park" te Heverlee (België) en een ander, "Aanbidding der Drie Koningen" in de Catharina-kerk te 's-Hertogenbosch.

De zijaltaren werden toegewijd aan de H. Bernardus en de H. Maagd. Ze waren gemaakt door Casper Verheezen uit Minderhout in België.

Een houten schot, dat voorheen getimmerd was tussen kerkruimte en toren (vanwege de koude?) werd in 1806 vervangen door een stenen muur ter hoogte van 12 voet met een grote deur erin. Er werden twee portalen aangebouwd aan de noord en zuidzijde van de zijbeuken (afb. 3 L). Een buitendeur werd dichtgemetseld (M). Deze stond aan de westzijde van het zuidertransept en deed vroeger dienst als uitgang naar het rond de kerk gelegen kerkhof. Die deur was beschilderd met een groenwitte "zandloper" en beslagen met vele grote handgesmede spijkers. Ze werd weer ontdekt in 1905! Al dit reparatiewerk kostte dit jaar 1675 gulden en werd opgedragen door G. Blankers, kerkmeester.

Nog werd dat jaar voor 1002 gulden muziekinstrumenten aangeschaft o.a. violen, bassen en blaasinstrumenten, omdat er geen orgel was. Dit ter begeleiding van de koorzanger. Dat zangkoor stond toen ook vóór in de kerk op een hoogte tegen de noordmuur van het priesterkoor (afb. 3 K). De entree was via de traptoren (J).

Het kerkbestuur was uiteraard actief inzake het verkrijgen van gelden. Er was een geregeld over en weer schrijven naar een Heer P.S. Adam te Wouw, die Rentmeester was van de Domeinen, de Tiendheffer dus. Deze gaf instructies en vroeg om inlichtingen. Het kerkbestuur diende een begroting in van 5965 gulden per brief

van 31 december 1806. Hierin werd gedetailleerd opgegeven wat er voor de reparaties van kerk en toren de eerstvolgende 6 jaren nodig was.

Dat een en ander secuur werd uitgezocht bleek uit een brief van P.S. Adam, die inlichtingen vroeg over een tekort van het afgedragen oude lood. Het kerkbestuur antwoordde dat alles was afgeleverd op 27 pond na, dat de leidekker er af had genomen en dat wordt dan alsnog in rekening gebracht.

Dan komt er toch een brief van de Commissie van Administratie te Breda, die meedeelt dat zij bereid is en "de nodige last hebben gegeven" om aan hun verzoek om subsidie te voldoen.

Op 15 juni 1806 zendt de Municipaliteit van Oud en Nieuw Gastel (Gemeentebestuur, we zijn in de Franse tijd) naar de onder-prefect van het Arrondissement Breda een verzoek om subsidie-bijdrage krachtens dat plakaat van 1778 voor kerk en toren.

In het jaar 1816 werd het aarzelend begonnen herstelwerk grondig voortgezet. Pastoor Lippens werd in 1816 opgevolgd door Bernardus van Lantnay uit Opwijk. De toren moest geheel in de steigers. Hij lag open en de leien waren van de spits verdwenen. De kosten waren 12000 gulden. De rekeningen van dat jaar zijn nog bewaard gebleven. O.m.timmerman Pieter van Keep: 1127 gulden 12 stuivers en 14 penningen. "Blaffoneerder" (stucadoor) J.P. Horslet 693.11.8. "Verwer" (schilder) Lambertus Knaap 192.6.8. Er werd voor 798.16. noords hout geleverd en voor 245 gulden stenen en plavuizen.

Ook in 1816 gaat er weer een brandbrief van het dorpsbestuur naar de Hoofdadministratie der Domeinen te 's-Gravenhage. Hij was gericht aan de Minister Baron van Lynden. Ze herinneren aan de tiendheffing eerst door de Abdij, toen door de Commissie van het Dep. Bestuur van Brabant en toen door de Domeinen, met de vermelding van de diepe staat van verval van kerk en toren.

In 1818 kreeg de kerk een orgel van de Abdij. Het kwam oorspronkelijk uit het klooster van Hemixem. Het werd in eerste instantie geplaatst in het kruiskoor. Later werd het definitief

in de toren geplaatst. Het had daar een prachtig orgelfront van eikenhout met veel ornamentwerk en barok engelenfiguurtjes.

Dat orgel was een kostbaar geschenk, vervaardigd in 1690 door Forceville. Volgens Taxandria stond het in de eerste travee van het priesterkoor noordzijde (bij K afb. 3). Maar gezien de omvang van het orgel lijkt mij dat niet mogelijk. Pas in 1878 werd het dan in de toren geplaatst. Er werden daartoe twee nissen in de muren gekapt. De verbindingspijpen werden onder een verhoogde vloer gelegd. Thans is dat nog zo.

Dat het nodig was om de toren aan te pakken, bleek uit een mededeling in 1818: er vielen stukken steen naar beneden op het dak van het Raadhuis en de vroedvrouw woonde daar nog wel in!

Er werd in die jaren een nieuw, definitief herstelplan opgemaakt. Totale kosten 26000 gulden. De Domeinen die met de tiendheffing ook de onderhoudsplicht had overgenomen, wilde de hele karwei in termijnen doen uitvoeren. Maar de aannemer wilde zijn steiger niet drie jaar buiten laten staan. Hij wou het in de jaren 1819-1820 afwerken. Daarop bood de Domeinen aan het werk af te kopen voor 14000 gulden kontant en 10000 gulden in stukken z.g. "Werkelijke schuld" van het Rijk à 2½ percent. Het Kerkbestuur accepteerde dit aanbod maar de totale kosten bleken later toch nog 15688 gulden te zijn. Het was wel minder dan begroot, maar later bleek men veel te zuinig te zijn geweest. Want nog in 1820 diende Cornelis Gelijns, mr. metselaar en Pieter van Keep mr. timmerman een prijsopgave in voor het bouwen van een steiger rond de toren en de reparatie aan de toren en de kerk, aan het R.K. Kerkbestuur voor de som van 20449,60. De penningmeester van het Kerkbestuur, Leonardus Timmermans, zette een en ander gedetailleerd op papier. Bij deze nota's vinden we ook rekeningen van Andries de Meulder, koperslager, van resp. 40 gulden en 43.10 gulden. Hij was de maker van de grote koperen kandelaars voor de kerk, waarvan er nu nog één over is.

Vanaf 1820 tot 1828 zijn de prachtige koorbanken uit Hemixem in Gastel opgeslagen geweest. Tot ze in de kerk van Wouw werden

geplaatst, tot 1944 toen de Duitsers de kerk vernielden, om de oorlog te winnen.

Een zekere S.P. Hosselet heeft in 1835 de kerk nog eens gewit voor 195 gulden. Andries de Meulder maakte in 1826 twee metalen "mooten" aan de "midelbare" klok voor 46,47½ gulden. De volgende jaren komen wij zijn naam regelmatig tegen in de nota's voor de kerk. Hij was blijkbaar de vaste koperslager van de kerk.

Op 1 februari 1832 trad de Heer Nicolaas van Mechelen op als thesaurier (penningmeester) als opvolger van de overleden Anthony Horsten.

Tijdens de volgende decennia werden er voornamelijk normale onderhoudswerken aan kerk en toren, gedaan door Gastelse ambachtslieden. Behalve de leidekkers die meestal van elders kwamen, zoals de orgelhersteller. In 1848 ontving de organist 60 gulden en de zangers kregen 12 gulden evenals de orgeltrapper. Een grote post komen we tegen in 1846 toen voor 2119,10 gulden een nieuwe vloer werd gelegd. Tegels vermoedelijk. Men ontdekte toen ook het graf van Frans van der Sande.

Nogal wat ambachtsrekeningen werden in 1853 ingediend: 141 gulden voor timmerwerk, 596 gulden voor metselwerk, 137 gulden schalien. Ook in 1854 767 gulden voor "leverantie en metsel-loon".

In 1855 merken we dat het in 1853 opgerichte Bisdom Breda haar invloed laat gelden. Het Kerkbestuur wordt officieel benoemd met C.G. van Hal, Pastoor, Secretaris J. Mastboom, Penningmeester J. van Mechelen en leden: P.F. Eeman, J.W. Slooters, A. van Kinderen en A. Lauwerijssen. Er worden nu ter verantwoording aan het bisdom voorgedrukte formulieren gebruikt. De organisatie van het Bisdom komt op gang. De kerk wordt nu verzekerd voor 50.000 gulden, de pastorie voor 10.000.

Dan komt in 1860 en volgende jaren een groot herstel van de toren op gang onder leiding van architect Venema uit Den Bosch, met als toezichthouder Fl. van der Vaart. Deze had gewerkt aan de restauratie van de St. Jan aldaar. Dit duurde tot 1864. De

hele toren kwam in de steigers te staan. In 1861 kwamen de kosten al op 3052,65½ gulden met een steenrekening van 2021,24 gulden. Een en ander werd onder meer betaald door aflossingen van geleende kapitalen en verkoop van effecten. De restauratie werd grondig aangepakt, alle slecht metselwerk werd uitgebroken en vernieuwd, maar er kwam ook een grote verandering in het silhouet. Voorheen had de spits namelijk een zogenaamd "helm-model" en liep met een minder steil stuk onderaan af tot over de randen van het staande metselwerk van de romp van de toren. (zie afb. 6) Nu werd het staande metselwerk boven de galmgaten enkele meters hoger opgetrokken en daarop werd een balustrade gemetseld, waarmede tevens een omgang ontstond rond de spits. Daardoor is de toren iets rijziger geworden en lijkt nog slanker. De kosten in 1862 beliepen 6533,95 gulden.

Toch ging alles niet van een leien dakje, om een toepasselijke spreuk te gebruiken. Er ontstond twijfel over de kwaliteit van het werk. De hoofdingenieur van de Rijkswaterstaat bleef wel buiten het conflict. Het werk werd onderbroken omdat de Bentheimer steen niet op tijd geleverd werd. Die kwam pas in 1864. Bovendien teisterde in de winter van 1863 een storm de staande steiger. Ook die moest hersteld worden. En Blankers van het kerkbestuur beschuldigde de opzichter op drie verschillende punten: hij kwam te weinig op het werk, hij volgde niet de orders op van Venema en hij had ook het opzicht aan andere werken. Deze beschuldigingen werden later herroepen. In ieder geval het werk kwam in 1864 klaar.

De totale kosten beliepen 32500 gulden. De afbraak van de steiger bracht nog 1234,15 gulden op. Ook het torenkruis werd tegelijk hersteld. In deze jaren werden twee nieuwe biechtstoelen aangeschaft. Met de daarvoor nodige veranderingen bij het plaatsen kwam dat op 975,874 gulden.

In 1867 werd de Cistercienser Petrus (Albertus) van Aalst (uit Bornem dus) pastoor. De bisschop had eerst in 1866 de seculiere priester Jac. Uitdewilligen benoemd, maar de Abdij ging in beroep in Rome en won het pleit.

De architect van Genk uit Bergen op Zoom werd in 1868 aangezocht

om de doopvont en de stoelen in het Koor te veranderen. En de vraag werd gesteld moeten we de nieuwe banken door Gastelaars laten maken. Dat wordt dan een hele discussie in het kerkbestuur. Ook werd toen gesproken over het verpachten van de zitplaatsen. Er werd in die jaren geregeld gedokterd aan de banken. De oorzaak was: de kerk was te klein en er moesten zitplaatsen bijkomen.

Omdat de waarde van het interieur steeg werd de kerk weer hoger verzekerd tot 100.000 gulden inclusief de pastorie. Er werd ook een "donderafleiding" geplaatst voor 274 gulden. Het vergroten van de sacristie kostte 656 gulden.

Toch is er iets aan de hand. Vooral wat betreft het z.g. "groot-onderhoud". Er wordt op die post steeds minder begroot. Wordt er over nieuwbouw gedacht? in de notulen wordt er nog niets over geshreven. Wel zocht het Bestuur naar een plaats voor een nieuw en groter kerkhof. Het zal ongetwijfeld wel te klein geworden zijn, maar het kan ook zijn dat men de ruimte rond de kerk nodig had voor uitbreiding. In 1870 werd er nog herstelwerk verricht aan het ijzeren hek in de kerkhofmuur en aan de "piscine" bij de kerk.

Het luiden van de klokken bij begrafeningen gebeurde door buurtgenoten. Nu waren er groepen, vooral jonge mannen, die er een eer in stelden dit beter en luider te kunnen dan de anderen. En soms trokken ze zo hard aan het luidtouw, dat de klok een hele slag omsloeg (dus 360 graden). Het gevolg was dat de koster dan naar de klokken moest klimmen om het touw weer over het grote luidwiel te leggen. Vooral de jongens van "de Stoof" hadden daar zo hun eigen plezier in, en het versje daarover loog er niet om: "Stoofse luiers, keur van luiers, al die burgers kakkemannen".

In 1870 werd voor 3312,25 gulden grond in de Korte Dreef aangekocht om een nieuw kerkhof aan te leggen. En het oude kerkhof, rond de kerk, dat zoveel eeuwen had dienst gedaan, werd 1 mei 1872 gesloten.

Op een Kerkbestuursvergadering in 1872 werd de noodzaak besproken om de kerk te vergroten. Het was des zondags zó druk, dat het volk "veel te gedrongen zat". Er kon geen behoorlijke processie

meer gehouden worden en het ter communie gaan kon ook niet goed meer geregeld worden. Het bezoek aan de kerk werd zelfs "nadelig voor de gezondheid" genoemd, "des zondags in de Hoogmis waren verscheidene mensen genoodzaakt om de Dienst te verlaten en anderen er zich van verwijders te houden". Zo staat het in de notulen. Er was ook nauwelijks plaats voor de lijkbaar.

Er werd dan gestemd voor de vergroting. Blankers, Lauwerijssen, Slooters en van Kinderen stemden tegen. Later bleek dat ze veel liever een nieuwe kerk hadden. De Bisschop adviseerde voorlopig geen bouwplannen te maken in verband met de schulden die de kerk nog had. Maar op de begroting werd weer niets geboekt voor onderhoudskosten. Wel werden schulden afgelost door effecten te verkopen. Op het kerkhof werd in 1874 een "lijkenhuisje" gebouwd. Voor 647 gulden.

Weer wordt op de bijeenkomst van het Bestuur op 23 maart 1875 gesproken over de noodzaak tot het vergroten van de kerk. Vóór zijn de Pastoor, Verlinden, van Mechelen, Slooters en van Kinderen. Blankers blijft tegen.

Op 13 april 1875 werd het Dagelijks Bestuur gemachtigd een overeenkomst aan te gaan met architect Floor van de Vaart over een vergroting der kerk. Het plan werd wel voorgelegd, maar is nooit uitgevoerd. Vermoedelijk is er een verzoek gericht aan de Minister om te mogen bouwen op het gesloten kerkhof rond de kerk. Maar dit werd geweigerd. Er werd druk gecorrespondeerd over deze zaken met de Bisschop van Breda, Gedeputeerde Staten en de Minister.

De zangers kregen nog steeds hun 12 gulden, evenals de "orgelblaaser". In 1877 werden toch nog de ramen van het Koor tot drie meter hoogte dichtgemetseld. Blijkbaar was het niet meer mogelijk om er nog ruiten in te zetten. En weer ging een verzoek naar de Minister om te mogen graven op het oude kerkhof. Het antwoord van deze was nu gunstig. Toestemming werd verleend om dit te doen en tien lijken werden herbegraven op het nieuwe kerkhof.

In de kerk werden nog steeds aanpassingen gedaan aan zitplaatsen,

stoelen en banken, vanwege het plaatsgebrek. Met onderhoudskosten toch nog 1405 gulden, vooral herstel werk aan de toren. We komen bij deze rekeningen tegen van bekende families: A. van Merriënboer en A. van den Eijnden, metselaars, weduwe C. den Ronden, smid, A. Knaap en J. de Vos, schilders, J. Jongenelen en P. Bruijninckx, timmerlieden.

Het nieuwe orgel, nog in het kruiskoor, werd nu in 1878 definitief in de toren geplaatst door P. Bus, orgelbouwers e.a. In de bijna twee meter dikke muren werden nissen gekapt, om de vele orgelpijpen en de grote blaasgalg, een goede ruimte te geven.

De verbindingen liepen onder de vloer door, die daartoe iets verhoogd werd. Nu konden beneden weer extra zitplaatsen gemaakt worden. Ik vermoed dat nu ook de koorzangers, nabij het orgel, onder de toren gingen zingen. Die zangers kregen ook toestemming om het plaatsengeld van de kerkgangers, die ook boven op het zangkoor konden gaan zitten, te innen. Ze mochten het houden voor hun kas in 1881.

Het verzekeringsbedrag van kerk en pastorie werd opgetrokken tot 160.000 gulden. De kerk werd toch nog eens gewit en geverfd. Dat "witten" moet men niet al te letterlijk nemen, want "monumentenzorg" die de kerk opnam in 1898 spreekt van een "donkere tint die de kerk een vervallen aanzien geeft". Het kostte dat jaar alles bij elkaar 680 gulden aan "gewoon onderhoud". In 1880 werden de grote ramen van het kruiskoor (transept) nog eens hersteld. De kerkstoelen werden voor reparatie aanbesteed aan Antoon van de Horst voor één jaar voor 1200 gulden.

Op 10 juli 1883 werd Rumoldus (Tezelinus) van Aalst geïnstalleerd als opvolger van zijn broer Petrus. Het orgel kreeg een nieuw klavier voor 250 gulden. Achterin de kerk werd nog iets vertimmerd om meer zitplaatsen te verkrijgen.

Jan van den Berghe uit Oudenbosch ging het torenuurwerk nu zo veranderen dat driemaal daags het "Angelus" zou luiden. Kosten 200 gulden. Voor deze aanpassing zal de Gemeente jaarlijks 25 gulden bijdragen, omdat deze de gesubsidieerde klokkeluider nu

niet meer behoefde te betalen. Bovendien zal een zekere Heer Stevens een plan indienen tot het vermaken, repareren en vernieuwen van het orgel voor 1545 gulden. Het wordt gegund. Alle onderhoud en herstelwerk richt zich blijkbaar voornamelijk op de toren, zowel binnen als buiten. Daaruit zou men kunnen afleiden dat aan afbraak van de toren nooit gedacht of erover gesproken is.

OUD-CASTEL. „Kerk en pastorie der Gereformeerden" aquarel d. Gevers v. Endegeest (org. S7 r 153 mm. Atlas van Stolk No. 7117, No. 55)

Het praten over vergroting van de kerk werd even op de achtergrond geschoven omdat er een nieuwe pastorie ter sprake kwam. Het kerkbestuur zocht eerst nog contact met de familie van Loon in Roosendaal, tot aankoop van "Het Hof" op de Markt, om die dan als pastorie in te richten. Het liep op niets uit. Nog in 1889 werd met de bouw begonnen, plaats: Veerkensweg 2, dus nu Gemeentehuis.

Met de koorzangers ging het even niet goed. Ze werden bijeengeroepen om hen te vragen waarom er in de week zo weinig zangers kwamen. De Pastoor zou dat onderzoeken. Er waren in die tijd en de volgende decennia drie gezongen missen per dag!

De nog openstaande zitplaatsen op het zangkoor zouden voortaan ook verpacht worden op Driekoningen.

Wat betreft onderhoud: alleen het hoognodige zou worden gedaan, zoals het in dagloon restaureren van de torenspits.

Het volgende jaar werden toch nog twee nieuwe communiebanken aangeschaft en de oude werden geschonken aan een "arme kerk".

Op de vergaderingen van het kerkbestuur komt het beheer van de gelden nogal eens ter sprake. Aankoop en verkoop van effecten waren daarbij aan de orde. De kerk bezat ook z.g. "russen" in haar portefeuille, dat waren russische obligaties die in 1918 allen waardeloos werden. De kerk heeft ze in 1905 tijdig geloosd.

Laat er nou in 1894 een prijsopgave binnenkomen voor een "elektriek" apparaat'voor het torenuurwerk. Het moest 1300 gulden kosten. Het is niet uitgevoerd, maar het was wel een progressief idee.

Ook in jaren 1894-95 werd er op de begroting niets vermeld over herstel. En het "gewone-onderhoud" was zeer matig. Het Groot-Altar werd nog eens opgeschilderd, alsmede de kleine Zijaltaren. Het eerste kostte 56,35 gulden. In 1897 kreeg het kerkbestuur toestemming van de Bisschop twee gegoten koperen kandelaars te verkopen. Ze staan nu in het museum "De Ghulden Roos" te Roosendaal. Ze waren in 1982 tentoongesteld in onze kerk bij het 75-jarig jubileum.

Dit jaar wordt een overeenkomst aangegaan met de Gemeente, dat de oude muur van het voormalige kerkhof zal worden afgebroken en worden vervangen door een "traliewerk", dat dan een weinig teruggeplaatst zou worden. Het kerkbestuur gaat er mee akkoord op voorwaarde dat er langs de kerk nooit een tramlijn zal worden aangelegd. Een en ander wordt zo nauwkeurig mogelijk vastgelegd. Maar het traliewerk wordt vervangen door een stenen muur, iewat teruggeplaatst met een "ijzeren hekke" erin.

In 1898 gaat dan toch een verzoek naar de Bisschop tot het bouwen van een nieuwe kerk! Raming 180.000 gulden door van Genk, architect. De plannen krijgen dus vaste vorm. Er kwam zelfs al een voorlopige toestemming om een noodkerk te bouwen. Ook kwam de toestemming binnen van de Minister om te mogen bouwen op het 26 jaar geleden gesloten kerkhof (rond de kerk). Dit was dus kennelijk aangevraagd met de bedoeling daarop te gaan bouwen,

het zij voor uitbreiding of nieuwbouw. Op verzoek van de Pastoor bracht van Genk een rapport uit over de toestand van de bestaande kerk. Het was vernietigend, allicht. Van Genk constateerde, met assistentie van P. Bus, dat de stenen ribben, waaraan de "spiegels" hangen (van de gewelven dus) begonnen los te laten, waarschijnlijk door wijking van de muren. Dus instorting van de gewelven dreigde.

Er werd nu een algemene kollekte afgekondigd van de kansel, om gelden te verzamelen voor een nieuw gebouw. Die "kollekte-preek" is nog volledig aanwezig. Maar de tegenstand van de parochianen was zodanig dat de kollekte werd afgelast. Ze bracht slechts 1500 gulden op en werd de volgende zondag herroepen.

Uit kringen van kunstkenners en monumentenzorg verzette men zich tegen de bijna definitief aangekondigde afbraak. "Weer een middeleeuws monument verloren." 24 Januari 1899 kwam er een missive van de "Minister van Binnenlandse Zaken" waarin hij de afbraak betreurt. Dit naar aanleiding van een brief van Burgemeester A.G.J. Mastboom hierover. Ook Mgr. Leijten, Bisschop van Breda, ontving deze missive. Het College van B en W ondersteunde dit. De Minister adviseerde ook om de kerk te behouden, te restaureren en zo nodig te vergroten. Dit idee steunde op een onderzoek van de beroemde architect Pierre Cuypers. Die was zelf komen kijken en was reeds 72 jaar oud. Zijn plan was er twee zijbeuken aan te bouwen, dat leverde 288 zitplaatsen op. Van Genk kelderde dit ontwerp op technische gronden.

Het Ministerie van Binnenlandse Zaken presenteerde dus een "Nota" betreffende het onderzoek. Deze nota werd later in 1906 gepubliceerd in het jaarboek van "Taxandria", jaargang 12.

Ondertussen was de Parochie Stampersgat opgericht en dat gaf wat soelaas wat betreft de zitplaatsen.

Die brief van de Minister maakte toch indruk ook bij de Bisschop en ook hij adviseerde om niet af te breken en voorlopig maar aan te sukkelen. De pas benoemde burgemeester A.G.J. Mastboom, lid van het kerkbestuur vanaf 24 januari 1899, was de spreekbuis van vele parochianen om de kerk niet af te breken.

Desondanks kreeg van Genk op 10 februari 1899 verzoek om een plan voor een nieuwe kerk te maken. (Het staat nergens met zoveel woorden vermeld, maar ik heb sterk de indruk dat van Genk aasde op een definitieve opdracht tot het maken van een ontwerp voor een nieuwe kerk.)

Er werd in de kerk een "Suisse" aangesteld namelijk Jacobus Baart, beter bekend als Ko Baart.

De kerk werd steeds bouwvalliger, zeker nu er praktisch niets meer aan gedaan werd. En het Rijk gaf ondanks haar adviezen geen cent subsidie.

In deze periode werd ook een Katholieke Meisjesschool gebouwd, St. Bernardus. Er naast kwam een Zusterklooster.

Een jong architect Ir. (later prof. en minister) van Swaay leverde ook een ontwerp in tot restauratie en vergroting van de kerk. Hij ook trachtte met zijn relaties in Den Haag nog subsidie te verkrijgen. Die nooit kwam! Dat zij gezegd!

Toen kwam plots een brief van de Bisschop van Breda met toestemming om een nieuwe kerk te bouwen op 17 februari 1905, gericht aan het kerkbestuur en Pastoor G.A. Damen, pastoor vanaf 1903. Een reden op papier voor deze plotselinge toestemming is niet te vinden. Vermoedelijk is er wel mondeling kontakt geweest.

De afbraak werd direct aangepakt en reeds op 27 maart dat jaar kwam Ir. van Swaay met een ontwerp voor een nieuwe - nu neo-gotische - kerk. De heren Mastboom en van Mechelen traden uit het kerkbestuur uit protest.

En zo kwam er dan een einde aan deze middeleeuwse kerk en haar lijdensgeschiedenis. Een kerk die ruim 400 jaren haar mensen had gediend, en die men met zoveel moeite overeind trachtte te houden. Maar dit laatste is dus niet gelukt. Jammer, heel jammer!

P.F.A. AKKERMANS

Geraadpleegde bronnen:

1. Archief van de Parochie H. Laurentius (Met dank)
2. Archief van de Gemeente Oud en Nieuw Gastel (Met dank)
3. J.B. Krüger. "Kerkelijke geschiedenis van het Bisdom
Breda 1870"
4. Gastel, land van Abten en Markiezen. 1975
5. Frans Akkermans. Historie rond Gastels kerkgebouwen
6. Mr. H.P.A.M. Mastboom. Het Hof van Oud Gastel
7. De Laurentiusklok
8. Taxandria 1905. De afgebroken kerk van Oud Gastel
9. Jaarboeken "De Ghulden Roos"ⁿ
10. C.F. Slogtmans: "Jan metten Lippen"ⁿ
11. Encyclopedie van het Katholicisme 1959
12. Grote Winkler Prins. Encyclopedie

AANVULLING OP DE LIJST VAN BIJNAMEN VAN
GASTELSE'EN STAMPERSGATSE PERSONEN

In het jaarboek 1986 van de Heemkundekring het Land van Gastel publiceerde ik een lijst van bijnamen zoals die in de achter ons liggende jaren aan talrijke personen, zowel in Gastel als in Stampersgat werden gegeven.

Van diverse jaarboeklezers kreeg ik nog een aantal bijnamen toegezonden. Ten genoegen van belangstellenden vermeld ik deze aanwinsten hieronder.

B

den blootpaoter

D

Jantje Daans

de daoi

de lekkeren dot

de grijze duif

K

Kaat loop

de klapbuis

de kromme tie

ut kuuske

de kwakbol

O

den orlewiet

P

de pienkel

de pikkel

Jantje Pietas

Jantje prop

S

de schuffel

de rooie Sjaon

de slier

de stienkerd

de stoffel

U

den uip

Dank aan allen die door hun bijdragen deze aanvulling op de lijst van bijnamen hebben mogelijk gemaakt.

F. VAN MERRIËNBOER

FOLKLORE, TRADITIES EN ANDERE VERDWENEN VOLKSGEBRUIKEN IN GASTEL EN STAMPERSGAT

De oudere generatie zal zich ongetwijfeld de folkloristische en traditionele gebruiken herinneren zoals die rond 1930 in Gastel en Stampersgat nog bestonden. Ze behoorden destijds tot het levenspatroon van de dorpsgemeenschappen en vonden voor het meerendeel hun oorsprong in de viering van de kerkelijke hoogtij-, feest- en heiligendagen of de bijzondere gebeurtenissen die er in de loop van het jaar op vaste tijdstippen plaats hadden.

Bepaalde gebruiken dankten hun ontstaan aan de historie zoals bijvoorbeeld de algemene grappendag op 1 april waarbij in feite de val van Den Briel in 1572 wordt herdacht, immers "op 1 april verloor Alva zijn Brill". Deze datum ontwikkelde zich merkwaardigerwijs tot een dag waarop volwassenen de kinderen en onnozelaars voor de grap het hele dorp rondstuurden om een boodschap van niet bestaande artikelen, want "op 1 april stuurt men de gekken waar men wilⁿ".

Een andere vaste gedenkdag was de viering van Koninginneverjaardag (Wilhelmina) op 31 augustus, tevens de laatste dag van de zomervakantie voor de lagere scholen.

Tot de algemeen erkende feestdagen zonder religieus karakter behoort van ouds her de eerste dag van het jaar. Nieuwjaar is sinds eeuwen landelijk als zondag gevierd. Zoals elders wensde men op deze dag in Gastel en Stampersgat elkaar een "zalig en gelukkig nieuwjaar" en deze wens werd dan beklonken met een of meer glaasjes alcoholhoudend vocht. Voor de plaatselijke ondernemers was het toch ook wel een bijzondere dag want de vaste klanten kwamen, dikwijls recht na de mis, hun jaarrekening betalen en zoals toen gebruikelijk werd hierbij een borrel en een sigaar gepresenteerd. Er liepen ook zogenaamde "nieuwjaarswensers" in het dorp, volwassen personen die huis aan huis een goede wens prevelden en daarvoor geld trachten te ontvangen. Feitelijk was dit een verkapte vorm van bedelarij en op grond van de algemene politieverordening niet toegestaan.

Anders lag dat met de kinderen die, meestal in hun eigen woonbuurt, van deur tot deur gingen om nieuwjaar te wensen en daarbij het volgende versje opzegden:

Nieuwejaorke zoete
ut vaarke ee vier voete
vier voete en ne stèèrt
tis vast un koppeltje woste wèèrd
ier woon nog wel un goeie vrouw
die nog wel wa geve zou
laang maag ze leve
veul maag ze geve
oondert jaor nao dezen dag
ak ze dan de kop mar af.

Als de voordracht van het vers was beeindigd kregen ze snoeperijen of een gerimpelde appel en soms ook centen. Familieleden en bekenden die elders in het land woonachtig waren stuurden per post speciale nieuwjaarskaarten met een opgedrukte heilwens. Er werden ook minder fraaie kaarten verzonden de zogenaamde "spotkaarten" met afbeeldingen van alle mogelijke menselijke ondeugden zoals een kwaadspreekster, dronken manspersonen, een gierigaard, een onbeantwoorde of teleurgestelde liefde, een bedrogen echtgenoot, enz. Men stuurde ze toe aan die personen waarmee men in het afgelopen jaar onaangename ervaringen had opgedaan of die men verdacht van de afgebeelde ondeugden zoals die op de kaart waren weergegeven.

Driekoningen

Na nieuwjaar volgde op 6 januari het feest van Driekoningen. Op deze dag gingen, voornamelijk in Vlaanderen, volwassen mannen verkleed als de Wijzen uit het Oosten met als attribuut een zelfgemaakte ster, langs de huizen om een Driekoningenlied te zingen. Het waren meestal arme drommels die op deze wijze wat levensmiddelen of geld trachten op te halen. In West-Brabant bestond dat gebruik niet en er waren dan ook geen volwassenen bij het Driekoningenfeest betrokken. Hier ter plaatse gingen alleen de kinderen als koningen verkleed langs de huizen in het dorp en zongen bij iedere voordeur het traditionele lied:

Drie koningen, drie koningen
gif mijn nun nuwen oed
den ouwe is verslete
oons moeder maag ut nie wete
oons vaoder eeget geld
al op de rôôster geteld.

Dan kregen ze snoep of koekjes van de bewoners en soms ook losse centen die later prompt in bakkesvullen of droppinnekes werden omgezet.

Vastenavond viel ieder jaar, al naar gelang het een vroege of late Pasen was, op een andere datum doch gewoonlijk in de maand februari. Deze aankondiging van de grote vasten omvatte zondag, maandag en dinsdag, drie dagen waarop niet werd gewerkt.

Karnaval 1974

De maandag en dinsdag werden beschouwd als halve heiligen dagen die bijzonder geschikt waren voor het potverteren (tère) door voornamelijk de talrijke in Gastel en Stampersgat gevestigde handboogschutterijen en andere verenigingen. De twee doordeweekse vastenavondsdagen begonnen 's morgens met een plechtige mis voor de levende en overleden leden der verenigingen die hun pot verteerden. Gedurende de drie dagen was er in de kerk het veertigurengebed. Het begon op zondag en de leden van de H. Familie, de meisjescongregatie, de derde Orde en de jeugdverenigingen hadden van hun respectievelijke besturen een biduur aangewezen gekregen en ze waren dan ook verplicht om op dat uur in de kerk aanwezig te zijn. Dinsdagsavonds om zeven uur werd deze bijzondere aanbidding met een plechtig lof besloten en daarmee eindigde de vastenavond.

In Gastel en omliggende gemeenten was het vieren van Karnaval reeds jaren afgeschaft. Het was zelfs verboden en strafbaar gesteld in de plaatselijke Politieverordeningen. Alleen in Bergen op Zoom werd volop Karnaval gevierd met als hoogtepunt de grote optocht die op dinsdagmiddag door de straten trok en waaraan iedereen gemaskerd en verkleed kon deelnemen. De geestelijkheid in onze dorpen stond afwijzend tegenover Karnaval en wees vanaf de kansel op de uitspattingen ervan en de gevaren die het inhield voor ziel en lichaam.

Ondanks de waarschuwingen waren er toch nog jongelui uit Gastel en Stampersgat die de bekoring niet konden weerstaan en de optocht in Bergen gingen bekijken. Van schade aan lichaam en ziel is later niets gebleken.

In het gehele patroon van de vastenavondtradities hadden de kinderen hun eigen viering. Op maandag en dinsdag begon, in verband met de plechtige mis, de school wat later en het lesrooster werd wat soepeler uitgevoerd. Het waren feestelijke dagen voor de kinderen want volgens een oud gebruik werden er thuis oliebolletjes en pannenkoeken gebakken, een voor die tijd uitzonderlijke lekkernij, waarvan ze zoveel konden eten als ze beliefd. Er hoorde ook een oud versje bij dat door de volwassenen en kinderen, thuis veelal in koor, werd opgezegd.

Vastenaovond die komt aon
'keb nog êên klein aontje staon
da motter vanaovend aon
en ak dat aontje kiele wil
dan tientel mijnen duim
en ak mun dumke waareme wil
dan val ik in ut vaarkeskot
Ier ne stoel en daor ne stoel
op iedere stoel un kusse
vrouwke doet oewe kinnebak is ope
dan gôôï ik er ne pannekoek tusse.

Al was het dan aan de volwassenen verboden zich tijdens de vastenavondsdagen verkleed en gemaskerd op de openbare weg te vertonen, voor de kinderen golden deze regels zeker niet. Ze maakten van een keulse pot of een weckfles een zogenaamde rommelpot door de opening te bespannen met een varkensblaas waarin tevoren een rietje was vastgemaakt. Door het bewegen van het rietje ontstond een brommend geluid dat moest dienen als begeleiding bij het huis aan huis zingen van het liedje:

Rommelpotterij, rommelpotterij
gif mijn ne cent dan gaank vorbij
'keb al zo laang mee munne rommelpot gelôôpe
'keb gin geld om un brooike te kôôpe
Rommelpotterij, rommelpotterij
gif m' un centje dan gaank vorbij

Hiermee haalden de kinderen centen op die ze later in de snoepwinkel gingen besteden aan allerhande zoetigheden. De dag na vastenavond op Aswoensdag begon de veertigdaagse vasten. Gewoon-tegetrouw haalden de gelovigen 's morgens een askruisje in de kerk en bevestigden daarmee dat ze uit stof waren gemaakt en tot stof zouden wederkeren. Op de lagere scholen vertelden de leerkrachten de kinderen op serieuze wijze dat wie zijn askruisje tot Pasen liet staan, gratis een nieuw costuum zou krijgen van mijnheer pastoor. Dit was een zeer oude grap die ieder jaar weer werd herhaald en waarin alleen bepaalde kinderen slechts één dag geloofden.

Gedurende de vastentijd mochten er geen festiviteiten plaats vinden. De kinderen moesten het in de week gekregen snoepgoed in een daarvoor bestemd blikken trommeltje bewaren. Alleen op zondag mocht de inhoud van dit "vastentrommeltje" worden aangesproken.

Iedere zondag van de vasten was er om twee uur in de kerk een lof met preek. Alle oprechte gelovigen voelden zich verplicht daarbij tegenwoordig te zijn en de kerk zat dan ook altijd stampvol. Door de week werd men nog eens extra op de vastentijd geattendeerd als de K.R.O.-radio op dinsdagavond de meditatie van pater Henri de Greeve uitzond. De gelovige radiobezitters zaten stilzwijgend met het hele gezin aan het toestel gekluisterd om geen woord te moeten missen van de door de bekende redenaar uitgesproken donderpreken. Tegelijkertijd zond op het andere Hilversumse station de A.V.R.O. de "Bonte dinsdagavond-trein" uit, een amusementsprogramma met bekende artiesten zoals Louis Davids, Lou Bandy, Snip en Snap en vele anderen. De bekoring om de K.R.O.-passieprek voor het amusement van de A.V.R.O. te ruilen was, vooral bij de jongeren, voortdurend aanwezig. Hierover ontstonden binnenskamers veelal heftige discussies, doch het ouderlijk gezag besliste en de preek moest worden aangehoord, dat hoorde zo.

In sommige gemeenten in de omgeving bestond het gebruik van halfvastenviering. Dan waren, op de zondag halfweg de vastentijd, de cafe's langer open en was er gelegenheid tot dansen. Gastel en Stampersgat deden hier niet aan mee.

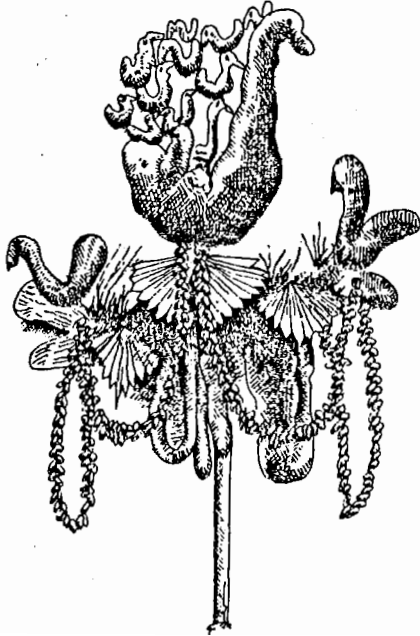
De reeds in de aanvang genoemde merkwaardige datum 1 april was de grappendag bij uitstek. Op deze dag konden kinderen en volwassenen onnozelaars op een humoristische wijze worden beetgenomen.

"Op 1 april stuurt men de gekken waar men wil!"

De slachtoffers werden op pad gestuurd met de opdracht om niet bestaande voorwerpen, zoals bierzeef, de bakschoenen en de deegnaald, aan de andere zijde van het dorp te halen. Gewoonlijk werden ze van hot naar haar verwezen en dit hield pas op als ze

zelf begrepen beetgenomen te zijn.

Volgens wederom een oude traditie gingen enkele parochianen in de week voor Pasen bij de boeren rond om eieren in te zamelen voor de pastoor en zijn kapelaans. Bij gebrek aan voorhanden zijnde eieren kon ook worden volstaan met een geldelijke bijdrage of iets van de slacht. De omhaling was altijd succesvol en de pastoor dankte daarvoor vanaf de kansel.

Palmpaasstok met
broodjes en fruit.

Met Palmzondag had in de hoogmis de palmwijding plaats. De kerk-gangers brachten dan takjes van de buksheester mee, samengebon-den tot een flinke bos, om die te laten wijden. Gewijde takjes werden later op de hoeken van het akkerland geplaatst ter be-scherming van de gewassen. Bij zwaar onweer doopte het hoofd van het gezin een dergelijk takje in het altijd in ieder huis voorradige wijwater en zegende daarmee, al biddend tot St. Do-natus de hoeken van de woonvertrekken en stallingen ter afwering van blikseminslag en brand.

Op Paaszaterdag om 12 uur 's middag precies eindigde de veertig-daagse vasten. Dan begonnen de klokken te luiden en er mocht

weer onbeperkt vlees worden gegeten. De klokken, die op Witte Donderdag waren vertrokken, kwamen dan volgens een oude legende terug uit Rome en brachten allerhande gekleurde eieren voor de kinderen mee.

Om 10 uur begon op de Eerste Paasdag de door drie priesters gecelebreerde hoogmis. Vanaf het oxaal achter in de kerk voerde het kerkkoor een muziekmis uit van Don Lorenzo Perosi. Het was alles tesamen een feestelijk geheel. Zodra het "Ite Missa Est" had geklonken zette het kerkkoor het traditionele paaslied in. De tekst hiervan wordt toegeschreven aan Guido Gezelle doch de componist, die het goed in het gehoor liggende in driekwartsmaat bijbehorende muziekje schreef, is onbekend.

't Is Pasen en de zonne zendt
weer. leven doende kracht
het nieuw geboren groen der lent
dat in de weide wacht
Geen oude wet geen zuren brood
geen zonde meer die 't leven doodt
't is Pasen, 't is Pasen
verrijzen wij, met God verrijzen wij.

Dan werd het tijd voor de kinderen om eieren te gaan zoeken die in Gastel en Stampersgat niet door de klokken uit Rome maar door de Paashaas (de ouders) in de tuin en elders waren verstopt. Ze waren hard gekookt en soms gekleurd met koffiedik.

's Middags na het alweer plechtige lof vond het eierbollen plaats. OP een stukje weiland of gazon rolden de kinderen de eieren zo lang ove het gras tot de schalen braken en dan pas mochten ze worden opgegeten. Daar hoorde ook een versje bij:

een ei is gin ei
twee ei is un alf ei
drie ei is un rollebolle paosei.

De Tweede Paasdag was voor de vele handboogschutterijen een speciale dag. Dan werd in de namiddag "den doel geopend" hetgeen betekende dat het seizoen voor de handboogsport was aange-

vangen en er weer ieder weekeinde kon worden geschoten.

Als Pasen voorbij was volgde al gauw de meimaand met zijn ontluikende natuur, die door een onbekende poeet als volgt belerend is weergegeven:

In mei leggen alle vogeltjes een ei
maar de koekoek en de griet
leggen in de meimaand niet.

Het hoogfeest van Pinksteren viel ook in mei, doch buiten de kerkelijke plechtigheden waren daar geen bijzondere gebruiken of tradities aan verbonden. Alleen de schutterijen reserveerden de Tweede Pinksterdag voor hun prijsverschielingen.

Wel gingen, tijdens de meimaand, veel Gastelaars op zondagmorgen vroeg op bedevaart naar O.L. Vrouw van Zegge. Veelvuldig waren ook de bezoeken aan het kapelbergske tussen Gastel en Roosendaal voor de verering van O.L. Vrouw van de Zeven Smarten. Het was tevens een geliefde ontmoetingsplaats voor de jongelui uit de omgeving.

Rond 29 juni, de feestdag van Petrus en Paulus, was het Stampersgatse kermis. In de café's verzorgden draaiorgels de dansmuziek op een enkele uitzondering na waar een orkestje speelde. Het driehoekig pleintje, gevormd door de café's van Toon Bus, Bart Dellepoort en Janus Geerts, was bezet met kleinere kermisattracties. De grote zaken, zoals de cakewalk, stonden op het terrein van Harry Bus in de Brugstraat. Het was er altijd een gezellige drukte met weinig wanklanken ondanks het feit dat er toch, buiten de plaatselijke bevolking, veel Gastelaars en ook een groot aantal inwoners van Dinteloord en Fijnaart kermis kwamen houden.

De Stampersgatse kerk werd na haar voltooiing onder patronage gesteld van de H.H. Martelaren van Gorcum, de 19 priesters die in 1572 door de Watergeuzen in Den Briel omwille van het geloof werden opgehangen.

Ieder jaar op 9 juli organiseerde de parochie Stampersgat een

Bedevaart naar Brielle. De meerderheid van de bedevaartgangers bestond wel uit Stampersgatters maar Gastel leverde ook een behoorlijk aantal deelnemers. Rond 1930 was de jaarlijkse Brielse bedevaart nog een hele onderneming. Voor dag en dauw vertrok men met een extra tram van de Z.N.S.M. uit Gastel via Stampersgat naar Wilemstad. Hier werd overgestapt op een boot die de bedevaartgangers naar Brielle moest brengen. Deze bootreis bleef, ondanks de ontelbare verplichte rozenhoedjes die gebeden moesten worden, zeker bij mooi zomerweer, een speciale attractie voor de deelnemers.

Na aankomst in ben Briel begaf de stoet zich naar de plechtigheden in de Martelarenkerk en bezocht daarna biddend het martelarenveld, de plaats waar de 19 priesters werden vermoord. 's Avonds op de terugweg naar Stampersgat kreeg de bedevaart min of meer het karakter van een geslaagde excursie.

Een van de belangrijkste evenementen vormde de Gastelse kermis. Die had vóór 1930 altijd plaats rond 10 augustus, de feestdag van de H. Laurentius, patroon van de parochiekerk, en duurde maar liefst zes dagen.

De traditie wilde dat door het kerkkoor na de hoogmis het martelaarschap van St. Laurentius werd bezongen in het meerstemmige koorwerk "Beatus Laurentius". Met veel genoegen luisterden de kerkgangers naar deze muziek die klonk als een operakoor van Verdi.

In later jaren is de kermis verplaatst naar het begin van de maand augustus en tegelijk teruggebracht tot drie dagen. De Markt stond altijd vol attracties zoals de stoomcarroussel, de schommel, de kinderdraaimolen, de schiettent en de zweefmolen. De kramen met snoepgoed, oliebollen, speelgoed en andere snuisterijen vormden een lange rij vanaf de Markt tot voorbij het postkantoor in de Dorpsstraat.

In de café's mocht worden gedanst en de daarvoor benodigde muziek produceerden de draaiorgels. Dansorgelverhuurders, meestal afkomstig uit Hoogerheide, kwamen enige dagen voor de aanvang van de kermis hun instrumenten plaatsen. Op het van beeldhouwwerk

voorziene kleurig geschilderde orgelfront was tevens met gouden letters de naam van de bouwer "Th. Mortier, Anvers" aangebracht. De altijd bij de orgelverhuur bijgeleverde losse dansvloer werd vakkundig boven op de bestaande cafévloer gelegd waardoor er een egale, gladde dansoppervlakte ontstond. Dan moest het orgel worden uitgetest en de kinderen verdrongen zich aan de ingang van het cafe om het mechanisch vernuft te bewonderen en te genieten van het voorproefje van de bepaalde sfeer die een kermis nu eenmaal eigen is.

Alleen in cafe "Place de Meir" speelde tijdens de kermis "oremeziek", een dansorkestje samengesteld uit leden van de Stampersgatse Harmonie met muzikanten zoals de Lange Van Gils, Frans van St. Annaland en Co en Kees Jansen (van 't schijf). De koperen blaasinstrumenten waren geleend van de genoemde harmonie en ze speelden populaire melodietjes waarop al naar bekwaamheid van de danslustige, kon worden gewalst, geschotst of gestept.

Tot de kermisgeneugten behoorde ook altijd het wipschieten. De wip bestond uit een, in het weiland aan de Korte Dreef, rechtstandig geplaatste meters hoge paal waaraan bijna in de top enkele dwarslatten waren bevestigd voorzien van houten klosjes die vogels moesten voorstellen. Boven aan de top stond een "vogel" in de vorm van een houten blokje soms ter verduidelijking met wat veertjes versierd. De Gastelse boogschutters moesten met hun pijlen de vogel trachten af te schieten. Dat gebeurde met veel jolijt en het bier stroomde rijkelijk.

Aan het sluitingsuur van de kermisdag, 's nachts 12 uur werd door de politie, voor de gelegenheid versterkt met marechaussees, stipt de hand gehouden. Dan stroomden de café's leeg en de kermisvierders togen in lange rijen, arm in arm, midden over de straat huiswaarts altijd luid zingend:

Wij gaon nog nie naor uis
nog lange nie, nog lange nie
wij gaon nog nie naor uis
want moeder is nie tuis
enz. enz.

Dit nationaale bekend afscheidslied werd onherroepelijk gevolgd door de Gastelse hymne:

Wij slaope vannacht int schuurke
int schuurke, int schuurke
wij slaope vannacht int schuurke
int schuurke bij de geit.
Oladijee jee jee, oladijo, enz. enz.

Koninginneverjaardag viel op 31 augustus, de laatste dag van de schoolvakantie. Het Oranjecomite organiseerde voor de nog schoolgaande jeugd een aantal volksspelen zoals zaklopen, lepelknikkeren, balkruien en zelfs vliegeren. De dag werd besloten met een muzikale rondwandeling door de harmonie met een daaraan gekoppelde lampionoptocht waarvoor echter slechts een matige belangstelling bestond.

Als na de grote vakantie de school weer begonnen was en de Stammersgatters en Gastelaren zich met de bietencampagne gingen bezighouden, kwam al gauw de oktobermaand in zicht. Op 1 oktober begon met de Bavomis "den baomis", de herfst met zijn wisselvallig weer, het "peeje steke op ut laand" en het transport daarvan naar de suikerfabriek op Stammersgat.

Voor de leerlingen van de lagere scholen betekende dit het verplichte dagelijkse bezoek aan het oktoberlof. Met uitzondering van zaterdag en zondag was er voor de schooljeugd elke dag om half vier een lof met rozenhoedje in de kerk. De leerlingen werden vanaf de school klasgewijs, onder toezicht van het onderwijzend personeel, in lange rijen naar de Kerk gedirigeerd. Het was zowel voor de leerkrachten als voor de kinderen een zware belasting om elke dag, een maand lang, weinig gemotiveerd door de opgelegde verplichting, dit lof te moeten bijwonen.

Oktober bood ook nog een ander perspectief want in deze maand vonden de eerste huisslachtingen van het jaar plaats. De slaggers kwamen dikwijls al vroeg in de ochtend bij de opdrachtgevers om het varken te slachten omdat ze dezelfde dag nog op meerdere plaatsen slachtingen moesten verrichten. De traditie wilde dat, zodra het varken gestoken was en het bloed gevangen, de slager en zijn assistent een borrel kregen aangeboden. Datzelfde herhaalde zich als het op de ladder was gehesen om het vlees te laten besterven.

Sint Hubertus

Met Sint Hubertus, op 3 november, bakten alle bakkers van Gastel en Stampersgat speciale broodjes die, voor ze in de winkel werden verkocht, eerst 's morgens vroeg in de kerk waren gewijd. Dit Hubertusbrood noemde men "upkes" en het werd gegeten door mensen en dieren als preventiemiddel tegen hondsdelheid en veeziekten.

Sint Martinus (St. Maarten of Sientere Mèèrten) die zijn feestdag vierde op 11 november was vooral in de gedachtenwereld van de kinderen een moeilijk plaatsbare figuur. Hij was bekend om zijn goedgeefsheid want hij had zelfs de helft van zijn mantel

Sintermaarten

aan een bedelaar geschonken. Voor de kinderen leek hij meer op een voorloper of vervanger van zwarte Piet. Nooit liet hij zich zien en bij zijn optreden achter de huisdeuren klonk een vervaarlijk lawaai van rammelende kettingen en een onverstaanbaar gegrom zonder dat er ook maar een pepernoot gestrooid werd. Het te zijner ere gezongen versje maakte het geheel nog ondui-

lijker.

Sientere Mèèrte, kalvers ebbe stèèrte
koeie ebbe ores
kerke ebbe tores
uize ebbe gevels
katte ebbe knevels
oonde ebbe pôôte
zoek, zoek, zoek
Sientere Mèèrte gao van kouwe lôôpe

's Avonds als het donker was werden in het open veld "Sientere Mèèrtevre" gestookt van het verzamelde aardappelloof en ander afval. De kinderen dansten er om heen met hun zelfgemaakte lantaarns van uitgeholde suikerbieten waarin gaten waren gesneden in de vorm van een gezicht. Binnen in de biet stond een brandend kaarsje waardoor de lantaarn in het donker een spookachtig effect opleverde.

Voor de pachters had "Sientere Mèèrte" nog een andere betekenis want op die dag moest volgens een eeuwenoude traditie de landpacht aan de grondeigenaren worden betaald. Dit was dikwijls geen gemakkelijke opgave, vooral als er in het voorbije jaar op het boerenbedrijf tegenslag was geweest.

Alleen voor de zangers van het kerkkoor gold 22 november, de feestdag van St. Cecilia, patrones van de muziekbeoefenaars, als een halve zondag. 's Morgens was er een speciale mis voor de overleden en levende leden van het koor en in de namiddag begon de feestelijke viering met onder andere een uitgebreid diner.

De laatste week van november bracht voor de kinderen altijd een bepaalde spanning mee. Sinterklaas was in aantocht en zijn knechten, waaronder de legendarische Sabbas, Assipan en Trapadoeli, legden hun oren overal te luisteren om hun meester verslag uit te brengen over het al dan niet goede gedrag van de nog in de Heilige man gelovende jeugd. Op school en thuis werden te zijner ere liedjes gezongen zoals "Zie ginds komt de stoomboot", "Sinterklaas is jarig" en "Zie de maan schijnt door de bomen". Sabbas beloonde meestal het gezang door het strooien van een handvol pepernoten. Oudere kinderen waren niet bang meer

voor Sinterklaas en ze zongen het spotversje:

Sinterklaas zaat in nun oek
meej ne grôôte peperkoek
Meej ne zak vol vijge
ij kan mijn nie krijge.

Ook voor de knecht Assipan, bekend om zijn strenge optreden bij Sinterklaasbezoeken op scholen, toonden ze geen enkel respect, getuige het volgende vers:

Assipan ik ben nie bang
'k wou dak jou is tegekwam
dan slook oe meej de koekepan
van ier naor Amsterdam

Op de avond van 5 december vierden de volwassenen surprise- of pakjesavond waarbij geschenken werden uitgewisseld voorzien van toepasselijke rijmen. Bij uitzondering kwam op die avond Sinterklaas, vergezeld van zijn knecht, persoonlijk aan huis om de kinderen hun cadeautjes te overhandigen. Het overgrote deel van de kinderschare volgde het traditionele "klompzetten". Bij de schoorsteen werd een schoen of klomp neergezet met daarin een winterwortel, een knol of soms wat hooi voor het paard van de Goed Heilig Man. Daarna moesten ze vlug naar bed want 's nachts "reed" de Sint zijn geschenken op een tevoren daarvoor gereed gemaakte tafel en hij wenste daarbij niet gestoord te worden.

Ze waren weer vroeg uit de veren om de "klomp" uit te halen hetgeen betekende dat de door Sinterklaas op de tafel uitgestalde geschenken met blijdschap en enthousiasme in ontvangst werden genomen. De kinderen waren, ook met kleine cadeautjes, dolgelukkig en ze dankten Sinterklaas dan ook met luide stem aan de schoorsteen. Vanzelfsprekend waren de wortel, de knol en het hooi verdwenen en merkwaardigerwijs stonden de schoenen en de klompen zelfs op de plaats waar ze thuis hoorden.

Rond St. Nicolaas begon de Adventstijd als voorbereiding op het Kerstfeest. In de kerk zong het koor dan gedurende vier zondagen het "Rorate coeli desuper et nubes pluant justum". Op de scholen en in de huisgezinnen was van de advent weinig te merken. Het ophangen van een adventskrans met de vier kaarsen zou eerst op het eind van de dertiger jaren zijn intrede doen.

De kalender wees op 21 december de feestdag van St. Thomas aan. Op deze dag hield de schooljeugd ouders, onderwijzers en andere bekende volwassenen voor een gesloten deur en ze werden eerst binnengelaten als op de vraag van de kinderen "Sint Tommes wa gifde" ze hadden beloofd iets prettigs voor hun te zullen doen of wat lekkers te geven. Van de ouders en bekenden kregen ze meestal snoep maar de klasseonderwijzer moest beloven een spannend verhaal te zullen vertellen of voor te lezen uit het boek "Alleen op de wereld".

Kerstmis, steeds gevierd in de winter, is tot op heden een bij uitstek huiselijk feest gebleven. Een week van tevoren werd het kerststalletje met de gipsen beeldjes tevoorschijn gehaald en op een voor ieder zichtbare plaats in de woonkamer neergezet. Takjes hulst met rode bessen, gezet in vazen op de tafel en soms op ander meubilair, dienden als kerstversiering.

In de meeste gezinnen was voor de feestdagen het varken geslacht en kon er zodoende wat extra's op tafel worden gebracht. De Eerste Kerstdag 's morgens om 4 uur begon de nachtmis. Het waren in feite drie missen achter elkaar en dat duurde voor de kerk-gangers tamelijk lang, zeker als het streng vroom en er sneeuw lag, want de kerk was niet voldoende te verwarmen. Tijdens de mis zong een kinderkoor de bekende kerstliedjes "Stille Nacht", "Gloria in excelsis Deo", "De herdertjes lagen bij nachte" en nog veel meer. Dat schiep een sfeer van ingetogen blijdschap en vrede op aarde.

Verkleumd kwam men uit de nachtmis thuis. Daar brandde de kachel, rook het naar vers gezette koffie en warm worstebrood. Rond de eeuwwisseling bestond nog het gebruik om na de nachtmis beschuit met muisjes te eten, doch rond 1930 was het reeds afgeschaft.

Na dit vroege stevige ontbijt soesde de nachtmisbezoeker, mede door de warmte van de kachel, even weg in zijn gemakkelijke stoel.

's Middags was er nog een plechtig lof dat druk bezocht werd. De rest van de dag bracht men gezellig thuis door met gezelschapspelletjes of het lezen van het Kerstnummer van "De Grondwet"

of de "Katholieke Illustratie".

De Tweede Kerstdag werd gevierd als een gewone zondag zonder speciale plechtigheden in de kerk. Het was de traditionele dag voor de toneeluitvoeringen van Gastels Harmonie en Mannenkoor maar ook van het Jongerenpatronaat. Voor een talrijk publiek werd er steevast een drama opgevoerd, na de pauze gevolgd door een blijspel. Dat hoorde nu eenmaal zo en de lach en de traan behoorden bij elkaar.

Tijdens de pauze stelde de exploitant van de Harmoniezaal worstebrood en bier verkrijgbaar. Het kunstgenietend publiek maakte van deze gelegenheid gretig gebruik en versterkte de inwendige mens tot groot genoegen van de zaalbeheerder.

Direct na Kerstmis, op 28 december, was de feestdag van de H. Onnozele kinderen, in Gastel en Stampersgat "allerkiendere" genoemd. Op deze dag liepen de kinderen verkleed als volwassenen in de eigen buurt rond om zich in hun kledij door ieder te laten bewonderen. Meestal haalden ze hierbij wat snoeperijen op. Het was dan ook gebruikelijk dat de jongste in het gezin op die dag de baas in huis mocht zijn en bepalen wat er gegeten zou worden.

Dan kwam 31 december, de laatste dag van het jaar met de oud- en nieuwviering. 's Avonds rond 8 uur begon het kaartspel dat tot in de vroege morgenuren werd voortgezet. Er was wel een enkele onderbreking om de traditionele warme appelbollen met koffie te nuttigen. Om klokslag 12 uur middernacht wenste men elkaar een zalig en gelukkig nieuwjaar. Dan lag het kaartspel even stil om de gastvrouw gelegenheid te geven het bij de oud- en nieuwviering behorende worstebrood met bier op tafel te brengen.

Na het eten ging men nog enkele uurtjes door zijn geluk te beproeven bij het kaartspel in het nieuwe jaar. Het was dan al nieuwjaarsdag met de vele goede wensen van vrienden en bekenden waarbij meestal een hartig slokje in het keelgat verdween.

De meeste van de hier beschreven tradities en gebruiken bestaan niet meer. Ze zijn nooit afgeschaft maar, door de bijzondere tijdsomstandigheden in de dertiger jaren en de daarop volgende

GROOT*, MIDDEN- EN KLEINPATRONAAT OUD-GASTEL

Groote Winteruitvoering

op Zondag 6 Januari voor Heeren en Maandag 7 Januari voor Dames,
telkens om ~~half-zes~~ ^{5 uur} precies in het Patronaat. 1928

PROGRAMMA.

1. KERSTLIED

2. OFFERANDE

Tooneelspel in vier bedrijven door J. Grosveld. (Groot Patronaat).

PERSONEN.

KOOS HATTERS, dokter	H. O.		GERD, zijn zoon. kunstschilder	L. V.
TONNY,) meester in de rechten	Chr. M.		Gijs. oud matroos, nu bediende	G. W.
BERNARD,) zijn zoons			EEF, z'n neef, bellejongen	J. M.
THIEU van Eeswijk zijn zwager	G. M.		FRANS HOLTKAMP, polie	G. B.
gepensioneerd zeekapitein.	C. G.		ANTOON, chauffeur, tuinmant	W. G.
VERLAAN, regeeringsambtenaar [M. d. O.]			JOHN. bediende	C. v. O.

Het stuk speelt in ~~dezen~~ tijd, bedrijven een, twee ~~en drie~~ ten huize vandokter Hatters het vierde bedrijf in de woning van Tonny

3 DE GENTLEMAN DIEF

blijspel in een bedrijf door Stefanus van Luijck (Midden Patronaat)

PERSONEN.

v. d. MOLEN, directeur	S. v. O.		GERRITSEN, bedienden	A. D.
BOUMAN, 'de chef	P. G.		KLAASSEN, bedienden	S. v. A.
De conciërge	G. R.		DE JONGE, bedienden	C. P.
JANSEN, bedierden	P. v. K.			

Het stuk speelt op een handelskantoor te Amsterdam

PAUZE.

4. TOEN JEZUS REISDE DOOR DE NACHT

Een engelspeel in drie ~~tafareeltjes~~. (Klein Patronaat).

PERSONEN

KIND JEZUS,	C. P.		Engel van de nacht.	C. S.
LIVIO, Savayaardje	C. v. G.		THEO,	H. Z.
SESKO, Savayaardje	W. L.		JOS,	C. O.
Engel van LIVIO,	M. R.			
Engel van SESKO.	B. M.		Engeltjes - Duivel	

5. ROODE SANDER

kluchtspel in één bedrijf door Justus van Maurik (Groot Patronaat)

PERSONEN

SCHENKMAN, kastelein in „De vergulde Ossenstaart”	L. V.
JOCHEM, zijn zoon	P. Th.
JORIS BOEKWEIT. boerenburgemeester.	A. v. O.
SAMUEL KNIKEBEEEN, huisonderwijzer	G. B.
CARLO, Dir. v. e. rijzend tooneelgczelschap	C. v. O.
BARRON VAN DOMMELEN	G. M.
KOBUS. bediende van Schenkman	W. G.

De handeling valt voor in Schenkman's herberg in 't dorp Markenveld.

N.B. Gratis plaatsbespreken op Zondag 6 Jan. van 8 tot 12 uur v.m. in het Patronaat.

vijf jaar durende oorlog, vervaagd en langzamerhand verdwenen.

De na 1945 opgegroeide generatie heeft, mede door de snelle steeds weer aan verandering onderhevige maatschappelijke ontwikkelingen, de folkloristische draad niet meer opgepakt. Voor de oudere generatie zal dus alleen nog de herinnering blijven aan een tijd zonder overdaad maar waarin men met simpele dingen toch gelukkig kon zijn.

H.C.J. ZANDBERGEN

Gastelse Kermis 1916

Jong en Oud op de Gastelse Kermis op de markt.
Let op de kleding ,waarbij het standsverschil
goed is te merken. Zie ook de foto op pag. 65

In aansluiting op het artikel van dhr. H. Zandbergen over folklore door het jaar heen is het wellicht interessant om de kermissen van 100 en 50 jaar geleden met die van dit jaar te vergelijken. In het gemeentearchief zaten de overzichten van de kermissen van 1889 en 1939. Voor de gegevens van dit jaar verkreeg ondergetekende medewerking van diverse gemeenteambtenaren.

In 1889 betaalden 45 personen marktgeld t.g.v. de Gastelse kermis. Dat bracht aan staangeld f 65,- op. Op de lijst staan niet aangegeven welke attracties er op, die kermis stonden. Er komen enkele bekende kermisfamilies op voor zoals de familie Janvier, Roels en Put. Aan de bedragen te zien stonden Adr. en Joh. Janvier hier met grote attracties. Ook zien we enkele Gastelse namen, zoals A. Tak, C. van Rijsbergen, C. Aarsen en M. van Eekelen. Wellicht stonden deze mensen op de kermis met een koeken- of snoepkraam. En ook daarvoor moest marktgeld betaald worden.

Op de kermis van 1939 stonden 15 attracties, die samen f 131,06 opbrachten aan staangelden, opgehaald door Simon Verholen, gemeentebode, marktmeester. Hier staat de familie de Voer uit Enschede met een draaimolen, zweefmolen en een luchtschommel. We treffen ook aan Cees Vergouwen met zijn ijsco (piccolo) kar. Er lopen ook twee fotografen over de kermis, allebei uit Breda. De luchtschommel en de draaimolens van 1939 hadden een kermisorgel voor de muzikale achtergrond. Deze orgels kwamen van de Fa. Wrede uit Hannover of van orgelfabriek Carl Frey uit Breda.

Dit jaar, 1989, waren er 13 attracties opgesteld op de Markt. Het staangeld daarvan is niet aangegeven. De gemeentebegroting geeft aan een opbrengst van ca. f 13.000,-. Daarbij is inbegrepen de opbrengst van de (kleinere) voorjaarskermis. De luchtschommel is verdwenen. Daarvoor zijn o.a. een autoscooter en de golfbaan van de fam. Groninger Witte gekomen. De familie Witte, waarvan P. Groninger een schoonzoon is, komt al heel wat jaren in Gastel op de kermis, ongeveer zo'n veertig jaar alweer.

De muziek, die op de kermis van nu ten gehore wordt gebracht, is

meer aangepast aan de smaak van de jeugd, namelijk het Top-veertig geweld. Je kunt dan ook niet meer spreken van achtergrondmuziek. Maar de jeugd vormt dan ook een groot deel van de bezoekers. De kermis brengt de gemeente behoorlijk wat staangeld op. De ritjes zijn dan ook duurder geworden. Zal dat in 1889 een sjou (twee en een halve cent) geweest zijn. In 1939 was dat een stuiver voor een mallemolen en een dubbeltje voor de grotere attracties. Nu ligt dat op 75 cent tot f 1,50. Fe'it is wel, dat de kermis nog steeds zijn aantrekkingskracht heeft en zodoende mog wel zal blijven bestaan, ook in Gastel.

Bron: Gementearchief Oud en Nieuw Gastel inv.no. 1721 staangelden Kermis.

Gemeentebegroting 1989 Oud en Nieuw Gastel.

Lijst Voordracht gunning Zomerkermis 1989 te Oud Gastel.

P. PEETERS

Gastelse Kermis 1974 .

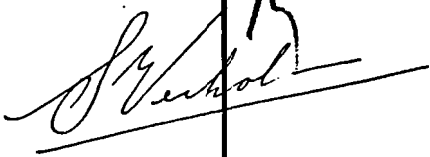

N° 20

*Lijst van Ontvangsten markt gelden
op 's Hertogenbosch Gastel
den 18^{den} 1889*

Volg num mer	Namen der belanghebbende	Bedrag	Volg num mer	Namen der belanghebbende	Bedrag
1	C Bergmans	20		Transport	38 10
2	M Leemhorst	20	24	J Janvier	20 "
3	Wwe Elich	20	25	J Janvier	1 20
4	J Timmermans	20	26	W Groenendijk	1 70
5	L Meertens	10	27	J Poncie	50
6	Jae De Rooy	40	28	J P. Pennaars	" 80
7	M Van Eekelen	10	29	C Oorser	" 40
8	Ad. P. Janssens	10	30	W. C. Verbruggen	1 50
9	J. P. Janssens	10	31	C Schortens	" 20
10	Ad. Janssens	10	32	P Schortens	" 20
11	P. Janssens	20	33	T. Sep	" 10
12	G. Janssens	10	34	J. Dollee	" 10
13	C. Van Ouden	10	35	J. J. Orlans	" 10
14	W. D. Oorser	10		<u>Totaal</u>	<u>65 "</u>
15	J. Timmermans	50		Gef. de Burgemeester	
16	Wwe Elich	20		C. J. B. Bie	
17	M. Versluis	20			
18	M. Roels	30			
19	A. J. B. Bie	20			
20	L. Meertens	20			
21	C. Huggens	1 20			
22	W. P. Janssens	1 40			
23	M. Janssens	2 70			
24	E. Janssens	1 40			
25	J. Janssens	2 "			
26	W. Verhaart	1 "			
27	C. Van Rysbergen	1 "			
28	C. De Groot	1 50			
29	M. Doornen	1 50			
30	J. Janssens	2 "			
31	L. Janssens	2 40			
32	J. Janssens	14 "			
33	J. Janssens	1 20			
	Transporteer	38 10			

Afd. I Hoofdstuk VI Volgnr 102 Kasboek Nr 246 Bijlage 82
 Lijst van de ontvangen staangelden op 5, 6 en 7 Augustus 1939
 1939 bij gelegenheid van de kermis te Oud-Gastel.

Namen	Woonplaats	Soort der inrichting.	Betaald bedrag.
H. Warnar.	Bergen op zoom.	Vischkraam.	F. 6.
J.F. de Voer.	Enschde.	Kinderdraaimolen Zweefmolen en Luchtschommel.	F. 48.
H. Spanniks	Eindhoven	Gebakkraam.	F. 30.
G. Theuns.	Hoogerheide.	Koek en suikerkraam.	F. 25,06.
C.M. Vergouwen.	Oud-Gastel.	IJswagen.	F. 3,50.
Chr. van Gaans.	Oud-Gastel.	Speelgoedwagen.	F. 3.
J. Westenberg.	Middelburg.	Kijktent.	F. 10.
J. Iden.	Breda.	Grabbelton.	F. 1.
J. van Hooijdonk.	Bergen op zoom.	Fruithkraam.	F. 1.
TH. Dickman.	Breda.	Fotograaf.	F. 1.
A. Roelen.	Breda.	Potograaf.	F. 1.
%Pels.	Rotterdam.	Galanterie	F. 1.
M.v.d. Ruit.	Rotterdam.	Speelgoedtafel.	F. 0,50.
		Totaal	F. 121,06.
Oud-Gastel, 8 Augustus 1939.		DE MARKTMEESTER, 	

In de reeks; Honderd jaar geleden; is nu het jaar 1889 aan de beurt. Het jaar 1889 was in ons land een jaar, waarin weinig opzienbarende dingen gebeurden. Zoals nu (1989) werd er ook in dat jaar in diverse tijdschriften zoals de Katholieke Illustratie teruggeblikt naar de Franse Revolutie. Er is weinig te vinden over het jaar zelf.

In Gastel is de heer F. de Bie burgemeester. In de parochie St. Laurentius is Rûmoldus van Aalst pastoor. Kapelaans zijn: Ambrosius Roomer; Alexander Bakkers en Joannes Damen. In 1889 wordt een begin gemaakt met de bouw van de pastorie aan de Veerkensweg (momenteel 1989 is dit gebouw gemeentehuis).

In het notulenboek van de Nederlands Hervormde gemeente van Gastel vinden we terug, dat de kerkeraad enkele keren bijeen is geweest. In februari is beroepen tot predikant dhr. G. Klerk de Reus gepensioneerd Oost Indisch predikant uit 's-Gravenhage. Hij neemt dit beroep aan en wordt op 19 mei bevestigd. Zijn toespraak heeft als uitgangspunt Joh. 1, vers 43. In september moet dhr. de Klerk om redenen van partikuliere aard terug naar Den Haag en hij neemt ontslag. In november wordt dhr. Engelberts beroepen als predikant en hij neemt de aanstelling aan. Deze benoeming is aanleiding om het predikantstraktement te verhogen. Het geld hiervoor komt uit het fonds ter verbetering van de schraalste predikantstraktementen. De verhoging bedraagt f 100,- per jaar.

Uit het gemeenteverslag halen we de volgende gegevens. De bevolking neemt in dat jaar toe met twee personen tot 4012 inwoners. De samenstelling van de gemeenteraad heeft een paar wijzigingen. Dhr. de Weygert overleed en werd opgevolgd door dhr. M. Oomen en dhr. J. Peeters werd opgevolgd door zijn zoon H. Peeters. De gemeenteraad komt enkele keren bijeen en er worden weer diverse beslissingen genomen.

Op 14 januari komt de raad voor het eerst bijeen. Er wordt o.a. beslist over de gratificatie voor de veldwachters. Het hoofd van

politie krijgt kritiek, men wil de gratificatie niet toekennen, omdat hij zich regelmatig schuldig maakte aan drankmisbruik. Dat was nog geweest met nieuwjaarsdag. Toen was hij traditie-getrouw langs alle gemeenteraadsleden geweest. Hij had overal wat genomen. Maar het was eigenlijk de bedoeling, dat hij alleen langs burgemeester en wethouders zou gaan. De raad besluit tenslotte toch dat hij een gratificatie krijgt inclusief een stevige vermaning. De overige veldwachters krijgen de gratificatie zonder problemen.

Zo wordt in maart de hondenbelasting vastgesteld op f 2,- voor een hond van weelde en voor een hond van nijverheid op f 3,-.

In april wordt beslist, dat de *grintweg* de Stoof wordt verbeterd.

In juli wordt een bezwaarschrift van een inwoner behandeld. Hij vindt, dat hij te hoog werd aangeslagen voor de gemeentebelasting. Hij moest meer betalen dan een jaar tevoren. De raad neemt het besluit om de aanslag niet te verminderen. De overweging is, dat de klager een bloemenkas heeft gebouwd, hij heeft dus geld daaraan kunnen besteden en zijn bezit is zo meer waard. Zo wordt ook verondersteld, dat hij meer geld heeft, omdat zijn vader is overleden. Die heeft hem, zo wordt verondersteld, een erfenis nagelaten!!!

In augustus komt dhr. M. Oomen in de gemeenteraad.

In september worden de overige raadsleden herbenoemd.

In oktober staat de stoomtram ter discussie. Er zijn plannen om een tramlijn van Brouwershaven via Steenberg en naar Roosendaal aan te leggen. Deze kan langs Wouw, maar ook langs *Gastel*. Er komt een commissie om te bevorderen, dat de tramlijn door *Gastel* aangelegd zal worden. Achteraf gezien heeft de commissie haar werk goed gedaan, want de tramlijn komt inderdaad door *Gastel*, maar dan zijn we in 1894.

In 1889 is er weinig armoede. Er is een goede oogst en de suikerbieten geven veel werk, zowel te velde als in de fabriek. Volgens het verslag is de toestand van de provinciale- en particuliere wegen slecht. De waterschapswegen zijn goed.

Er zijn drie schepen groter dan 10 tonnen ingeschreven in onze gemeente. Er is twee keer een veemarkt geweest in Gastel en de jaarmarkt viel gelijk met de kermis, dus van 10 tot en met 15 augustus. Ook is er elke dinsdag een graanmarkt. Deze graanmarkt werd op de Markt, maar ook in het Huis van Negotie (nu cafe Vogelaars) gehouden. In dat cafe was de societeit De Meelworm gevestigd. Deze societeit werd gevormd door de mulders in Gastel en Stampersgat. Daar werden afspraken gemaakt over meelprijzen e.d. Ook kwamen daar landbouwers bij elkaar. Deze societeit had een bloeiend bestaan tot de oorlog. Naderhand werd het aantal leden steeds minder. Het had nog wel de naam van graanbeurs, maar er kwamen nog slechts enkele personen. Het werd toen nog maar een gezellig samenzijn met een potje kaarten. Ruim tien jaar geleden kwam daar een einde aan toen de "Laatsten der Graanbroeders" kort na elkaar overleden.

In de Grondwet van 28 oktober 1939 lezen we dat op 19 oktober 1889 het eerste nummer verscheen van De Kleine Courant, gewijd aan de belangen van het personeel van de Gastelsche Beetwortelfabriek onder redactie van den heer J.F. Vlekke, directeur van genoemde fabriek. In dit nummer wordt mededeling gedaan van de oprichting van een Vereniging tot pensioenverzekering van werklieden van de Gastelsche Beetwortel suikerfabriek. Dit is voor de vaste werklieden vanaf 80 jaar. De fabriek zal een bijdrage geven voor de premie. Ook kan gezamenlijk steenkool worden ingekocht. En gepleit wordt voor een doelmatige kleding van de meisjes die de suikerbieten van de wagens gooien.

Bronnen:

A. de Lahaye: Gastel Land van Abten en Markiezen. 1975
Gemeentearchief Oud en Nieuw Gastel, jaarverslag 1889 en notulen gemeenteraadsvergaderingen
Notulen Nederlands Hervormde Gemeente Oud Gastel
Katholieke Illustratie jaargang 1889
De Grondwet jaargang 1939

P. PEETERS

DE HERINNERINGEN VAN BROEDER THEOPHILE NIJMAN..:

Op 22 oktober 1973 overleed de bekende Gastelse broeder Theophile Nijman. Elders in dit jaarboek hebt u veel van hem kunnen lezen bij de geschiedenis van de Broeders van Scheppers.

Hij was Gastelaar van geboorte en niet alleen sterk geïnteresseerd in de geschiedenis van ons dorp, maar ook van Brabant in zijn geheel, zowel wereldlijk als kerkelijk. Hij was mede-oprichter van de eerste Gastelse Heemkundekring "St. Laurens". Verder heeft hij vele lezingen gehouden over allerlei heemkundige onderwerpen. Ook schreef hij artikelen voor heemkundetijdschriften, publiceerde in het jaarboek van de Oudheidkundige Kring De Ghulden Roos. Hij zette zich eveneens in voor allerlei comité's en herdenkingen. Het oorlogsmonument in Stampersgat en het Vlekke-monument in Oud Gastel hebben we mede aan hem te danken.

We kennen hem vooral als oprichter en directeur van de school en het Internaat voor schippers- en kermiskinderen te Oud Gastel. Veel te vroeg echter is hij van ons heengegaan. Hij liet een schat van geschriften na over de plaatselijke historie, waaruit wij nu dankbaar kunnen putten voor sommige artikelen in onze jaarboeken.

In ruim 28 schoolschriften heeft hij een soort dagboek bijgehouden over de plaatselijke gebeurtenissen in Oud Gastel, van af zijn geboorte in 1906. Na zijn overlijden kreeg ik van Broeder Willibrord, een medebroeder van hem, dezechriften. In het eerste schriftje lag een korte aantekening, die ik ongewijzigd overneem: aant. 1969

Bij onverwacht overlijden moeten deze herinneringen in handen gesteld worden van dhr. F. van Merriënboer-van Dongen, momenteel onderwijzer aan de St. Jozef-schippersschool te Oud Gastel.

B. Theophile Nijman

1-9-'69.

Op 31 december 1972 eindigen zijn laatste aantekeningen van deze

herinneringen. Na een lang ziekbed stierf hij, in oktober 1973.

In dit jaarboek wil ik u het begin van deze herinneringen ter lezing aanbieden. Deze aantekeningen zijn gemaakt in de jaren 1943-1944, dus onder de laatste wereldoorlog, nu 45 jaar geleden. Vooral de ouderen onder de lezers zullen zich namen en gebeurtenissen nog goed kunnen voorstellen. Deze aantekeningen geven ons een goede kijk op het Gastelse dorpsleven uit die tijd.

Burgemeester en pastoor hadden het voor het zeggen. Het was een gesloten gemeenschap met zijn goede en slechte eigenschappen. Men hield echter op zijn tijd van een feestje en er waren bekende dorpsfiguren, die daar de boventoon voerden. We leven dan ook nog steeds in een standenmaatschappij, waar er duidelijk onderscheid was tussen een "rijke" bovenlaag, daarna middenstand, klei- en zandboeren en dan de arbeiders. Vooral de laatste groep had het na de eerste wereldoorlog en de crisis-tijd van de jaren dertig niet gemakkelijk. Deze eerste herinneringen lopen tot ongeveer 1935.

F. VAN MERRIËNBOER

Het laatste gedeelte van de
Dorpsstraat in de jeugdjaren
van Broeder Theophile - Nijman.

We laten nu Broeder Theophile zelf aan het woord.

1. Over mijzelf en mijn schooltijd 1906-1918

Ik ben Gastelaar van geboorte. Mijn geboortehuis is A35 naast cafe "Place de Meir" (24 mei 1906). Ik was de jongste van Simon Nijman (1866-1932) en Johanna Maria Pekels (1867-heden). Ik had nog drie broers en twee zusters. Mijn vader was geboren te Alkmaar en was vanaf zijn negende jaar wees. Hij verbleef in het weeshuis te Alkmaar met zijn broers en zusters, die ik allen gekend heb (en waarvan nog een zuster in leven is en te Amsterdam woont). In het jaar 1893 trouwde hij met mijn moeder in Oudenbosch, waar hij toe zadelmakersknecht was. Direct kwam hij naar Gastel bij zadelmaker Johannes Melsen, wiens zoon Leo Melsen (en diens zoon Cornelis Melsen) als zadelmakers op 't Hof wonen.

Ons gezin was zeer gelukkig, wij konden allen goed met elkander overweg. Mijn vader had uiteraard iets "Hollands" over hem, wat wij allen hebben overgenomen. Wij gaan allemaal graag eens in Noord-Holland logeren. Al mijn broers en zusters zijn nu getrouwd. Mijn moeder die nu 75 jaar is woont met mijn zuster op A8.

Ik kan me nog goed de bewaarschool herinneren. Zuster Casimira en Ledecaja kan ik me nog goed voorstellen. De eerste was een "goeie", de tweede sloeg altijd met klappers (houten plankjes met handvat, waarmee ze ons bij elkaar riep). Al gauw gingen we naar de grote school bij J.A. Vermeulen in de Koelestraat. Het was natuurlijk een openbare school. Juffrouw Stenten deed de eerste klas. Ik hoor haar nog vragen: "Hoe doet de worst bij jullie thuis in de pan?" En dan moest ik antwoorden: sssss... omdat ik dat zo goed kon en...omdat ik zo van worst hield. Mijnheer Sengers kunnen wij ons allen het beste voorstellen. Hij is heel oud geworden en heeft toen hij al lang gepensioneerd was nog dienst gedaan aan de school waaraan ik zelf sta. Eenmaal heb ik - toen ik pas onderwijzer was - de orde in zijn klas moeten herstellen. Ik dacht toen aan vroeger... Hij deed de tweede (en misschien ook de derde) klas in het lokaal vlak langs het woonhuis van Vermeulen, nu distributiekantoor. Het was een echte ouderwetse schoolmeester met plak en roe en bovendien met een afzichtelijke tabakspruim achter zijn kiezen, deshalve hij generaties lang de lieflijke bijnaam "de pruimer"

ontving, die hij tot aan zijn dood in 1937 gedragen heeft. Hij kon mooi vertellen. Het beroemde verhaal van Bartje vertel ik nu nog aan mijn scholieren. Als we dan teveel lawaai maakten, zei de meester met langzame stem: "het boek...is...bijna...dicht", en als het dan werkelijk zo was - maar ook geen seconde eerder - dan vlogen we op en zaten als standbeelden. We wisten immers dat het toch nooit dicht zou gaan, daar was hij te goed voor. Hij zal gejubileerd hebben toen ik in de hoogste klas zat, want ik kan me nog goed herinneren dat wij een toespraak mochten komen voorlezen en degene die het dan het mooiste las, mocht ze voor den geachten jubilaris houden. Nadat allen een beurt hadden gehad, schoten er twee over die in aanmerking kwamen namelijk Gerard Knaap (nu pater Richardus, Trappist) en ik. Knaap moest toch enkele klassen lager gezeten hebben dan ik. Ongelukkig had ik een keer gelachen en...mocht ik de felicitatie niet uitspreken, waarover mijn vader zeer kwaad was omdat ik nu niet in de krant kwam. Ik zie het huiselijk tafereel nog voor me, vader met de krant in zijn handen en wij allen er rond. Ik weet nog dat ter gelegenheid van dit jubileum de klas versierd was en dat burgemeester Mastboom, Dr. Dautzenberg en enkele andere heren wier namen ik mij niet meer herinner, allen met witte vesten en gouden kettingen luidruchtige redevoeringen hielden. Ik weet ook nog dat wij allen lachten toen de jubilaris alleen kon antwoorden met: "Ik, ik..." en dat "den Dauts" toen onmiddellijk het woord overnam.

Bij Jan van Mechelen (thans secretaris-penningmeester van Mark en Dintel) heb ik in de vierde klas gezeten. Van hem herinner ik mij levendig - en het was voor ons allen steeds een openbaring, totdat Adriaan Schouw met zijn lamme handje het ontdekte - dat hij ineens kon zeggen wat er uit een "vorm" kwam. Het zat hierop vast dat hij achter de optellingen en aftrekkingen, die tussen grote haken stonden, een vermenigvuldiging zette die enige malen begrepen was op het deeltal, dat onder de streep stond. Ik weet goed dat dit probleem lang door ons besproken is en dat we er veel ruzie over gemaakt hebben. Ik vond het altijd typisch van hem dat hij altijd zijn hoed op de kapstok kon mikken. Aan die hoed zat altijd krijt. Als ik thuis een oude hoed opzette, deed ik er ook altijd krijt aan en een dot groene zeep in mijn haren, wat ik van mijnheer Sengers afgekeken had.

Ik was een echte knoeier, maar toen ik eens in de vierde klas een nieuw schrift kreeg en ik de eerste bladzijde vol had en mijnheer van Mechelen uitriep: "Zie je wel, Nijman kan het nu ook!", geloof ik dat ik van die dag af mijn best gaan doen ben om mooi te schrijven. Of hij tijdens het vierde jaar de school verlaten heeft, weet ik niet meer, maar in hetzelfde lokaal (het achterste) heb ik ook gezeten bij een zekere heer Kriezels die van 't Heike kwam en daarom al geen grote reputatie bij ons genoot. Dit heerschap was de schrik van de school, hij sloeg er rustig op los (omdat hij in St. Willibrord dat zo gewoon was, zei hij later eens tegen me op een onderwijzersdag).

We werden erg brutaal, dat weet ik nog wel. Janus Meesters (Norbertijn in Brits Indië), Janus Smoor (Witte pater in Afrika) en mijn persoontje waren de brutaalste, zei hij eens. Later hebben we dit nog eens opgehaald.

In de hoogste klas zaten we bij meneer Vermeulen zelf. Hij was een bekend en bekwaam onderwijsman, die zelf verscheidene boekjes schreef met Gastelse typen als bijvoorbeeld "den Oesem" in het lesje "de Wildstrooper". Hij was streng en had enorm ontzag. Meneer Janbroers kwam altijd zangles geven met zijn viool waar we allemaal een hekel aan hadden, maar deze heer kwam ook voorlezen van Dik Trom en Jan Trom en heerlijker uren heb ik nooit gekend. Meneer Vermeulen had ook iets te maken met de distributiedienst (het was in de oorlogsjaren 1914-1918) en was dikwijls afwezig. Twee studenten, een zekere (Tinus) Hagenaars en Kees Aarssen zaten altijd achterin de klas en moesten bij zijn afwezigheid altijd de zaak waarnemen. Beiden zijn later naar Indië vertrokken. Hagenaars is er momenteel nog, Kees Aarssen was juist met vakantie hier toen in 1940 de oorlog uitbrak en is er nog. Toen ik in 1926 slaagde, kwam ik in zijn plaats op de St. Joannesschool.

Ik weet nog goed dat we bij Vermeulen dikwijls de fietsen van zijn dochters af moesten poetsen en zijn tuin schoon houden. Eenmaal moest ik voor hem een brief van enige duizenden guldens naar Oudenbosch brengen, tot grote schrik van mijn vader die een van mijn broers meestuurde, opdat ik het geld toch niet verliezen zou. Ik kan me goed herinneren dat we in de hoogste klas zeer

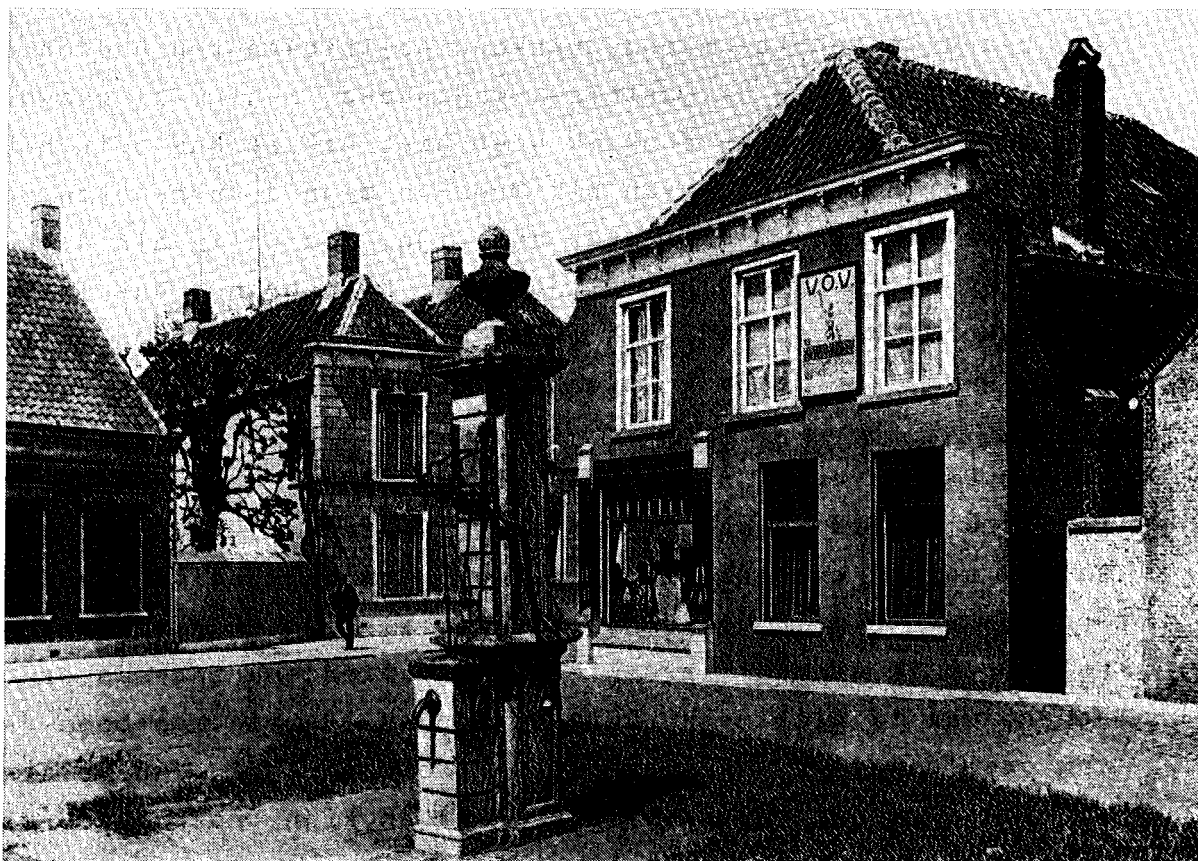
veel rekenden en taalwerk maakten. Meneer Vermeulen kon ook prachtige verhalen voorlezen. "De afgehouwen hand" las hij zo uit het Duits. We zaten graag bij hem, die indruk heb ik overgehouden.

Op mijn elfde jaar verliet ik de school (1 mei 1918). In diezelfde maand werd ik twaalf en moest bij vader op vak komen daar mijn broers-zadelmakers "in dienst" waren. Meneer Vermeulen had nog wel zijn best gedaan mij op de normaalschool in Dinteloord (waarvan hij directeur was) te krijgen, zoals dat lukte met Bernard van Merrienboer bijvoorbeeld en met andere jongens. Maar ik kwam op 'vak en werd al gauw "groot".

Onze godsdienstige opvoeding kregen we op het Sint-Josephsge-sticht in de Veerkensweg. Daar ken ik maar een zuster meer van en die kent nu nog heel Gastel. De zuster met haar mannelijke naam, Antoon (gestorven in 1922). Generaties heeft zij de Katechismus overhoord en uitgelegd. Ze kon schitterend vertellen maar was onbarmhartig streng. Ze sloot je soms urenlang op in een zandhok. Veertig jaar lang gaf zij onderricht en toen in ongeveer 1921 de St. Joannesschool in aanbouw was waar voortaan ook de katechismuslessen zouden gegeven worden, werd zij kinds en stierf spoedig daarop. Bij allen, oud en jong, bleef echter een aangename herinnering aan haar achter (8t was ne kèrel). Op het kerkhof kun je grafsteen met portret nog zien. 's Morgens van acht uur tot kwart voor negen hadden we les en dan moesten we in de rij zonder geleide naar school. Wie uit de rij liep kreeg 's avonds met het Spaanse riet. Om vier uur was de school uit en om kwart over vier gingen we weer naar de zusters naar de avondschool tot half zes (niet altijd). 's Zaterdags was het nooit school. Dan gingen we om tien uur te biechten en hadden we vrijaf. Achteraf bezien ging het er alles veel primitiever aan toe dan tegenwoordig, maar dat de degelijkheid ontbrak zou ik niet graag durven beweren. 's Zondags gingen we naar de kerk en te Communie en altijd allemaal maar het Lof, onder geleide van de Zusters. Bovendien hadden we enkele jaren 's zondagsmiddags van half twee tot kwart over twee Katechismus, de meisjes in de kerk en wij bij de Zusters. Daar waren waar nu de ziekenbouw staat tot 1926 drie lokalen. Een groot richting oost-west, een kleienr en een middelgroot, de laatste twee met

stenen vloeren en allen met hoge valramen. Ook werd in die lokalen patronaat gegeven door kapelaan Mouwen, behalve in de oorlogsjaren toen er de militaire vereniging gevestigd was. Tot 1921 was het patronaat een. Toen kwam er een splitsing in groot en klein. Het grootpatronaat verhuisde naar de Harmoniezaal en het klein bleef in 't gesticht. In 1925 werden beiden gevestigd in ons klooster.

Er is toch heel wat gedaan door de geestelijkheid, door het Sint-Josephgesticht en de onderwijzers om ons de nodige kennis zowel op geestelijk- als op profaan gebied bij te brengen. Al onze leraren en leraressen zijn dood. Wij staan op hun plaatsen. We kunnen hen gerust navolgen. Ze hebben verschillende flinke persoonlijkheden in onze gemeente gekweekt. Met verscheidenen zullen we nog nader kennismaken.

2. Jongens 1918-1920

We waren echte Gastelse jongens. En dat zijn geen heilige boontjes. We waren bijvoorbeeld niet vrij te pleiten van vernielzucht. Als we naar school gingen en er vandaan kwamen, moesten we een smal gangetje passeren met aan het eind een klein poortje. Automatisch traptten we dat poortje open tot grote ergenis van "molleken" (Leen Mol) die dan ook trouw ettelijke malen per dag met een emmer water of erger inhoud gereed stond, maar die wij altijd te snel af waren. De onderwijzers moesten niet proberen ons te pesten anders zouden we dat wel eens terugdoen. Daar kan meester Kriezels van meepraten.

Het gebeurde wel eens dat hij langs de Gastelse dijk naar huis moest rijden (hij woonde in Roosendaal). En Siep van Gaans, de beheerder van het Hof en het prachtige Sterrebos dat we nog zo goed gekend hebben, kan er ook van meepraten. En slek Dilveren (C. Dirven, meir) waar we 's avonds altijd op de wei zaten. Ja, Baard en Schetters onze wakkere politieagenten hadden soms hun handen vol aan de Gastelse kwajongens. Menigmaal waagden zij een loopje achter ons doch ik weet niet dat ze ons ooit hebben ingehaald. Het verhaal van Dik Trom en zijn dorpsgenoten zal daar ook wel een weinig debet aan zijn. Hoe zalig als de jongenskiel nog om de schoud'ren glijdt. Ja, Hildebrand, dat is een waar woord. Wat is het toch een hemelse tijd. Jongens durven alles - wat kun je daar later nog dikwijls aan denken...

In het begin van mijn schooljaren was ik erg eenzaam. Ik zat heel veel thuis en schreef tegen de onderkant van de trap tientallen sommen en liet die maken door een denkbeeldige klas of speelde pastoor in het schuurtje met eigen gemaakte attributen. Maar toen ik eenmaal in een bepaalde vriendenkring was opgenomen, was ik niet meer thuis te houden. Harrie Mastboom de zoon van onze waardige burgemeester werd onze vriend. Jan Geleyns (nu hoofd der school in Nieuwerkerk) en zijn broer Kees, Bernard van Merrienboer, Adrianus Paantjes en nog enkele andere jongens mochten aan huis komen.

Prachtige boeken had Harrie. Ik herinner mij nog levendig dat hij in de badkamer ons voorlas van de Heilige martelaren van Gorcum (kon ik daarom later er zo goed en graag over spreken?). Hele

series dierkundeplaten bekeken we met de grootste oplettendheid. Ik heb later nog een papiertje gevonden waarop een indeling van het dierenrijk stond, in die tijd gemaakt. Mijnheer en mevrouw waren voor ons de beste mensen die er waren. En dan die schuur. Die grote schuur waar je zo heerlijk "wegkruiperke" kon spelen, waar je boven over de balken liep (Harrie durfde altijd het beste) en vier meter naar beneden in de kolen sprong dat het allemaal suisde in je oren. Die schuur, waar we een schommel hadden en een schapenstal. De tuin! We hielden 's zondags na het lof wedstrijden in hardlopen onder leiding van de burgemeester zelf. Ik hoor hem nog roepen: "Oppernieuw!". En na de wedstrijd gaf hij ons prijzen, eerste prijs 5 cent, tweede prijs 2½ cent, derde prijs 1 cent. Om nooit te vergeten. Kees Geleyns had dikwijls de eerste prijs, dat weet ik nog wel.

In die tijd was burgemeester Mastboom dijkgraaf van Mark en Dintel en dat waterschap had een fijn motorbootje "de Henri". Welnu, het hoogste kindergenot dat ik me nog kan voorstellen, was de wekelijkse tocht met "de Henri". 's Zaterdags na de biecht gingen we met een man of zes à acht te voet naar Stampersgat. Daar lag onze boot gemeerd langs de oevers van de Mark en Jan de stuurman stond ons al vol ongeduld op te wachten. Wij er luidruchtig op. Bij mooi weer op het dek, bij minder mooi weer in het gezellige kamertje beneden. Rond elf uur kwamen dan de burgemeester en mevrouw met de fiets en we voeren af naar Dintelsas, naar de Leur, ééns tot Oosterhout. Onze boterhammen hadden we dan meegenomen en aten die smakelijk aan de oevers van het Volkerak op, de burgemeester en mevrouw evengoed als wij.

Tijdens de oorlogsjaren 1914-1918 hadden we in Gastel gedurig inkwartiering en in het begin ook Belgische vluchtelingen. We waren als echte jongens natuurlijk niet weg te slaan van de soldaten. Zo iets hadden wij en ook onze oudere dorpsgenoten nog nooit gezien. Het was een evenement in ons stil dorpje. Er lagen geregeld vier compagnieën. Waar ik woonde, in de buurt van den Heuvel lag een compagnie en bij ons thuis altijd twee sergeants. Vlak naast ons (het cafe van Jan Aarssen) was de keuken en schuin tegenover ons huis bij Sjo Bus (tante Sjo) en bij de oude vader Bus (P. Bus) was het bureau, terwijl in het grote huis van Bernaerts de kapitein lag. Hele vakantiedagen trokken

we met de soldaten mee naar de hei, we richtten zelf een troep op en hadden soms het geluk een oude kepi vast te krijgen. Jo van Domburg (nu secretaris van Bxtel) was dan altijd onze aanvoerder. We trokken dan naar het Gastelsveer, naar de batterijen om onze soldatenspelen te doen. Na mijn schooltijd kwam ook de voetbalsport haar aandeel opeisen. De oudere jongens praatten nergens anders meer over dan over voetbal. Bij Kees Rademakers was het Wilhelminaterrein. Er was ook een club die Juliana heette. Wij werden gek op voetballen. Zodra ik 's avonds mijn pikkeltje mocht verlaten, zat ik op de "Carolina" om te voetballen. Ik herinner mij een keer dat mijn schoolgaande kameraden mij een keer (voor mij een gewone werkdag) kwamen halen om te matchen tegen Roosendaal en dat dat bij mijn vader zo maar niet opging. Ook kan ik me nog goed voorstellen dat we een keer 's zondags bij J. van Caam op de Langenberg moesten spelen om 12 uur en dat we de zeep dan meenamen omdat we anders niet op tijd in het Lof konden zijn. Als echte jongens waren we natuurlijk overal bij. Was er bijvoorbeeld in Stampersgat een voetbalwedstrijd, we liepen er naar toe met onze club. Verscheidene jongensclubs hebben we opgericht en ik was altijd in het bestuur.

Van het vredesfeest in 1918 of 1919 herinner ik mij dat de straten versierd waren met dennebomen en allerlei kleurrijk vlaggedoek en papier. Ik zat op een wit paard in de optocht. Dat kwam zo. Toen bij buurman Aarssen een grote vergadering werd gehouden en er een of ander punt ter sprake kwam, riep ik hardop: "Ik kan een wit paard van Willem van der Vorst krijgen" waarop iemand onder daverend gelach zei: "dan mag jij met je wit paard in de stoet". Ik weet ook nog dat juist met die feestdagen mijn Hollandsche familie op bezoek was.

Graag gingen wij 's zondags naar het patronaat bij kapelaan Mouwen. Hij was een beste mens en had alles voor ons over. Op zekere dag kwam hij met het voorstel dat er uit de jongens een bestuur moest gekozen worden. Dat gebeurde en Janus Meesters, Jan Geleyns, Nard Heshof en ik werden tot bestuursleden gekozen. Heel dikwijls hebben we niet vergaderd maar Nard Heshof en ik zijn samen met kapelaan Mouwen een keer naar Breda of Roosendaal geweest naar een patronaatsvergadering waar allemaal geestelijken waren en wij alleen als jongens. We zullen wel bekijks

gehad hebben. Meneer Mouwen sprak ook op die vergadering en het ging over ons, over het jongensbestuur. De kern van de zaak begrepen wij natuurlijk niet.

In 1919 kwamen hier ook een veertigtal Hongaarse kinderen. Tijdens de oorlogsjaren waren er Duitse en Belgische kinderen geweest, nu waren het Hongaarse. Ik zie deze broodmagere jongens en meisjes nog op de Markt staan met hun iewat schamele kleding. Niettegenstaande dat waren het kinderen uit de hoge stand. Hun leider was pater Damiaan Vargha waarover ik later meer zal schrijven. Ik weet heel goed dat ik 's avonds thuiskwam en niet uitgepraat kon komen over die Hongaartjes en net zo lang zeurde dat ik toestemming kreeg naar de pastorie te gaan om er een te vragen. En het trof. Ofschoon ze natuurlijk te voren ingedeeld waren, schoot er één jongetje over. Ik kwam nu helemaal buiten adem op de pastorie aangelopen en de eerste die ik zag was meneer Mouwen en pater Vargha met een mager jongetje van een jaar of twaalf tussen hen in. "Waar zullen we ermee blijven?", vroeg meneer Mouwen juist. Toen kwam ik natuurlijk naar voren en deed mijn boodschap. Vijf minuten later stapte ik met Sannie Papp naar huis. Pater Vargha kwam nog vaak naar zijn pleegkind kijken. We verstonden natuurlijk niets van elkaar, maar al gauw begrepen we alles wat we van elkaar nodig hadden. Hij was een engel in ons gezin. Als hij iets nieuws gekregen had, ging hij naar mijn moeder en kuste haar hand terwijl hij een lichte kniebuiging maakte. Mijn oudste zuster en ik kennen nu nog enkele woorden Hongaars.

Velen van mijn kameraden waren ook op het zangkoor. Ik ook. Op zekere keer kwam pater Martinus Hack ord.cist. in het patroonaat. Iedere jongen moest zingen "dat gaat naar Den Bosch toe". Sommigen werden goed- anderen afgekeurd. Ik werd afgekeurd. Maar ik wist toch op een slinkse manier op het zangkoor te komen. Organist was in die dagen een zekere Piet Krens, die met zijn zuster in een klein huisje woonde op het dorp. Hij was verschrikkelijk lang, mager en knokig...en had bovendien een akelige neusstem. Deze heer had ook een viool. Enige malen per week gaf hij 's avonds les in de patronaatszaal aan een stelletje jongens. Wat heeft die man afgezien. Wat waren we toch echte plagen. Ik heb nu nog medelijden als ik aan Piet Krens denk. Brutaal,

onbeleefd! Niets had hij over ons te vertellen en de goede man deed het toch allemaal pro Deo en opdat hij 's morgens niet alleen zou zijn bij het zingen van zijn drie missen. En die man had een hart van goud. Op een keer (dat ik ook weer erg van de partij geweest was) ging ik na hem naar huis en moest voorbij zijn huis komen. Hij stond waarachtig buiten en...riep mij binnen. Een beetje angstig werd ik nu toch wel. Wat was hij van plan? En zie, daar vraagt hij mij of ik geen zin heb in noten te leren. Hij heeft nog een mooi leeg notenschrift en dat krijg ik van hem. Maar ik moet voortaan goed oppassen. Piet Krens heeft sinds die dag geen last meer van mij gehad. Verscheidene malen ging ik bij hem aan huis iets vragen en dan was het de vriendelijkheid zelve. Eens heb ik hem ook een stukje van het varken gebracht. Het eerste (?) door hem opgerichte (?) Gastelse jongenskoortje zong kort daarna een profundis op zijn graf.

Zo verliep een jongensleven gelijk dat op een dorp gaat. Achteraf bezien was dat de heerlijkste tijd, dat is nu eenmaal zo. Maar in werkelijkheid genoten wij toch ook volop van hetgeen Gastel ons gaf. We wandelden graag in de lange dreef, iets wat nu zich niemand meer kan voorstellen dat het een zandpaadje geworden is zonder bomen. In onze tijd was het een prachtige laan met een koepeldak van blaren. Een enkele maal kwamen we in het mooie Sterrebos dat later totaal gerooid, we moeten eigenlijk zeggen vernield is. Den Heuvel, de Meir, de Rijpersweg waar toen nog maar enkele huizen stonden waren voor mij en mijn buurjongens heerlijke plekjes. In de meireweikes waren we bij voortduring te vinden. Daar "baaiden" we, daar visten we en daar reden we schaats. Daar kan ik me nog van voorstellen dat op die kleine slootjes, die kris-kras naar de vijver rondom het Hof liepen, druk "gepiekt" werd. Pieksleen dat was een geliefde sport voor oud en jong. Ik zie het nog alsof het gisteren gebeurde. Zodra de school uit was, en dat was in de winter om drie uur, liepen we naar huis om een stapeltje boterhammen mee spekvet. Slee en piek onder de arm en dan maar wedstrijd houden. Ieder op de beurt er op en er voor. Tien, twintig keer op en neer hetzelfde slootje op. Tussen licht en donker kwamen de grote mannen, mijn oudere broers met hun kameraden maar ook vader en ambachtslieden uit de buurt hadden els en pikdraad, hamer, zaag en beitel weggegooid en allen kwamen nu een heerlijk half uurtje genie-

ten van het ijs.

Arjaan Kostermans en Arjaan Bus, twee timmerlieden bij ons uit de buurt, de dikke Jan Aarssen, de kleermaker, bakker Vromans, Bruin van den Ende, de metselaar, Keeske en Jefke de Jong, de schoenmakers, de stoelematter van Dongen en nog verscheidene anderen, allen kwamen lachend aangelopen, in de haast een oude jas en das omgeslagen, gewapend met grote krulsleeën of gewone pieksleeën. De grote mannen namen dan vlug de touwen waarmee ze moesten trekken en de "ouwen" moesten er op. Voor wie de dikke Arjaan Bus van de slee af kon krijgen, ging een extra hoera op, maar dat ging ook niet gemakkelijk. Heel de meirweiden, de dreef en het Sterrebos klonk op zo'n avond van de daverende lachsalvo's van oud en jong, van jongens en meisjes tot de donkerte snel inviel en we allen met rode, warme koppen tintelende vingers naar huis gingen waar de gebakken aardappels en de karnemelkse pap stonden te wachten.

En als het kermis was van 10 tot 15 augustus, van Laurentius tot en met Maria Hemelvaart, dan was er een drukte op de markt dat alle wegen afgezet moesten worden. Dan stond alles vol kramen tot voorbij het postkantoor, dan rook het heerlijk naar wafels en naar al wat lekkers was. Dan zag je de mallemolen lustig ronddraaien en de schommels hoog boven alles uitkomen. Dan maakten we goede vriendjes met de kinderen van de kermiswagens om een vrijkaartje te pakken te krijgen. Vijf dagen kermis. Het kostte de moeders veel centen, maar alles was goedkoop en dansen bestond nog niet. Ik weet nog heel goed dat op een drukke kermismiddag de mallemolen voor het huis van Jaaneke Akkermans stond (waar nu Veraart woont) en dat de dikste mannen (hoeveel weet ik niet) als Ariaan Bus, Marijn Bernaerts, Willem Slooters er in zaten d.w.z. in een bepaald schuitje. Alle mensen stonden reikhalzend toe te zien hoe het zou aflopen, want dat het verkeerd zou gaan en moeten gaan, was te begrijpen. En ja hoor, opeens een gekraak...de mallemolen rustte met een kant op de grond. Het volk lachte en juichte als gold het een overwinning en Kees Bus moest gauw met gereedschap komen om het mankement te herstellen, wat natuurlijk onmiddellijk en gratis gedaan werd. Echt Gastels. We waren er in de kermisweek op uit om bij het wipschieten te zijn. Elk gezelschap (en er waren er wel een kleine

twintig) ging in die week buiten schieten, dit is niet op de doel. Op een wei werd dan een lange paal in de grond gezet met een dubbele rij dopjes er bovenop, die men er af moest schieten (om een pup of "rondje"). Ter hoogte van ongeveer $1\frac{1}{2}$ meter van de grond was een plankje aangebracht, waaronder een jongen plaats nam die telkens met heldere, harde stem moest roepen wie moest schieten en opspannen. "Twee schiet, drie span op". Ook pijlen rapen deden we dan graag want met dit alles was een prachtig kermiscentje te verdienen. Maar het middelpunt van de kermis bleef de markt met zijn aantrekkelijke attracties.

Zoals gezegd wa'ndelden wij en ook de ouderen graag in de dreef en het omgangsstraatje. Opvallend weinig kwamen we op de Langenberg, ofschoon daar toch de bosrijkste plekjes te vinden waren. Geen jongen van het dorp kwam daar ooit tenzij een paar keer voetballen bij van Caam, omdat we korter bij geen wei hadden kunnen huren. Want die huurden we! Ik herinner me nog heel goed dat ik met een kameraad bij dr. Dautzenberg in de kamer stond met een lange lege lijst in mijn handen. Ik trachtte met al mijn welsprekendheid (en die moet groot geweest zijn in die dagen!) de goede dokter te overtuigen dat elke voetbalclub donateurs nodig had en dat wij nu graag zouden zien dat hij boven aan de lijst kwam te staan. En het lukte. Jaren later had ik die lijst nog tussen oude boeken: "Dr. J.P.N. Dautzenberg f 2,50!"

Neen, we bleven in de buurt. Bij Aarssen was het altijd heerlijk spelen in de tuin of in huis met de kaarten, bij Fien van Oosterhout, recht over ons, niet minder. De Meir en de Rijpersweg, de velden en weien rondom en al de goede mensen die er woonden, ik weet het allemaal nog precies, ik ken ze allemaal nog met naam en toenaam. Een heel enkele bewoner van toen is er nog over. Als ik met moeder daar soms eens over praat, noemen we alle afgestorvenen van onze oude, gezellige, goedertrouwe buurt nog eens op - het zijn er niet zoveel - en denken nog eens aan nu dertig jaar geleden, aan de tijd toen alles nog zo anders was, aan de eenvoudige huizen en mensen van de Heuvel van Gastel.

3. Veranderingen 1920-1924

In de vorige twee hoofdstukken heb ik verteld hoe wij als Gastelse jongens leefden. De tijd vóór 1914 herinner ik mij

Toneelstuk Absalom 1928
met o.a. Nard Heshof.

natuurlijk niet zo goed meer. ik was acht jaar toen de oorlog uitbrak. Toch weet ik dat nog. En dan zie ik den Heuvel vol mensen, druk pratend en veel boeren met paarden. Spoedig hadden we inkwartiering en dat bracht een hele ommekeer. Men kan gerust zeggen dat voor 1914 de geest van onze mensen anders was, eenvoudiger, blijer met kleinigheden, tevredener. Mijn vader maakte 's zondags haast niets op en de andere mannen van onze stand ook niet. Ze keken het uit. Een cent werd tweemaal omgekeerd voor dat men hem uitgaf. Tijdens de oorlog veranderde dat. Er was geld in overvloed gelijk heden tijdens deze oorlog. Ook de kleding van allen was eenvoudiger. Er waren nog geen kniekousen bijvoorbeeld. Alles was zediger. De mannen, vrouwen en kinderen waren ingepakt tegenover tegenwoordig.

Het nieuwe kwam dus met de oorlog. Het had ook zijn goede zijde. De mensen begonnen wat ruimer te denken. Het sociaal probleem, werkloosheid, crisis enz., daar horen we pas later van. De arbeiders zijn in die jaren nog niet aan het roer. De hoge stand domineert, de boeren heersen. Als ik naga hoe ambachtslieden als mijn vader tegen de boer opkeken. Daar rilden ze voor! De boeren dronken maar je mocht er niets van zeggen. Ze stonden

ver boven de gewone man uit. Ik schrijf boven dit hoofdstuk "veranderingen", maar ik bedoel niet een sociale schets te geven van die dagen. Ik tip het maar terloops aan. Ik wou iets zeggen over de veranderingen die er in Gastel kwamen met de komst van de broeders.

In de maand augustus van het jaar 1920 zagen wij opeens onverwachts in het patronaat een broeder. Ik heb in het tweede hoofdstuk een en ander verteld over het patronaat. Dat bestuur waar ik van sprak heeft weinig betekend vermoed ik, want ik herinner mij van zijn werkzaamheden niets meer. Wij, jongens wisten eigenlijk niet wat e'en broeder was en we begrepen nog veel minder wat hij kwam doen. Dat er een katholieke school gesticht zou worden, dat wij de openbare school hadden bezocht, van dat alles had niemand van ons enige notie. Dat die broeder onderwijzer was, wisten wij ook niet. Alleen wisten we dat hij uit België kwam en op de pastorie woonde. Nu trof het toevallig dat zijn tante in Oudenbosch vlak naast de mijne aldaar woonachtig was, zodat ik hem daar met Bosse kermis reeds ontmoet had. En in geuren en kleuren aan mijn kameraden kon vertellen wie hij was enz. Die eerste zondag was een eigenaardige kennismaking.

Hij kwam voor ons staan en vertelde dat hij een patronaatslied kende en ons dat kwam leren. Weer zo iets als pater Hack dachten we. Hij leerde het ons, beloofde er nog veel meer te leren en tevens dat hij de zaak wat minder saai zou maken voor ons. En...hij had ons allemaal te pakken. Wij kwamen voortaan beter naar het patronaat, we zongen, we speelden toneel en voetbal. Op die kleine koer is toen wat afgespeeld. Onze eerste uitvoering gaven we met kerstmis 1920. Twintig nummers. Meneer Mouwen was weer zo goed geweest voor alles te zorgen, een toneel werd opgeslagen, gordijnen gekocht, een kerstboom kwam enz. De goede man die, achteraf gezien, zo lang alleen met heel die jongensbende gesukkeld had, kreeg nu een prachtige hulp in broeder Canisius, later bijgestaan door Willibrord en Maurice. Die eerste uitvoering met stampvolle zalen was een evenement in Gastel. Heel de oorlogstijd en daarna hadden de mensen niets gezien en nu zagen ze ineens hun eigen jongens op de planken. De een zong een liedje (Bern. van Merrienboer: Ik ben Pietje welgezind; Jac van Meel: Koppig!) de ander speelde mee in een

blijspelletje enz. De mesnen waren enthousiast en...betaalden goed. En wij, jongens, hadden ineens iets anders in ons leven gekregen. De schooljaren waren voorbij, het spelen bij burgemeester Mastboom, daar dachten we niet meer aan, we hadden maar voor een zaak belangstelling: voor het patronaat en de uitvoering. We repeteerden alle avonden, we schreven rollen af, we verkochten kaarten enz. Zelfs de voetbal lieten we opeens rusten..De clubs werden opgeheven, de kas verdeeld. Toneel dat was het enige, het ware! Mensen die niet enthousiast voor het toneel waren, konden wij niet begrijpen. En het werd nog erger. Het patronaat groeide uit tot een vereniging van zo groot formaat, dat het wenselijk werd het te splitsen in een grote en kleine afdeling. Het gebeurde met pasen 1921. Meneer Mouwen en broeder Willibrord bleven, pater Damen en broeder Canisius verhuisden naar de Harmoniezaal, waar de broeders ondertussen ingetrokken waren. Maar aan de uitvoeringen werkten groot- en klein patronaat beide mee.

Ik was juist oud genoeg om mee te gaan naar het groot patronaat. Met pasen 1921 speelden we voor het eerst in de Harmoniezaal. De "groten" speelden o.a. "Hermenigild", waar ik o.m. de rol vervulde van Valimir. Het was mijn afscheidsstuk want op 6 april 1921 vertrok ik naar het Juvenaat der Broeders van OLV van Barmhartigheid te Anderlecht bij Brussel, maakte achtereenvolgens van 6 januari 1922 tot 1 april 1923 het noviciaat te Mechelen en kwam op laatstgenoemde datum (tweede paasdag) weer terug in Gastel...als broeder.

Ik zat die avond naast de pastoor en mijn vader te genieten van "Absalom" en kleepte al de jongens van de gymnastiekclub van broeder Willibrord met een wit blousje en Oranje sjerp, die meneer Mouwen voor hen had gekocht. Een eigenaardig gevoel kreeg ik toen ik 's zondags daarop met broeder Willibrord meeging van de Harmoniezaal naar de Veerkensweg, nu als medeleider van het klein patronaat. Dat ik onmiddellijk met toneel begon, behoeft geen betoog. Ik zag nu 's zondags geregeld weer mijn oude kameraden in het patronaat bij de repetities, deed mee aan de uitvoeringen enz. Wij woonden toen met zes broeders in de Harmoniezaal, heel primitief. We studeerden met een paar, broeder Canisius en Willibrord deden school in de tijdens mijn af-

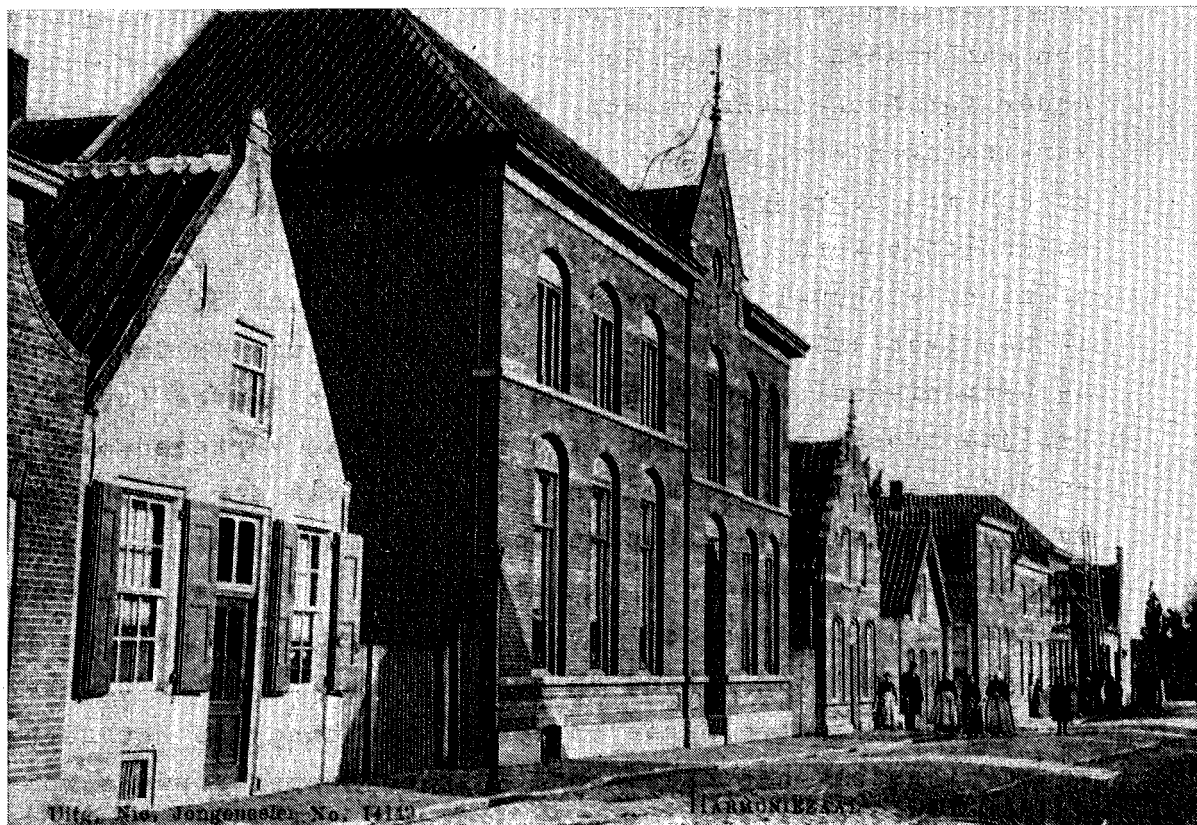
wezigheid nieuw-gebouwde Sint Joannesschool, overhoorden de Catechismus van de jongens, gaven zanglessen en toneelrepetities en -uitvoeringen. Dat bleven de eerste jaren nog de hoogtepunten in Gastels leven. Zalen met gereserveerde plaatsen van f 2,50 eerste rang, f 1,50 enz. en dan totaal uitverkocht. Geen plaatsje onbezet. Stukken als Absalon, Roode Kerstnacht, Triomf des Kruises, Thomas enz. waren triomfen voor het patronaat van Gastel. De jongens werden ouder, maar ze konden dat patronaat maar niet loslaten. Wie in die jaren lid geweest is, spreekt er nu nog van.

Intussen ging het uiterlijke leven onzer mensen kalm voorbij. In 1922 was zuster Antoon gestorven en in dat jaar moet er ook een grote brand geweest zijn op de meir, waar enige huizen afgebrand zijn. In 1923 hebben we een prachtig feest gehad. Toen vierden de koningin en burgemeester Mastboom hun 25-jarig ambtsjubileum. We deden daadwerkelijk mee met het versieren van de straten, het oprichten van erebogen enz. Wie er meer van wil weten, leze het verslag van dit en andere feesten in het Oranjeboek berustende op de secretarie alhier. Voor mij waren de jaren 1923-1926 jaren van studie. Toen ik in 1923 hier terugkwam, kende ik weinig meer van de lagere schoolvakken. In België was het allemaal zo anders. Van het begin af aan moest ik met twee collega's alle dagen van vier tot negen uur naar Roosendaal waar wij les kregen van meneer Vermeeren, Stadhouders, Wijn, Raaymakers en Weyts. Het waren wel zware jaren, maar vast geen onprettige tijd. In 1926 behaalde ik de onderwijsakte. Ik deed staatsexamen in Venlo. Intussen was ons nieuw klooster gebouwd (1925) in de Veerkensweg en hadden wij dit betrokken.

Dat was voor ons natuurlijk een hele verandering en verbetering maar nog lang bleven wij de aangename herinneringen behouden aan de Harmoniezaal. De minder aangename heb ik ook onthouden, maar acht hier de plaats niet om die aan het papier toe te vertrouwen... Zodra ik mijn diploma behaald had, kon ik in de klas. Kees Aarssen die toen naar Indië ging, kon ik vervangen.

Ik geloof dat ik de nu volgende jaren best kan samenvatten - wat tenminste de Gastelse geschiedenis betreft - in de woorden "sociale kwestie". Ik zal er echter niet te veel over zeggen in

dit hoofdstuk, daar ik eerst een en ander nog eens wil nagaan in de gemeenteraadsvergaderingen van die dagen en andere stukken wil lezen over die kwestie. De gemoederen waren nog al eens gespannen hier bijvoorbeeld tussen burgemeester en arbeiders. Ik zal dus "de sociale kwestie" nog even laten rusten.

De Harmoniezaal in de Kerkstraat .
Eerste verblijfplaats van de
Broeders van Scheppers te Gastel.

4. "Dorps"

In een klein dorp gebeuren er vele "dorpse dingen". Er bestond hier van jaren terug een harmonie. De geschiedenis van die harmonie kan ik op dit ogenblik niet schrijven, maar zij moet terug gaan op van Sprangh en Vlekke al in 1870. Wij kenden de zgn. "Oude Harmonie", waarin de gebroeders Leo en Kees Melsen (wethouder), Piet Feddes, Jan van Bavel enz. waren. In 1927 scheidden zich enige leden af en stichtten de "Nieuwe Harmonie". Bruggmans, Danen, Nuchelmans enz. Deze harmonie werd gesteund door pastoor Damen. De heer Muchelmans, hoofd der school, was voorzitter en leider van het met de harmonie verbonden "Mannenkoor".

De strijd nu tussen de oude en de nieuwe harmonie is zeer groot geweest. Er zijn ontzettend veel vergaderingen en bijeenkomsten gehouden, er is enorm gescholden en ruzie gemaakt en men is - tot heden - (1943) nooit tot een oplossing gekomen. Weldra waren er twee partijen in Gastel! Het werd zo sterk, dat leden van de ene harmonie geen zaken meer wensten te doen, met leden van de andere. En beide partijen hadden natuurlijk hun aanhangers. Men kan de een dan volgelingen van Melsen, de ander van Nuchelmans noemen. De politiek, de gemeenteraadsverkiezingen enz. werden er natuurlijk ook bij betrokken. En zo kan men begrijpen, dat deze zaak voor Gastel een zeer onverkwikkelijke werd. Persoonlijk heb ik geen deel genomen aan deze affaire, alhoewel mijn sympathie uitging naar de oude harmonie. Ik had (van 1923-1925), toen ik pas terug was in Gastel en in de harmoniezaal woonde, Leo Melsen en Piet Feddes (twee kostelijke typen) nog toneel zien spelen: zij vertegenwoordigden de oude generatie, de mannen à la Floor van der Vaart, de "leut". De oudere Gastelaren stonden bekend om hun gezellig karakter. Zij hielden van feesten, al liep dit de spuigaten wel eens uit! Ik heb den "Utse1" (boer Theunisse, Rijpersweg, waar nu M. van den Bos woont) nog gekend en den "IJzeren" (willem Slooters), die met zijn zuster Marie en een paar nichten op het dorp een kruidenierszaak had naast ons, waar nu Hoppenbrouwers woont. Martens, mijnheer Martens, ambtenaar van distributie en verslaggever van Dagblad de Grondwet en zoveel anderen heb ik gekend, Louis Uitdewilligen, die niet zuinig waren met "de pot en de borrel". De feesten der gezelschappen, van het zangkoor enz. waren hier eertijds, dit is tot de wereldoorlog van 1914 "geweldig". Om op de harmonie terug te keren, de manier waarop de nieuwe harmonie te werk ging, had hoegenaamd mijn sympathie niet. Maar ik wil niet persoonlijk worden, wel constateren dat de kloof, nu na bijna 20 jaren, nog niet overbrugd is, nog lang niet!

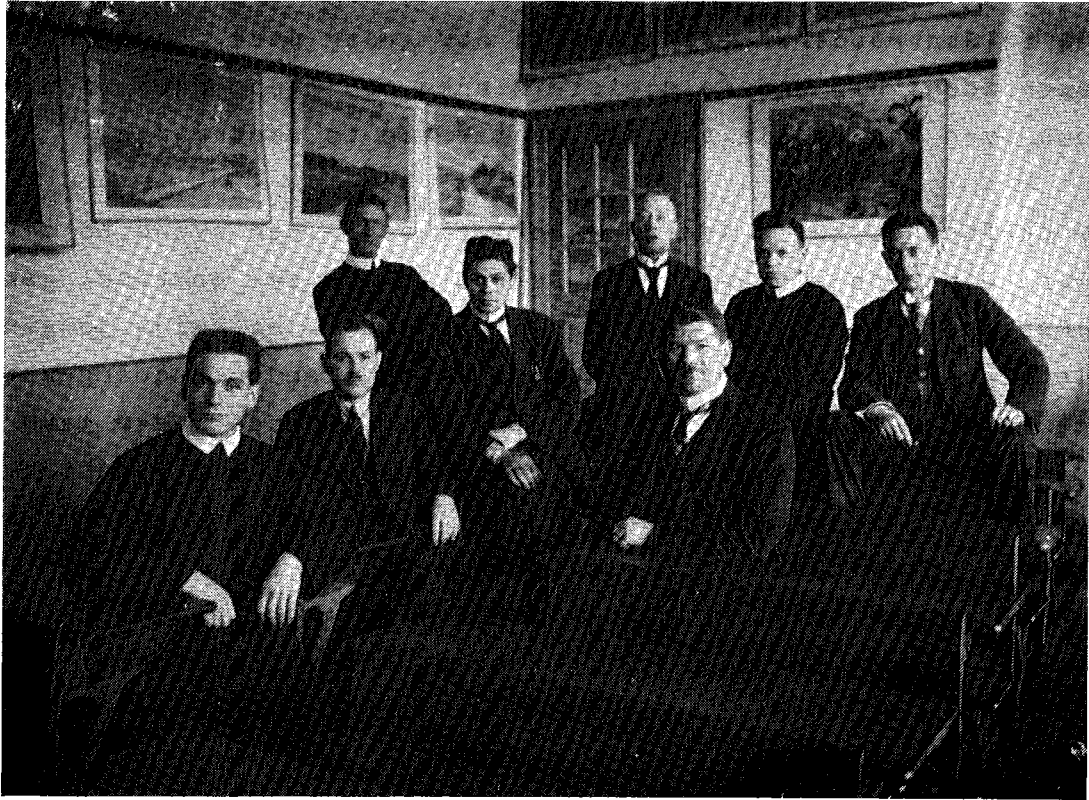
Van 1930 tot 1934 heb ik voor hoofdakke gestudeerd en dat nam al mijn tijd in beslag. Intussen had ik al heel wat werk verricht, in de school en voor het patronaat. Het toneel boeide me nog steeds en ik schreef zelf al eens een klein stukje. Ik hield ook bij gelegenheden wel eens een klein speechje in het patronaat, bijvoorbeeld als mijnheer Mouwen verjaarde. Ik aardde

- wat dat betreft - naar mijn vader, die dat in zijn gezelschap "de Heldenbroeders" (schutterij) ook graag deed. Dagen en dagen zocht hij dan de mooiste zinnen op, liep onder zijn werk soms even weg om die aan het papier toe te vertrouwen.

Ik durfde het zelfs aan om - heel alleen - een avond te geven voor de mensen. In het Groot Patronaat was een obstakel gekomen - men speelde geen toneel meer! Toen heb ik met mijn jongens - niettegenstaande verschillende moeilijkheden toch doorgezet en met succes! Gelukkig speelde het groot Patronaat weer gauw en konden we uit alle macht weer gaan werken aan die pracht avonden, waarvan onze mensen zo intens genoten! Een drama natuurlijk, onder leiding van de nog altijd onversaagde Br. directeur Canisius, een spel van mijn kleinere, enige zangnummers van Br. Willibrord en enige altijd succes hebbende gymnastiekoefeningen van Br. Gerard. Wij waren allemaal op zulke avonden in touw; we verstonden elkander prachtig: het waren ook voor ons "evenementen".

In 1934 ben ik geslaagd voor de hoofdakke. Ik was blij, dat ik nu voor goed van de studie af was. Het werk trok me langs alle kanten. Een grote beproeving was het dan ook voor me, dat ik toen novicemeester werd van de enkele (4 à 5) Juvenisten, die hier in ons huis tot Kerstmis 1935 verbleven en waar ik altijd bij moest zijn. Alleen God weet, hoe ik dit offer volbracht heb.

Behalve de "sociale kwestie", die ik nog altijd niet besproken heb, kan ik me uit die jaren voor 1935 niet zo veel meer herinneren. Ik kan ook niet zeggen, dat het leven in Gastel uitblonk door gezelligheid. Eensdeels het kleine dorpse waar ik zo juist van sprak, anderdeels de crises, de werkloosheid en alle bezwaren van dien, maakten onze mensen wat oppervlakkiger. Ik heb de indruk, dat het gemeenschapsgevoel in die dagen verzoek was. Uit de volgende jaren 1935-1940 kan ik me heel wat meer herinneren. Over de Hongaarse pater Dr. Vargha en het boekje "Hongarije en de Cisterciënsers", dat ik met hem in 1934 geschreven heb, vertel ik later wel meer. (wordt vervolgd)

Onderwijzend Personeel St. Joannesschool + 1925

Met o.a. Br. Willebrord, Dhr. Nuchelmans,
Br. Canisius, Br. Poulidor en Dhr Brocatus.

St. Joanneschool Veerkensweg 1921-1983 ■

1939... Het laatste vredesjaar voor ons land voordat de tweede wereldoorlog begon. In verschillende media was er dit jaar (1989) een terugblik op 1939. Op internationaal gebied was het een zorgwekkende tijd. De werkloosheid werd minder door werkgelegenheid in de wapenindustrie. Duitsland onder leiding van "Reichskanzler" Adolf Hitler was volop aan het bewapenen en breidde de "Wehrmacht" uit. Het gevolg was dat er in dat land arbeidskrachten tekort waren. Er was een vraag naar arbeiders o.a. uit Nederland. Zij konden in Duitsland werk vinden. De ambitie om in Duitsland te gaan werken was echter niet zo groot. Op 29 april 1939 kwam er bij de gemeentes van ons land een circulaire, gezonden door het ministerie van Sociale Zaken dat alle werkloze arbeiders en inwonende zoons van kleine boeren verplicht waren om arbeid in Duitsland te aanvaarden op straffe van uitsluiting van steunverlening of plaatsing bij de gemeentelijke werkverschaffing. Dit werd op 3 mei in onze gemeente bekendgemaakt.

B E K E N D M A K I N G .
~~~~~

Burgemeester en Wethouders der gemeente Oud-en Nieuw Gastel;
gelet op de circulaire van den Minister van Sociale Zaken d.d.29
April jl.No.953 A.B.Afd.W.V.en A.B.;

m a k e n   b e k e n d ;

dat alle daarvoor in aanmerking komende werklooze-arbeiders en inwonende zoons van kleine boeren, groep B, verplicht zijn in Duitschland arbeid te aanvaarden op straffe van uitsluiting van steunverlening of plaatsing bij de gemeentelijke werkverschaffing.

Oud-Gastel, 3 Mei 1939.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,

De Secretaris,

De Burgemeester,

Typ.:M.

Coll:

In de tijdschriften uit die tijd lees je ook al over de aspiraties van bovengenoemde regeringsleider wat betreft Polen. De corridor naar Danzig moet worden uitgebreid en Polen moet in Duitse handen komen. Andere landen zoals Frankrijk en Engeland geven Polen garanties dit land te helpen als Hitler werkelijk zou aanvallen. Er worden in vele landen legermanoeuvres gehouden, ook in ons land. Foto's in de kranten en weekbladen tonen, dat ons land wordt voorzien van kazematten, bunkers, mitrailleurstellingen en andere middelen om een vijand af te schrikken. Er verschijnt een reportage over de drie lichte Renaulttanks, bouwjaar 1918, die ons land rijk is. De soldaten zijn uitgerust met geweren anno 1880. Maar niet gevreesd..de vijand zal een schier onmogelijke opdracht hebben als hij ons land moet veroveren. Zo wordt dat in de krant vermeld. De Waterlinie wordt gezien als een onneembare barriere.

Op diplomatiek niveau wordt er druk overleg gevoerd door diverse staatshoofden en ministers. De weegschaal slaat door van pessimisme over de afloop van Hitlers ultimatum naar optimisme over de onderhandelingen, die overal plaatsvinden. In verschillende landen wordt echter het zekere voor het onzekere genomen. Zo worden er evacuatieplannen gemaakt voor kinderen en vrouwen. In verschillende plaatsen worden schuilkelders gebouwd. Er wordt een distributiesysteem voorbereid.

Als dan op 23 augustus een monsterverbond gesloten wordt tussen Hitler-Duitsland en Sovjet-Rusland wordt het ook in ons land echt duidelijk, dat de internationale situatie gespannen is. De militairen vanaf lichting 1923 worden opgeroepen voor de mobilisatie. Deze verloopt naar wens en ons land is paraat. De waterlinie wordt gedeeltelijk in werking gesteld. Bij die mobilisatie zijn uiteraard ook veel Gastelse jongens betrokken. Daardoor draait het verenigingsleven niet meer zo goed. Bijv. Sportclub Gastel trekt een elftal terug wegens het feit dat de spelers gemobiliseerd zijn.

Ook op andere manieren worden de inwoners erbij betrokken. De woningen worden bekeken, of er ruimte is voor evacuees. Landbouwers raken paarden kwijt, die gevorderd worden. Maar voor de rest lijkt alles toch rustig voort te gaan. Toch is dat niet

helemaal waar;

In de Grondwet van 1 september staat een berichtje van de luchtbeschermingsdienst. Deze belegt een propaganda-avond op zondag 3 september, waarbij ieder wordt uitgenodigd! En dat is precies de dag waarop de vijandelijkheden beginnen!

Op 4 september volgt een bekendmaking over "Uitreiking rijks-distributiekaarten voor de voedselvoorziening". Het gevolg daarvan is weer dat velen gaan hamsteren. En dat wordt weer verboden bij schrijven van 13 september. Op 16 oktober gaat suiker op de bon, niet omdat er te weinig van is, maar om het distributiesysteem uit te proberen. Er kan per persoon een pond per veertien dagen gekocht worden. Ons land kan echter, zoals bekend is nog het hele jaar buiten de oorlog blijven, hoewel er toch slachtoffers vallen. Schepen worden getorpedeerd of varen op mijnen. En ook in het leger vallen er een paar slachtoffers onder de Gastelse militairen. Voor wat Gastel betreft vallen er voor het jaar 1939 nog wel enige zaken te vermelden.

Het aantal inwoners bedraagt op 1-1-1939: 6526. De gemeenteraad is dezelfde als in het voorafgaande jaar. Alleen komen er in september enige wijzigingen. In de raad komt dhr. J. Luyckx. Wethouders worden dan C. Melsen en J. van Iersel. Ook in dit jaar komt de gemeenteraad enkele keren bij elkaar.

Op 12 april wordt o.a. besloten om de Vlassersschool te Standdaarbuiten f 100,- subsidie te geven voor het komende jaar. Vanuit de middenstandsorganisatie was er een klacht binnen gekomen dat in tegenstelling tot voorafgaande jaren, niet bij alle feesten vergunning voor dansmuziek werd gegeven. Zo was er geen dansvergunning met carnaval. Daardoor gingen er veel mensen met carnaval nara Bergen op Zoom. De raadsvoorzitter hield echter de beslissing om dansvergunning te geven aan zichzelf, i.p.v. de gemeenteraad bevoegdheid hiervoor te geven. De lagere scholen kregen f 6,48 per leerling vergoed voor de exploitatie. In de rondvraag werd gevraagd om een urinoir op de Markt. Het verhaal gaat, dat er gezegd werd: "Ik ben er voor als ie maar niet speelt onder de leste mies." Dit laatste is niet zeker, maar zeker is wel dat de gevraagde voorziening er niet is gekomen. De gangetjes

Luchtbescherming 1940, met o.a.
Burgemeester Mastboom, A. Buijs, P. Uitdewilligen en.

OUDE-CASTEL.

— *Luchtbescherming.* — Men verzoekt ons te berichten dat op Zondag 3 September a.s. des avonds om half acht in het Patroonaat een openbare propagandavergadering is belegd van de luchtbescherming. Iedereen wordt uitgenoodigd hierbij aanwezig te zijn gezien de zeer bijzondere tijdsomstandigheden.

— *Bevorderd* — Onze plaatsgenoot de heer A. J. Buijs die thv onder de wapenen is, is bevorderd tot kapitein bij de Infanterie.

— *Benoemd.* — In verband met de distributie is door Burgemeester en Wethouders aangesteld de heer A. C. Pekels, alhier.

Uitreiking rijksdistributiekaarten voor de voedselvoorziening

De burgemeester van oud- en Nieuw Gastel
maakt bekend, dat met het oog op de voedselvoorziening

RIJKSDISTRIBUTIEKAARTEN

uitgereikt gullen worden.

Elk hoofd van een gezin en elk afzonderlijk levend
persoon moet die kaarten zelf komen afhalen of door een
gemachtigde laten afhalen op de hieronder vermelde plaat-
sen, dagen en uren:

Gemeente-Secretarie, 2e Bureau;

Maandag 4 September 1939 des namiddags voor degenen wier geslachts-
naam aanvangt met een der letters A.B.O.D.E.F.G.H.

Dinsdag 5 September 1939 des voormiddags voor de letters I.J.K.

" 5 " " " namiddags " " " L.M.N.

Woensdag 6 " " " voormiddags " " " O.P.Q.R.S.

" 6 " " " namiddags " " " T.U.V.W.X.IJ.Z.

Er moet op gerekend worden, dat van een ieder, die
zich aanmeldt, gevraagd kan worden zich te legitimeeren.
Een gemachtigde dient in het bezit te zijn van een schrif-
telijke machtiging, ondertekend door den persoon namens
wien hij zich aanmeldt.

Oud-Gastel, 4 september 1939.

De burgemeester voornoemd,

tussen de Markt en Oudendijk en Achterdijk bleven dus gebruikt worden voor hetgene, dat in het urinoir zou moeten gebeuren. In de volksmond werden die steegjes dan ook "piesgangetjes" genoemd, totdat ze enkele jaren geleden een officiële naam kregen.

Op de Markt stonden intussen wel: een transformatorhuisje van het gemeentelijk electriciteitsbedrijf, twee waterpompen, een benzinepomp van Bruno van Aalst en de lindeboom.

Op 8 juni werd onder protest van cafehouders en organisatoren van evenementen de belasting op vermakelijkheden ingevoerd.

**Gastels Harmonie en Fanfare rond 1939 met o.a.
A.Buijs, B.van Merrienboer, M.van Nispen, H.van
Oosterhout, P.den Ouden, M.Ribbens, G.Balemans enz.**

Op 5 september is er weer een vergadering. Geen enkele aanduiding in de notulen, dat net in die tijd zoveel ontwikkelingen plaatsvonden. Wel zijn er wethoudersverkiezingen. Gekozen worden dhr. C. Melsen en J. van Iersel. Niet elk raadslid is daarmee gelukkig. Een van de raadsleden betreurde het ten zeerste, dat er voor Gastel twee wethouders benoemd waren als wolven in schaapskieren.

Er wordt in Gastel een distributiekantoor geopend en in de vergadering van 24 november wordt gevraagd of er ook een kantoor in Stampersgat kan komen. Dit wordt bekeken. Ook wordt er een bloedtransfusie'dienst opgericht.

Op 22 december zijn er mededelingen over het ontslag van burgemeester A. Mastboom en zijn woninginventarisatie in verband met opvang van evacuees.

Af en toe vinden we in de jaargang 1939 van de Grondwet wel wat berichten uit Gastel. Zo komen de ingelanden van polder Heerjansland bijeen. De voorzitter blijft dhr. Mastboom. Penningmeester-secretaris wordt dhr. F. Veraart. De Steenfabriek De Mark wil grond kopen voor f 200,- per gemet, maar dat wordt niet genoeg gevonden. De verkoop gaat niet door.

Op 13 juli is er een brand aan de Achterdijk. Er was ca. half een 's nachts brand uitgebroken in de woning van M. van Beek, arbeider. Huis en inboedel werden een prooi der vlammen. De bewoners wisten zich op tijd in veiligheid te stellen. De oorzaak was onbekend. De verzekering dekt de schade. De brandweer kon niets anders doen dan de belendende percelen nat houden.

Op zondag 16 juli is er een groot ruitersfeest op de weilanden van dhr. M. Rademakers aan de Lange Dreef, georganiseerd door de Gastelse Rijvereniging en rijvereniging Prins Bernhard uit Zevenbergen.

Op 19 juli was er een schietwedstrijd van de gezamenlijke handboogschutterijen van Gastel ten bate van de TBC-lijdens in Gastel. Alle handboogschutterijen, die aangesloten zijn bij de Gastelse bond doen eraan mee. En dat zijn met name: Virtus

in Medio, Eendracht maakt macht, Recht door zee, Broederlijke Liefde, Willem Tell, Concordia Florebit en De Batavieren.

Op 29 juli verschijnt in de Grondwet een vergelijkingsoverzicht tussen 10 gemeentes in West Brabant. Daaruit blijkt o.a. dat in Gastel 6,29 procent werklozen zijn (het hoogste op een na). Er zijn 100 aanslagen in de Vermogensbelasting. Daarmee staat Gastel op de vijfde plaats. Er is het hoogste bedrag voor ondersteuning Burgerlijk Ambestuur.

Op 5, 6 en 7 augustus was weer de jaarlijkse kermis. Deze was volgens de berichten goed verlopen. De laatste kermisdag viel samen met de nationale feestdag ter gelegenheid van de geboorte van prinses Irene. Bij velen in Gastel zullen echter in die dagen hun gedachten niet bij de kermis geweest zijn. Enkele dagen voor de kermis op 2 augustus gebeurde bij de Brembosch onder Etten een verkeersongeval, dat aan drie meisjes, waaronder een Gastelse het leven kostte. Daar werd een BBA-bus met meisjes, die naar de conservenfabriek Hero in Breda reed 's morgens vroeg geramd door een vrachtauto. Bij nader onderzoek bleek, dat de chauffeur van de vrachtauto achter zijn stuur in slaap was gevallen. De oorzaak hiervan was weer, dat deze chauffeur zeer lange werktijden moest maken om de kost te kunnen verdienen. Zijn vrouw reed mee om te helpen laden en samen zongen ze onderweg om elkaar wakker te houden, hetgeen niet verhinderde dat toch dat ongeval gebeurde. (Over rijtijdsbesluiten gesproken!)

OULD-GASTEL. — Handboogspoor en T.B. C.-bestrijding. — Der gewoonte getrouw organiseren de gezamenlijke handboogschutterijen uit deze gemeente ook dit jaar weer een groote schietwedstrijd, waarvan de opbrengst ten goede komt aan de T.B.C.-Allders dezer gemeente.

Deze wedstrijd vindt plaats op 15 Augustus a.s. op de banen van het hangbooggezelschap „Eendracht ^{maakt} macht“, gevestigd bij den heer v. Aarsen aan de Melr.

— **Geslaagd.** — Onze plaatsgenoot mef. Jo Voorbraak is geslaagd voor het examen telegrafiste.

Uit de Grondwet van 18 juni 1939.

In september werden er schuilloopgraven aangelegd. In oktober vraagt burgemeester A. Mastboom ontslag aan. Dit wordt hem eervol verleend op 23 december met ingang van 7 januari 1940.

Bronnen:

De Grondwet jaargang 1939

Katholieke Illustratie jaargang 1939

Gemeentearchief Oud en Nieuw Gastel

P. PEETERS

31 augustus 1939 Koninginnedag ■ Parade door mabilisatietroepen door de staten van een stad ,volgenshet veelgebruikte bijschrift in de Mobilisatietijd : Ergens in Nederland ■

Inleiding

Een historisch onderzoek naar woonlocaties is haast nooit af. Zeker bij een plattelandsbewoning is de informatie die te vinden is over bewoners en eigenaren van een pand vóór de invoering van het kadaster in 1832, afhankelijk van een groot aantal factoren, zoals het toevallig overgeleverd zijn van bepaalde belastingkohieren. Maar via het combineren van allerlei ogenschijnlijk losse gegevens is het mogelijk toch een aantal eeuwen bewoning van een perceel te belichten.

Op die wijze is het gelukt om van een negental percelen op de Meir (des gelegen aan de huidige Meirstraat) vast te stellen, dat ze al in de 17e eeuw en vermoedelijk nog eerder bewoning hadden. Die 9 woonlocaties worden hierachter verder beschreven. Daarbij wordt ook aandacht besteed aan latere, andere bewoning van dat perceel.

Om deze bijdrage niet al te zeer te laten uitdijen is er nog een andere beperking geweest om niet alle huizen aan de Meirstraat te behandelen. Nieuwe percelen die bij de invoering van het kadaster binnen het oude perceel zijn gevormd en die in 1832 nog geen bewoning hadden, zijn buiten beschouwing gebleven.

Daarom zijn bv. de panden 37 en 39 hier niet beschreven. Dus alle andere oude percelen, die in de 17e eeuw nog geen vastgestelde bewoning hadden, worden in deze bijdrage niet beschreven.

Onder "oude" percelen worden hier verstaan de perceelgrenzen, zoals die staan op de oude schotkaart uit 1734. Over deze kaart, het daarbij behorende schotboek en andere toelichtende informatie bij een historische beschrijving van woonlocaties wordt de lezer verwezen naar de inleiding bij het artikel "Wonen op de Stoof" in het Jaarboek 1988, pag. 47 e.v.

De negen woonlocaties zijn de volgende:

Perceelsaanduiding op schotkaart 1734	Huidige adressen en bewoners
14e hoek nr. 24	Meirstraat nr. 61 J. de Wild Meirstraat nr. 55 A. Reyenga
14e hoek nr. 25	Meirstraat nr. 55 A. Reyenga Meirstraat nr. 53 M. van Iersel Meirstraat nr. 51a A. van Iersel
14e hoek .nr. 26	Meirstraat nr. 51 Ho. Ossenblok Meirstraat nr. 49 W. van Merrienboer-Godschalk Meirstraat nr. 49a P. Bolt Meirstraat nr. 49b A. Veraart Meirstraat nr. 47 J. Moerings Meirstraat nr. 45 P. van Oers Meirstraat nr. 43 P. Roovers
14e hoek nr. 29	Meirstraat nr. 41 C. Scheepers
14e hoek nr. 68	Provinciale weg
14e hoek nr. 95	Meirstraat nr. 50 M. Bartelen Meirstraat nr. 48b E. Bol Meirstraat nr. 48a H. Kempenaars
11e hoek nr. 96	Meirstraat nr. 48 V. van Wijk

	Meirstraat nr. 46
	H. Kempenaars
11e hoek nr. 981117	Meirstraat nr. 38
	P. Ossenblok
	Meirstraat nr. 36
	H. van den Bosch
	Meirstraat nr. 36a
	H. van den Bosch
11e hoek nr. 1221123	Provinciale weg
	Meirstraat nr. 16
	A. Korst

Het valt op, dat het vroegst bewoonde deel van de Meir het oostelijke is, waarbij - puur toeval - de huidige provinciale weg de grens markeert met het wat later bewoonde gedeelte tussen de eerder genoemde weg en de dorpskern. Mogelijk wijst dit erop, dat de Meir oorspronkelijk een kleine buurtschap was. In hoe verre de oudste schuurkerk, die in het beschreven gebied stond vanaf 1685, daarop van invloed is geweest, is moeilijk na te gaan.

Ruimtelijk gezien werd in de 17e eeuw en vermoedelijk daarvoor ook de naam "Meer" gebruikt voor een groter gebied, waarbij ook de Stoof en de Vierschaarstraat tot aan de Pietseweg en de Kralen behoorde. Het toponiem "Meer" kan vele betekenissen hebben (gehad). Het ligt voor de hand te denken aan "water", of "zee". Mogelijk dat er een meertje is geweest in het zuidelijke deel van deze straat als overblijfsel van een overstroming, dijkdoorbraak of moertering. In zijn recentelijk verschenen historisch-geografische studie over de exploitatie van venen o.a. in West Brabant vermeldt K. Leenders, dat er in Gastel in 1291 ene Gerard van der Meere zich bezighield met de moertering bij de Barlake. Gerard was schepen van Gastel. Langs of door de Barlake had deze Gerard van der Meere een vaart aan laten leggen, vermoedelijk voor de exploitatie van zijn moeren. Deze vaart wordt in 1301 "Gherards var de van der Meere" (= de vaart van Gerard van der Meer). Later heeft hij nog grond verkocht om deze vaart te laten verlengen naar Barlebosch waar zijn zoon vermoedelijk een moer bezat. Een mogelijke andere zoon dan wel broer, Janne van der Maeere van Ghestel, heeft te zelfder

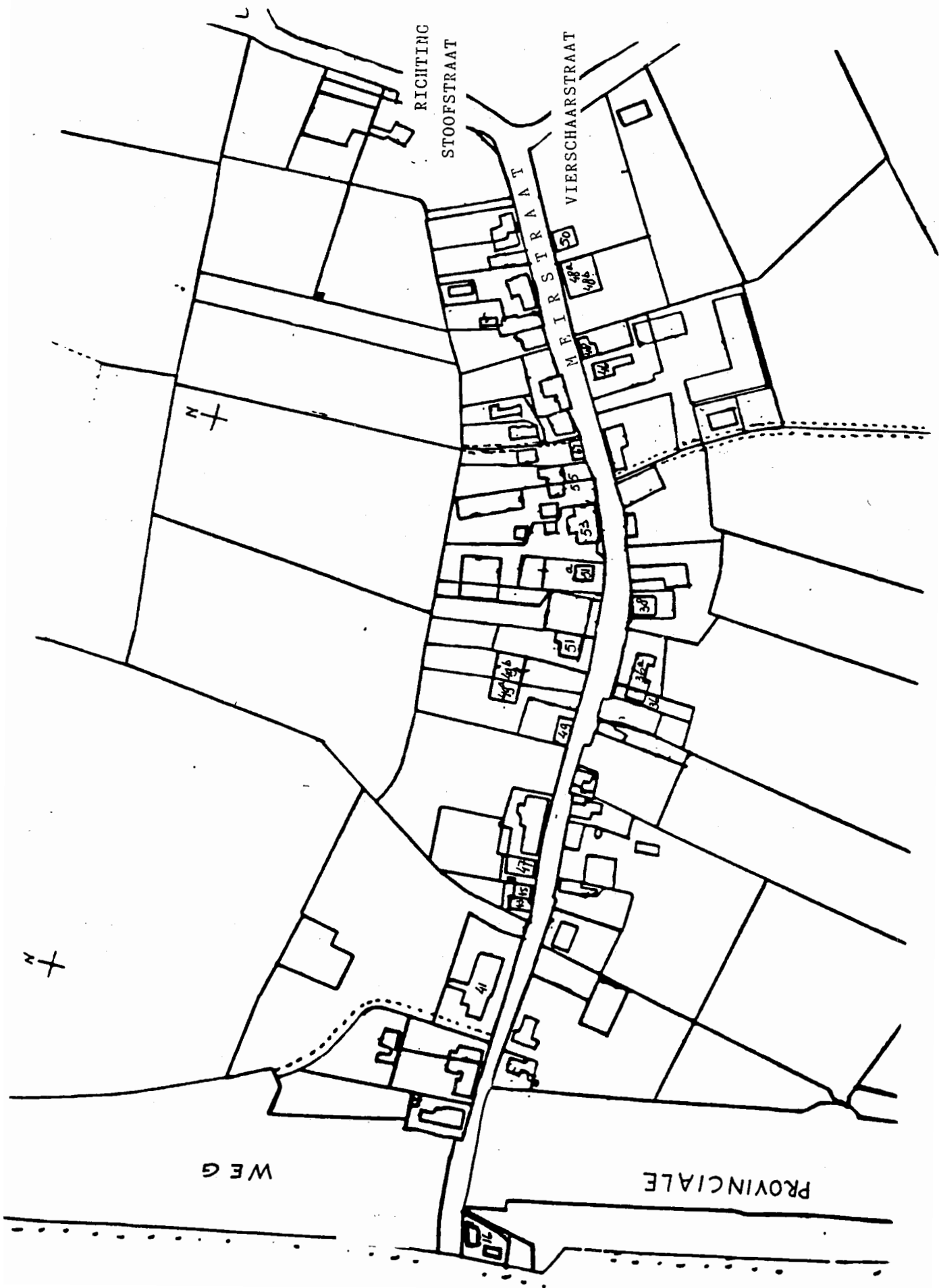
tijd ongeveer 90 ha moer ten nooroosten van Oudenbosch. In 1390 of 1399 is nog een mogelijk lid van de familie, Willem van der Meere, als moerdijker aktief. (Zie K.A.H.W. Leenders, Verdwenen venen. Een onderzoek naar de ligging en exploitatie van thans verdwenen venen in het gebied tussen Antwerpen, Turnhout, Geertruidenberg en Willemstad (1250-1750). Wageningen 1989, pag. 157) Misschien kan de waterplas in de 14e hoek perceel nr. 98 (nu achter Meirstraat 38) nog een restant ervan zijn geweest.

Trouwens de aanwezigheid van drie brouwerijen, juist in dat zuidelijke deel, kan verband houden met de mogelijkheid om over grote hoeveelheden water te beschikken. Bierbrouwerijen verbruikten trouwens ook veel turf.

Opvallend is, dat je in oude vermeldingen ook het toponiem de "Meeren" vindt, wat kan wijzen op meerdere plassen. Het betreft dan het gebied tussen de Meirstraat, het Ommegangsstraatje, de Dreef en het oostelijk deel van de Dorpsstraat, ongeveer vanaf het dorpsmuseum. Een andere aanvaardbare verklaring voor het toponiem "Meer" is die in de betekenis van "grenspaal", "grensscheiding" of "grens". Dus de plaats waar een grenspaal stond. Misschien is een combinatie van "grens" en "water" terug te vinden in het woord meerpaal, een paal waaraan een schip vastgelegd wordt.

Het wel geopperde verband met het Franse woord "maire" in de betekenis van "burgemeester" is uit de lucht gegrepen.

Het is geen volledige beschrijving geworden van de woonlocaties: veel bewoners zijn niet meer te achterhalen; nieuwbouw, verbouwing of uitbreiding zijn vóór 1832 nauwelijks te vinden in de archieven; en de laatste 10 à 20 jaren weet de lezer zelf wel in- of aan te vullen. Ook de jaartallen, zeker de kadastraal overgeleverde, zijn niet nauwkeurig. Het kadaster wordt vaak pas jaren na de verandering bijgewerkt. Men dient er 1 of 2 jaren telkens af te trekken. Die aftrekposten zullen de geïnteresseerde lezer niet veel moeite kosten.

De negen woonlocaties

14e hoek nr. 24

Nu: Meirstraat 55 en 61

Al in 1614 stond op deze plaats een woning. De eigenaar is Jan Lauwen van Etten. Zijn zoon, Jan Janssen Lauwen van Etten, verkoopt in 1643 "een huys metter erven boomgaert ende plantagie op de Meer" aan Andries Meeus Bocx. Tien jaar later worden deze "100 R. lants mette huysinge" door Bocx verkocht aan Niclaes van der Laecke. Die bezat een flink stuk grond met boerderij in de Vierschaarstraat, die toen ook onder het kwartier van de Meir gerekend werd. Dit was een pachtboerderij. Aangenomen mag worden dat hij ook het hier besproken huis verhuurde.

In 1659 wordt Marinus Cornelissen de eigenaar. Niet duidelijk is, of hij koopt van Niclaes van der Laecke of Pieter Laets, die de woning van Van der Laecke gekocht zou hebben. Als perceelsgrootte wordt opgegeven 76 roeden.

Adriaen Jans Jan Knecht koopt in 1663 de woning voor 375 gulden. Echter zijn eigendomsrecht is van korte duur. Nog in datzelfde jaar overlijdt hij. Zijn erfgenamen verkopen de woning voor 380 gulden aan Cornelis Cornelisse Landtmeters. Geruime tijd zal de woning in het bezit blijven van deze welgestelde Gastelse familie, die juist in het gebied van de Meir flink wat onroerende goederen bezat.

Via vererving komt het huis in het begin van de 18e eeuw aan Frans en Dingena van Hooff. De grootte van het perceel blijkt dan 90 roeden te bedragen. Rond 1730 zijn Huybert en Frans van Hooff de eigenaren. Voor het huis staan lindebomen. Bij een boedeldeling in 1739 t.g.v. het overlijden van Frans van Hooff gaat het hele perceel naar Huybert van Hooff, zijn broer. Als een soort onroerend-goedbelasting voor het pand staat in de belastingkohieren 3 pond genoteerd, dat wil zeggen, dat de economische waarde van de woning te vinden is door dit bedrag met 12 te vermenigvuldigen. Je krijgt dan de huurwaarde van het huis. Voor "pond" leze men "gulden".

Na het overlijden van Huybert van Hooff in Breda erven de kinderen van Frans van Hooff bij testamentaire beschikking van 11 oktober 1765. Zij laten in 1769 "eene huyzinge bestaande in 3 woningen met hof en erveⁿ publiek veilen, groot 84 roeden. Koper is Anna van Gaans, de weduwe van Jan de Laat. De koopsom bedraagt 640 gulden. Het huis blijkt verhuurd te zijn aan 3 gezinnen, namelijk dat van Pieter Heymans, Gerard van Dun en Jan Meermans. Zij betalen elk 20 gulden huur per jaar.

Het wordt niet duidelijk, of er drie afzonderlijke huizen op dit perceel staan, of dat het één huis is bestaande uit drie woonheden. Gezien het vervolg komt vooral de eerste mogelijkheid in aanmerking. Later erft de zoon Joseph de Laat het perceel. In 1816 verkoopt diens weduwe de woning(en) aan Johannes Corsmit uit Oudenbosch.

In 1832 blijken er twee woningen op dit perceel te staan: een op een oppervlakte van 1,8 are en de ander van 0,54 are. De eigenaar is nog steeds de Oudenboschenaar Johannes Corsmit. De woning op het grootste perceel (woning 1) wordt bewoond door de kleermaker Cornelis Meeuwisse en in het andere huis (woning 2) woont de arbeider Gerard de Klerk.

Beide percelen verkoopt Jan Corsmit in 1848 aan Anna Gijzen, een dienstmeid uit Princenhage. Haar beroep had haar blijkbaar geen windeieren opgeleverd.

Het grootste perceel wordt in 1880 teruggebracht tot 0,5 are, omdat in dat jaar 1,3 are verkocht wordt aan de houtzager Cornelis Gijzen. Op dit perceel is dan inmiddels een woning gebouwd. (zie woning 3)

De overblijvende percelen op naam van Anna Gijzen worden in 1884 verkocht aan Adriana Gijzen, de huisvrouw van de koopman Johannes In de Weij. Deze verkoopt beide woningen aan de timmerman Petrus Bus.

In 1895 en 1896 worden de twee woningen grondig verbouwd en worden de percelen herschikt: het perceel van 0,5 are wordt uitgebreid tot 1,15 are; dat van 1,3 are wordt teruggebracht

tot 1,1 are. Beide woningen worden in 1918 gekocht door de landbouwer Patrus Kempenaars. Woning 1 wordt in 1937 gekocht door de werkmans Govardus Mies op een veiling. In 1969 verkoopt zijn weduwe, nl. Paulina de Bruyn, het huis aan haar schoonzoon Petrus van Oers. In 1973 wordt de woning gesloopt.

Meirstraat 55

Woning 2 verkoopt Petrus Kempenaars aan Christiaan Aarts, een Gastelse fabrieksarbeider. In 1939 wordt de woning publiek geveild en gekocht door Johannes van Hooydonk, die het huis in 1943 doorverkoopt aan de koopman Cornelis van Dongen. De woning verruilt van eigenaar in 1969. De nieuwe eigenaar is de eerder genoemde Petrus van Oers. Ook deze woning wordt in 1973 gesloopt. De percelen van beide woningen worden verenigd en er wordt een deel van een huis op gebouwd. In 1981 wordt dit perceel verkocht aan Anne Reyenga, leraar machineschrijven uit Oudenbosch.

Woning 3 op naam van Cornelis Gijzen in 1884, wordt mogelijk gesloopt en in 1890 herbouwd. Een stuk tuin wordt er bijgetrok-

ken, zodat de oppervlakte van het perceel uitgebreid wordt tot 5,2 are.

In 1914 verkoopt Cornelis Gijzen het perceel aan Adriaan Tak, gehuwd met Adriana Vissenberg. Als weduwe verkoopt zij in 1949 de woning aan Petrus Lazaroms. Ze behoudt het recht de woning te blijven gebruiken.

Daarna woont er Petrus Lazaroms. Inmiddels staat de woning op naam van Johannes de Wild.

14e hoek nr. 25

Nu: Meirstraat 51a, 53 en 55

Aanvankelijk stond er op dit perceel één woning. Maar dat huis stond er vermoedelijk al vóór 1630. Volledige zekerheid hebben we over het jaar 1677. Dan verkoopt Maria Henricxen Lauswager, de weduwe van Anthony van den Briel "een seker huys met de schuere" aan Jan Geeritse Hagenaars voor 470 pond.

In 1705 wordt Mattheus Breeus de eigenaar. Hij was gehuwd met Maria Huyben, de weduwe van Jan Geeritse Hagenaars.

De woning staat op een perceel dat 1 gemet groot is. In 1734 wordt als oppervlakte 190 roeden opgegeven. De waarde van deze woning wordt in de 18e eeuw uitgedrukt in een onroerend-goedbelasting van 4 pond.

Wegens achterstallige extra-ordinaire verpondingen (buitengewone belastingen, die opgelegd werden bij bijzondere gelegenheden, armlastigheid van het dorp of bij grote oorlogslasten) ten bedrage van ruim 37 gulden moet de zoon, Huybrecht Breeus, woning en grond publiek laten verkopen. De verkoop geschiedt door de deurwaarder namens Johan Borret, de vertegenwoordiger van "de Collecteur der verpondingen etc.". De veiling vindt plaats in het dorpshuis (gemeentehuis), dat stond aan de noordzijde van de kerk, vlak bij de toren. De bezittingen worden op 14 oktober 1758 geveild met de brandende kaars en met open deuren en vensters. Degene die bij het uitgaan van de kaars de hoogste bieder is, mag zich de trotse bezitter noemen. Dat wordt ene

juffrouw Anthonetta Ruysenaars, de huisvrouw van de heer Augustinus Canters. Ze biedt en betaalt 200 gulden. Het perceel meet dan nog 182 roeden.

Drie jaar later koopt de Oudenbosschenaar Paulus de Bruyn de woning en nog een perceel weidegrond voor 750 gulden. Bij deze laatste twee eigenaren is het zeker, dat zij de woning hebben verhuurd en er niet zelf hebben gewoond.

Paulus de Bruyn vergroot het pand tot drie wooneenheden, want als hij in 1795 het perceel verkoopt, staat er "een huizinge bestaande in drie woningen". Paulus de Bruyn was beslist een gewiekste huiseigenaar.

De woning komt op naam van Carel van der Zande, gehuwd met Anna Jongmans. Ze betalen 700 gulden, d.w.z. alleen voor dit perceel.

Hun erfgenamen, nl. hun minderjarige kinderen, laten na het overlijden van beide ouders in 1797 de drie wooneenheden publiek verkopen. Op dat moment worden die gehuurd door de weduwe van Dorus van Kastel, Jan Meeuwen en Hendrik van 't Leengoed. Koper wordt de Gastelse bierbrouwer Christoffel Voogden. Hij betaalt 700 gulden.

In 1800 verkoopt de bierbrouwer 87 roeden van dit perceel aan Johannis Meeuwisse, een Gastelse tavernier. Even daarvoor had Christoffel Voogden op het stuk grond een huis laten bouwen, dat de bestemming van herberg kreeg. De grond wordt overgedragen in erfpacht, voor een jaarlijkse huur van 13 gulden en 1 stuiver (zie verderop het vervolg).

De duur van een erfpachtovereenkomst was oorspronkelijk niet aan een bepaalde tijd of aan het leven van de pachter verbonden. Zo'n pachtrecht is erfelijk. De erfpachter is gehouden een erfpachtcanon te betalen: een vast jaarlijks pachtbedrag. In vroeger tijden waren het vooral grootgrondbezitters die grond in erfpacht uitgaven. Tegenwoordig zijn het de Staat en de lagere overheden. Meestal wordt nu als tijdsduur 99 jaren in de overeenkomst opgenomen. De mogelijke woning op de erfpachtgrond stond op naam van de erfpachter.

De oorspronkelijke woning op de resterende 95 roeden van dit perceel komt al voor 1816 op naam van de arbeider Wouter van Merriënboer, die er zijn intrek neemt. De kadastrale oppervlakte van het perceel bedraagt 4,07 are. Rond 1830 woont er behalve het gezin van Van Merriënboer nog een ander gezin in dit huis.

Bij het overlijden van zijn vader in 1844 erft de zoon Antonie van Merrienboer het perceel. Als beroep wordt "landbouwer" opgegeven en dus zal er op dit perceel wel een boerenbedrijf uitgeoefend zijn. In 1855 verkoopt hij de boerderij aan de Roosendaalse landbouwer Leonardus van de Wijgaart. Zelf blijft hij er wonen en werken. In 1862 koopt Antonie van Merrienboer de woning weer terug.

De Gastelse molenaar Jan Baptist Peeters wordt in 1890 de volgende eigenaar. Na diens dood wordt het pand door zijn weduwe, Petronella Potters, in 1897 verkocht aan de arbeider Adrianus van As, die er een vlassersbedrijf begint. De woning wordt in 1917 verbouwd en de grootte van het perceel wordt uitgebreid tot 10,87 are.

Op een veiling in 1939 verwerft Johannes Meeuwissen de woning en de vlaskooi. Een verbouwing volgt nog in datzelfde jaar.

Meirstraat 53

In 1954 komt de woning op naam van de vlasser Johannes van Iersel, de grond blijft eigendom van Johannes Meeuwissen tot 1960. Dan koopt Johannes van Iersel de grond en nog een ander gedeelte tot een grondoppervlakte van 11,9 are.

Vanaf 1961 wordt het pand ingericht tot een champignonkwekerij. Er wordt zelfs een nieuwe champignonkwekerij bijgebouwd in 1965. Nu Meirstraat 53.

Een deel van het perceel wordt in 1961 verkocht aan Antonius van Iersel. Hij bouwt op 4,98 are een nieuw huis. Het huidige adres is Meirstraat

De rond 1800 gebouwde herberg die stond naast het hiervoor besproken pand, komt al vóór 1860 op naam van de bierbrouwer Jan Mastboom. Als perceelsgróótt staat in de kadastrale leggers 4,71 are vermeld.

Het huis wordt gehuurd door de kleermaker Cornelis Meeuwissen, geboren in 1795 en gehuwd met Anna Maria Blankers. Tegelijkertijd was er in de woning ook een herberg. Niet verwonderlijk als eigendom van een bierbrouwer.

In 1864 erft de zoon Petrus Mastboom, ook brouwer, het pand en in 1898 diens zoon, Antonius Mastboom, kandidaat-notaris en de latere burgemeester.

Cornelis Meeuwissen blijft tot circa 1870 op dit adres wonen. Daarna wordt het cafe gedreven door zijn zoon Johannes. Inmiddels is het uitgebreid met een schietbaan voor de boogschutterij. Van 1891 tot en met 1897 is Adriaan van Gastel de cafebaas hier.

In 1906 verkoopt Antonius Mastboom het perceel aan de kastelein Josephus Aarsen. Deze breidt in 1909 de woning uit aan de achterzijde met een danszaal.

Govardus Mies neemt het huis, dat nog steeds een cafe is, in 1927 over. Eerst wordt als zijn beroep dat van voerman genoteerd; later is dat veranderd in caféhouder/vlasser.

Een nieuwe schuur en stalling worden nog in datzelfde jaar gebouwd. Tevens wordt het perceel vergroot tot 12,16 are. Drie jaar later wordt er een overdekte schietbaan aangelegd t.b.v. de beoefening van de handboogschutterij. Deze wordt ook gebruikt als danszaal.

In 1938 wordt er op het perceel een vlasserij gebouwd. De laatste verbouwing aan dit pand dateert uit 1958.

De schoonzoon Petrus van Oers neemt de gebouwen en de grond in 1972 grotendeels over. De woning, het vroegere cafe, wordt gesloopt. Op dit perceel wordt het andere deel van de woning gebouwd, die staat op het oostelijk gelegen perceel (zie 14e hoek nr. 24). Het deel van de woning op dit perceel wordt in 1984 gekocht door Anne Reyenga, die in 1981 het andere deel al gekocht had. Het woonadres is Meirstraat 55.

14e hoek nr. 26

Nu: Meirstraat 43,45,47,49, 49a, 49b en 51

Het perceel grond, waarop nu 5 huizen staan, had in de 17e eeuw een oppervlakte van 2 gem. en ruim 100 roeden. Daarbij zijn dan geteld de circa 50 roeden, die als chijsgrond waren uitgegeven en waarop later de eerste Gastelse schuurkerk gebouwd was, waarover verderop meer.

De vroegste woning stond daar, waar nu het huis Meirstraat 51 staat. Er zijn sterke aanwijzingen, dat in 1620 hier al een huis stond. Eigenaar is dan een zekere Adriaen Jan Rommenssen. In 1630 is het vermoedelijk Geert Janssen en in 1641 diens zoon Jan Geertssen die we als eigenaren aantreffen van dit perceel van 500 roeden.

De eerste volledig betrouwbare vermelding stamt uit 1659.

"Een seeckere huysinge met 500 R erve op de Meer^u, in eigendom bij Cornelis Cornelisse Landtmeters, wordt dan via een gerechtelijke procedure verkocht, vermoedelijk wegens belastingschuld. De koper zou een zekere commissaris Jacob Soetens geweest zijn. Maar of hij lang eigenaar is gebleven, is zeer onwaarschijnlijk. Vaak werd bij dergelijke gerechtelijke procedures spoedig na

voltrekking ervan de schuld vereffend door de oorspronkelijke eigenaar of borgstellers. Aldus kreeg de eigenaar zijn bezit weer terug. Veelal werd van deze verrekening geen aantekening gedaan.

Het is zeker, dat dit perceel op naam van de familie Landtmeters bleef staan. Zeker in de 17e eeuw.

Bij deze transactie is ook een brouwerij betrokken die lag aan de overzijde van dit pand (zie 14e hoek nrs. 98/117, nu Meirstraat 36a, 36 en 38).

In alle volgende transacties zullen deze woning en de brouwerij aan de overkant van de straat met elkaar verbonden blijven, waaruit geconcludeerd mag worden, dat het hier besproken huis een brouwerswoning was.

In het begin van de 18e eeuw blijken Frans en Dingena van Hooff de eigenaars te zijn geworden, mogelijk via vererving van de familie Landtmeters. Rond 1730 is het pand (en ook de brouwerij) in handen van de bierbrouwer Cornelis Voogden, ook weer via een erfenis.

Het perceel is dan 2 gem. 70 roeden groot. Voor het huis moet een belasting van 4 pond betaald worden. In 1780 wordt het perceel gesplitst. De weduwe van Cornelis Voogden, Johanna van Gils, verkoopt dan 1 gem. 12 roeden voor 1200 gulden aan haar schoonzoon de Gastelse winkelier Nicolaas van As. Kort tevoren is op dit perceel een nieuwe woning gebouwd met een belastingwaarde van 3 pond en 10 stuivers.

Het overblijvende deel van 1 gem. 58 roeden en de daarbij behorende brouwerij blijken daarna op naam te staan van de zoon, Christoffel Voogden, eveneens bierbrouwer.

Deze verkoopt in 1809 zijn "huysinge, schuur, stallinge, hof, boomgaard en erve", groot 1 gem. 30 $\frac{3}{4}$ roeden aan Pieter Mastboom, meester bierbrouwer. Christoffel Voogden behoudt zelf van dit perceel 27 $\frac{1}{4}$ roeden. Op dit kleine perceel zal tussen 1810 en 1816 een huisje gebouwd zijn, ofwel Christoffel Voogden,

dan wel door de nieuwe eigenaar Jan van Kalmthout. Dit huisje stond op de plaats waar nu de woning Meirstraat 49 staat.

De oorspronkelijke woning op dit perceel, waarvan dus nog maar 1 gem. 30 $\frac{3}{4}$ roedenover is, wordt door Pieter Mastboom kort na 1810 verkocht aan de arbeider Cornelis Dingemans. De brouwerij behoudt hij zelf.

In de kadastrale informatie wordt een perceelsoppervlakte van 7,1 are vermeld in 1830. Cornelis Dingemans blijft hier wonen tot aan zijn dood in 1854.

In 1867 wordt de woning aangekocht door de zoon Michiel Dingemans. Deze breidt het perceel uit met een moestuin tot 10,96 are.

Zijn weduwe, Cornelia de Bruyn, verkoopt de woning in 1903 aan de landbouwer Martinus van den Bosch. De arbeider Antonius van den Bosch wordt in 1912 de eigenaar.

Meirstraat 51-51a

Ma uitbreiding van de woning met een schuur in 1914 wordt het perceel in 1925 aangekocht door de zoon, Dominicus van den Bosch, die er een vlasserij begint.

De volgende eigenaar is de fabrieksarbeider Jacobus Veraart, die in 1962 het pand overneemt. Het perceel wordt verkleind tot 7,05 are, een schuur wordt gesloopt, maar in 1964 wordt het perceel uitgebreid tot 33,55 are, waarop een champignonkwekerij wordt gebouwd.

In de volgende tien jaren vinden er regelmatig verbouwingen en aanpassingen 'plaats. Een champignonkwekerij wordt in 1977 verbouwd tot twee wooneenheden, die in 1983 en 1984 verkocht worden aan resp. P. Bolt en A. Veraart. De oude woning wordt in 1982 verkocht aan Rumoldus Ossenblok en de champignoncellen naast deze woning wordt een stalling voor landbouwmachines t.b.v. loonbedrijf Ossenblok.

In of grenzend aan de zuidwestelijke punt van het hier besproken grote perceel stond in de 17e eeuw nog een woning. Voor dit stuk grond van 50 roeden moest rond 1685 cijns of belasting betaald worden aan de markies van Bergen op Zoom, de heer van dit dorp. Dat kan betekenen, dat het stuk grond oorspronkelijk behoorde tot de openbare weg, alvorens er gebouwd werd.

Rond 1685 zou de bestaande woning verbouwd zijn tot de eerste Gastelse schuurkerk (zie A. Delahay, Gastel, Land van Abten en Markiezen, pag. 215-219). Het gebouw moet er inderdaad uitgezien hebben als een schuur, omdat de drossaard elk uiterlijk vertoon, dat kon wijzen op een katholiek kerkgebouw, verbood.

In de 18e eeuw staat de grond, nu groot 25 roeden, op naam van de "Rooms Catolijcke Gemeente" van Gastel met als bestemming "kerkgrond". Over een gebouw wordt niet gerept.

In 1730 besloten de Gastelse pastoor en de abdij van St. Bernards een nieuwe kerk te laten bouwen. Op het daartoe aangekochte stuk grond, gelegen aan de overkant van de straat (11e hoek nr. 119, nu Meirstraat 30), is echter nooit een schuurkerk gebouwd, omdat er geen toestemming voor gegeven werd. Een nieuw

gebouw was klaarblijkelijk nodig vanwege de bouwvalligheid van het pand. In 1735 kreeg men verlof om het pand te herstellen. Met name het rieten dak werd vernieuwd. De belastingwaarde van het gebouw werd in 1760 getaxeerd op 800 gulden, maar wellicht is hier de grond bij inbegrepen.

Pas in 1765 wordt toestemming verkregen een nieuwe schuurkerk te bouwen, vlak bij de toenmalige pastorie (nu Dorpsstraat 95-97). De oude kerk wordt volledig afgebroken. Zelfs de fundamenteën worden uit de grond gehaald en de ruim 15.000 stenen goed schoongemaakt.

Rond 1770 moet hier een nieuw huisje gebouwd zijn, met een belastingwaarde van 1 pond. De eerste eigenaar is Pieter Snits. Hoe hij aan het pand komt, is niet te achterhalen.

Heek Meirstraat-Rijpersweg-Dorpsstraat : De Heuvel.
Anno 1916 . Links : Place de Meire, In het midden:
de Oude Pastorie Dorpsstraat 95- 97 .

Hij verkoopt in 1771 "een nieuw gebouwt huys en schuurtjeⁿ, staande op 25 roeden "sheeren chijns gront" voor 300 gulden aan Maria Mouw. Ook toen moest dus voor de grond nog een belasting betaald worden aan de rentmeester van het domein van Bergen op Zoom.

Wat later is de woning eigendom van Cornelis Kop. Vervolgens erft de zoon Antonie Kop de woning. In 1832 staat het huis op naam van de weduwe van Antonie Kop, met een perceelsoppervlakte van 1,24 are. Zij verkoopt in 1849 aan de arbeidster Adriana de Groen, de weduwe van Pieter Aanraad. In 1862 koopt de arbeider Willem Jaspers het huis. Zijn weduwe, Anna van Eekelen, breidt in 1866 het perceel uit tot 2,22 are en laat westelijk van haar woning een nieuw huis bouwen (nu Meirstraat 43).

De arbeider Cornelis Verstraten, getrouwd met Johanna Bartelen, later met Johanna Balkhuizen, koopt de woning in 1873.

Cornelis Verstraten verkoopt in 1894 het huis aan de broodbakker Johannes van Steen, gehuwd met Adriana Maus. Ze hebben een winkel, waarin de dochter Anna van Steen participeert.

In 1901 verkoopt Adriana Maus als weduwe 0,74 are aan Adrianus van Hooydonk, die woont in het huis westelijk van dit pand. Er blijft dus nog 1,48 are over.

De koopman Johannes van Dongen wordt de eigenaar in 1907. Hij breidt de woning uit en laat er een schuur bij bouwen. Daarna, in 1913, verkoopt hij het huis aan Antonius van de Klundert, een arbeider/vlasser uit Standdaarbuiten.

In de nu volgende 15 jaren verwisselt de woning vaak van eigenaar. Francisca Meeuwissen, een winkelierster, koopt in 1916, verkoopt in 1918 aan Hendrik Stoop, die de woning in 1920 doorverkoopt aan Johannes Lambrechts. Hij verbouwt het huis in 1924 tot cafe en verkoopt het in 1928 aan de metselaar Adrianus van den Eijnden. In 1960 erft Petrus van den Eijnden, eveneens metselaar, de woning en verkoopt het perceel in 1961 aan Petrus van Oers, eveneens metselaar. Het adres is nu Meirstraat nr. 45.

Het in 1866 gebouwde huis westelijk van deze woning stond op een perceel van 1,26 are (nu Mierstraat 43). Koper is Cornelis Simons. In 1887 wordt deze woning door Cornelis Simons jr. verkocht aan Hendrikus van Rijsbergen. Adrianus van Hooydonk wordt eigenaar in 1892, en breidt in 1901 zijn perceel uit tot 2 are. Een schuur wordt erbij gebouwd in 1909. In 1933 koopt de dochter, Johanna van Hooydonk, het pand. In 1943 wordt het huis verkocht aan Johanna Maria van Hooydonk, de weduwe van Marinus Hoevenaars. Deze huwt later met H. Jonkers. Deze verkoopt zonder dat er noemenswaardige veranderingen worden aangebracht, de woning in 1971 aan Petrus Vermeulen, een schilder uit Etten-Leur, die het pand in datzelfde jaar nog overdoet aan de officier bij de Koninklijke Luchtmacht Eduard Ramakers. In 1981 wordt de automonteur Egidius van Oers eigenaar, in 1984 opgevolgd door de steigerbouwer Petrus Roovers.

We zagen dat het pand nu Meirstraat 49 tussen 1810 en 1816 gebouwd moet zijn. Eigenaar is dan Jan van Kalmpthout. In 1832 staat de woning op naam van zijn weduwe, Catharina van den Enden, met een perceelsgrootte van 1,7 are. Zij hertrouwt met Frans Hagenaars.

In 1866 wordt de woning verkocht aan Cornelis Kop, gehuwd met Cornelia Peemen. Als weduwe breidt zij in 1887 het perceel uit met een moestuin tot 3,8 are. Zij hertrouwt met Petrus Gommeren. Als zijn weduwe verkoopt ze in 1898 de woning aan de bierbrouwersknecht Antonius de Regt. Die bouwt in 1913 een stal bij het huis en breidt de woning uit. In 1942 erft de dochter, Maria de Regt, gehuwd met Gerardus Buijs, de woning. Zij verkopen in 1955 het huis aan de landarbeider Cornelis van Merriënboer. Enkele verbouwingen zorgen voor het huidige aanzicht van de woning.

Resteers nog de woning die rond 1780 gebouwd is, gelegen westelijk van het zo juist besproken huis, nu Meirstraat 47. Als Nicolaas van As in 1780 eigenaar wordt, staat het beschreven als "eene huyzinge schuurtje stalling hof en erve", wat er op wijst dat het pand bestemd was voor een boerenbedrijf (of preciezer een paardenhouderij). In de opgegeven begrenzing blijkt dat het perceel aan de westzijde begrensd wordt door een zoekweg,

een doorgaand pad door de landerijen, vaak opgevat als een servituut. De belastingwaarde is 3 pond, 10 stuivers.

Tussen 1810 en 1816 verkopen de erfgenamen van Nicolaas van As het bedrijf aan Adrianus van Oosterhout. In 1823 wordt de landbouwer Cornelis Konings de eigenaar. Tot op de dag van vandaag is het bezit van de familie Konings gebleven.

De perceelsgrootte bedraagt in 1832 5,8 are. De zoon Johannes Konings, gehuwd met Maria van den Bosch, koopt het bedrijf in 1865.

Na diens dood erft de zoon Cornelis Konings de boerenstee. Hij overlijdt in 1911. Zijn weduwe, Anna Corsmit, zet het bedrijf voort.

In 1930 worden huis, schuur, erf, stal en aangrenzende grond verkocht aan de zoon Martinus Konings, gehuwd met Cornelia van der Poel. Dit echtpaar laat in 1934 na een brand, schuur en stallen vernieuwen. Ook in latere jaren vinden er verbouwingen plaats, voornamelijk t.b.v. de uitoefening van het boerenbedrijf.

Bijna twee eeuwen lang behoudt dit perceel zijn oorspronkelijke oppervlakte. ook van een wezenlijke verandering van het woonhuis zijn geen aanwijzingen gevonden. In 1972 neemt de schoonzoon Johannes Moerings het landbouwbedrijf over.

14e hoek nr. 29

Nu: Meirstraat 41

Er zijn sterke aanwijzingen, dat er in 1620 op deze plaats al eenboerderij was. Dan verkopen Dionysius Adriaensse van den Ende, weduwnaar van Cornelia Antonisdochter, en haar erfgenamen eenboerderij op een perceelsoppervlakte van 9 gem. en 137 roeden "mette opgaende bomen gelegen opten Meer" voor 144 gulden aan Adriaen Jan Rommenssen. Deze was gehuwd met Lijntken Willems. Hun erfgenamen verkopen het perceel in 1641 aan Stoffel Cornelis Geenen. Diens erfgenamen doen het bedrijf in 1654 over aan Andries Adriaenssen. Maar de familie verhindert

de verkoop: de boerderij wordt "genadert" door Cornelis Adriaensse Deckers. Het recht van "naderschap" of naasting houdt eenvoudig gezegd in, dat bloedverwanten bij verkoop van onroerend goed de eerste keus hadden.

Meirstraat 41
+ 1910.

Een half jaar later wordt Andries Adriaenssen toch nog eigenaar.

De erfgenamen van deze Andries Adriaenssen van Schoonhoven verkopen in 1681 de boerderij aan een mede-erfgenaam, Marinus Franssen van der Westen, gehuwd met Maria Andriessen van Schoonhoven. In de koop zijn nog twee percelen bouwland begrepen. De totale oppervlakte van 11 gem. 183 roeden wordt gekocht voor 1787 gulden.

De weduwe van Marinus Franssen van der Westen verkoopt in 1730 een totale oppervlakte van 13 gem. 62 roeden, waaronder "de huysinge, schuere, wagehuys, backeet op de Meer" voor 1420 gulden aan Adriaen Ackermans.

Later gaat de boerderij over op naam van Geert Jacobse Roosen. Diens weduwe, Christina de Herder, later ook nog weduwe van Dionisius Struijs, verkoopt in 1800 het bedrijf aan haar zoon Laurijs Roosen voor 3500 gulden. De woning moet in de 18e eeuw een onroerend-goedbelasting van 4 pond opbrengen.

Laurijs Roosen treffen we als Laurens Roozen aan in de kadastrale leggers vanaf 1832. De grootte van de boerenhoeve is 23,8 are. Laurens Roozen overlijdt in 1852.

In 1853 wordt de boerderij verkocht aan Lambertus Storm, burgemeester van Breda, gehuwd met Isabella Cuypers. Na een herbouw van het bedrijf in 1867 wordt de perceelsgrootte in 1873 teruggebracht tot 12,64 are.

In 1891 erft de dochter Maria Storm, wonende in het Belgische Ieperen en gehuwd met Henri François Zoeins d'Eeckhoutte, een grootgrondbezitter, de boerderij.

Stephanus van As wordt in 1913 de eigenaar van het boerenbedrijf. Mede-eigenaren zijn Cornelis en Marinus van As.

In 1917 wordt er een schuur bijgebouwd. Bij een scheiding in 1921 komt het perceel op naam van Marinus en Cornelia van As.

Meirstraat 41-43

In 1956 wordt de boerderij overgedragen op naam van Wilhelmus Scheepers. Vanaf 1968 staat het bedrijf op naam van de zoon Cornelis Scheepers. Ook bij deze woning bestaat de indruk dat met name het woongedeelte zo'n twee eeuwen lang niet essentieel is veranderd.

14e hoek nr. 68

Nu: Provinciale weg

In 1655 verkoopt Cornelis Leendertssen Roll een huis met 3 gem. 100 roeden grond aan Lieven van den Sande. Diens erfgenamen verkopen huis en' grond in 1683 voor 451 gulden en 7 stuivers aan Maeyken Niclaesse Fenix, de weduwe van Pieter Cornelisse Mes. Daarna staat de boerderij op naam van de dochter Adriana Mesch. Adriana Vriends erft van haar in 1757. Als belasting moet in de 18e eeuw voor dit huis 2 pond betaald worden.

Adriana Vriends verkoopt in 1766 de boerderij met 3 gem. 259 roeden grond aan Hendrik Bus, "veerman en tavernier woonende in 's Princenland". Zij weduwe hertrouwt met Pieter Mickhout, die later na haar dood een huwelijk sluit met Marianne van Gastel.

Hendrik de Jong koopt in 1796 op een publieke koopdag voor ruim 2338 gulden deze boerderij. Hij is mede-erfgenaam door zijn huwelijk met Adriana Bus en tevens pachter van het boerenbedrijf. De kadastrale grootte van het perceel is 6,7 are. Vermoedelijk is daarna geen sprake meer van de uitoefening van een boerenbedrijf, want Hendrik de Jong zijn beroep is arbeider.

Na diens dood in 1832 verkopen zijn erfgenamen het pand aan de wagenmaker Nicolaas van Mechelen. De zoon Hendrik de Jong blijft evenwel op deze plaats wonen. In 1855 erft de dochter Anna van Mechelen het perceel. Daarop woont dan Cornelis de Jong, de broer van Hendrik de Jong jr. In het bevolkingsregister wordt als zijn beroep opgegeven landbouwer. Dus mogen we aannemen dat het (weer?) een boerenbedrijf is, als Cornelis de Jong het in 1861 koopt. Hij vergroot het perceel tot 8,25 are en verkoopt het in 1865 aan Hendrik Jongenelen.

In 1911 wordt Waltherus Jongenelen de eigenaar. Hij sloopt in

1917 het karhuis. In 1923 verkoopt Jongenelen aan Jan van Zantvliet, een herbergier, die het perceel uitbreidt tot 9,4 are.

In 1924 worden twee huizen kadastraal samengevoegd, nl. deze woning en het huis dat Waltherus Jongenelen in 1922 in zijn boomgaard had laten bouwen.

Het perceel wordt in 1927 uitgebreid tot 9,7 are. Twee jaar later staan er op het perceel twee huizen vermeld. Een ervan wordt in datzelfde jaar verkocht aan Christiaan van Peer (zie verder). Het andere met een perceelsoppervlakte van 5,1 are blijft in het bezit van Van Zantvliet.

Johannes van de Kastele koopt deze woning in 1941. Deze is' gehuwd met de dochter Anna van Zantvliet. In 1952 erft de zoon en fabrieksarbeider Jacobus van de Kastele de woning. De provincie Noord-Brabant neemt de woning in 1963 over. Ten behoeve van de aanleg van de provinciale weg wordt de woning in 1968 gesloopt.

Het huis dat Christiaan van Peer in 1929 koopt van Jan van Zantvliet staat op een perceel groot 4,05 are. Hij is afkomstig uit Hoeven en aanvankelijk arbeider. Al spoedig bouwt hij in zijn woning een bakkerij.

In 1940 wordt de bakkerij verkocht aan Marinus van Eekelen, gehuwd met de dochter van Van Peer. In 1971 worden een garage en bergplaats bijgebouwd. De gemeente koopt het perceel in 1976 en gaat in 1978 tot sloop van het pand over. Op deze plaats loopt nu de parallelweg van de provinciale weg.

Op het vroegere perceel 14e hoek nr. 68 zijn na 1832, de invoering van het kadaster, nog meer huizen gebouwd. Denk maar aan de nog bestaande panden Meirstraat 37 en 39 van Marinus Kuppens en Ludovicus Koot. Maar, zoals ook al in de inleiding gesteld is, vallen deze woningen buiten het bestek van deze bijdrage.

Ile hoek nr. 95

Nu: Meirstraat 48a, 48b en 50

De vroegste eigenaar van een huis op deze plaats is vermoedelijk Cornelis Jansse Lantmeter is 1618.

Meer zekerheid hebben we over de eigenaren in 1636. Dan verkopen Laureys Cornelissen van Bergen en zijn vrouw Aeghten Cornelisse hun 1/12 deel in een huis, schuur, brouwerij, boomgaard en erf "gelegen op te Meer" aan de zwager Rochus Cornelisse.

In 1637 verkopen de erfgenamen van Cornelis Jan Symonssen (Lantmeters?) het geheel aan Rochus Lenaertssen. Het perceel meet dan 2 gem. Een jaar later verkoopt hij aan Nicolaes Cornelisse Maes. In 1651 wordt het bedrijf gerechtelijk verkocht aan Cornelis Cornelis Janssen Lantmeter voor een bedrag van 1000 gulden. De grootte van het perceel is dan 1 gem. 125 roeden.

**Meirstraat 48-50
anno 1980**

In 1654 verkoopt hij de "2 gem. lants mette huysinge schuere en brouwhuys" aan jonker Anthony Proost. Tot het begin van de 19e eeuw blijft deze woning in handen van de familie Proost. Daardoor is het niet gemakkelijk na te gaan, tot hoe lang hier een brouwerij gevestigd is gebleven. De vestboeken geven daarover geen uitsluitsel. Uit de verpondingsboeken vernemen we, dat er vanaf 1730 op deze plaats een "steede" of boerderij stond. Notariele archieven kunnen wellicht meer informatie over de brouwerij opleveren. De belasting voor de boerderij is 4 pond.

De familie Proost behoort tot de elitaire groep van grootgrondbezitters in het Gastelse van de 17e en 18e eeuw. Op de Meir en vooral in de polder Heer Jansland hadden leden van deze familie veel bezittingen. Bijna twee eeuwen lang heeft de familie gewoond op het Hof, het inmiddels verdwenen herenhuis aan de oostzijde van de Markt.

De stamvader van de Gastelse tak van de familie, Petrus Proost, was tot 1664 secretaris van Oud en Nieuw Gastel. Samen met drie zonen werd hij door Filips IV in 1652 in de adelstand verheven. Hij was gehuwd met Henrica van Steenhuis, eveneens van adel en uit een zeer welvarend, invloedrijk geslacht. Zoon jonkheer Antonius is penningmeester van Heer Jansland. Diens vrouw Anna Brouwers stamt eveneens uit een adellijke familie. Hun twee zonen hebben zich vooral beziggehouden met het beheer en de uitbreiding van hun grondbezit in Gastel. Guiliam, geboren in 1648 in Gastel, was o.a. drossaard van Diest, penningmeester van Heer Jansland, maar vooral grootgrondbezitter. Hij overleed in 1736.

De andere zoon, Hendrik Proost, was ook drossaard van Diest, vermoedelijk een erebaantje, maar bekleedde verder geen functies. Ook hij was op de eerste plaats grootgrondbezitter. Hij overleed in Gastel in 1731.

Daarna zijn het de twee dochters van Hendrik, Anna en Julia, die zich om de bezittingen bekommeren. Later wordt het beheer over de onroerende goederen van de familie Proost door anderen waargenomen.

In 1801 wordt het boerenbedrijf door Jacobus Liebrechts, secretaris van Turnhout, een zwager van de drossaard Thomas de Bie, verkocht aan Johannes Mulders, een "bejaard jongman". Het perceel is groot 1 gem. 189 roeden.

In 1832 is de landbouwer Marijn Mulders de eigenaar en tevens landbouwer op zijn eigen bedrijf. Het blijkt dan 14,9 are kadastraal te meten. Johannes Mulders, ook een landbouwer, koopt de boerderij in 1854. Het bedrijf wordt omschreven als huis, schuur, erf, karhuis.

Bij een deling in 1884 gaat de boerderij naar Theodorus Mulders. In het eerst decennium van de 20e eeuw wordt er het een en ander verbouwd en het perceel wordt uitgebreid tot 69,5 are door het toevoegen van twee tuinen en een boomgaard.

Meirstraat 48-50
anno 1989.

Een boedelscheiding in 1919 zorgt ervoor, dat de boerderij op naam komt van Adrianus Mulders. Deze verkoopt een jaar later aan de arbeider Adrianus Mies, gehuwd met Adriana Braat. Na een grote brand in 1922, waarbij niet alleen de schuur maar tevens twee er tegenover gelegen woonhuizen afbrandden, werd de schuur kort daarna herbouwd. In 1951 wordt de boerderij verkocht aan de zoon Adrianus, een landbouwer gehuwd met Cornelia van Merriënboer. In 1970 wordt een flink deel van het perceel, nl. 32,2 are, verkocht. De overblijvende 37,3 are met de boerderij worden in 1980 gekocht door H. Kempnaars en de woning en erf door H. Peeters. In 1981 koopt Marinus Bartelen het woonhuis en erf.

Rond de oude boerenwoning op de Meirstraat nr. 50 wordt een nieuwe muur gezet, de oude schuur wordt gesloopt. Op die plaats staan nu twee nieuwbouwwoningen van H. Kempnaars en E. Bol.

11e hoek nr. 96

Nu: Meirstraat 46 en 48

De oudste vermelding van bewoning op deze plaats stamt uit 1618. Adriaen Paessens koopt dan van de erfgenamen van zijn zus Neeltken Paessens en haar man Cornelis Adriaensse Swaen de helft van "een stede lants gelegen op de Meire" met een oppervlakte van 8 gem. 225 roeden. De boerderij was afkomstig van hun vader Willem Paessens.

In de vestboeken komt dit pand verder niet voor. Dat betekent dat de hoeve al die tijd familiebezit is gebleven. Zeker vanaf het begin van de 18e eeuw is dat de familie Proost. Het perceel is dan 5 gem. 123 roeden groot. De belastingwaarde van het huis is 4 pond.

Rond 1800 erft Johannes Liebrechts, secretaris van Turnhout, de boerderij. In 1827 komt het perceel op naam van Adela Josephina en Adela de Jong, wonende in Grand Rang in Bergen Henegouwen (België). Het perceel is dan 27,8 are groot.

Daarna koopt Willem van Steen, een arbeider uit Nieuw Gastel, de boerderij. Deze verkoopt het perceel in 1871 aan de land-

bouwer Antonie Mulders, gehuwd met Anna van der Heijden. Het bedrijf is dan uitgebreid met een karhuis.

In 1904 erven de kinderen Hendrikus en Maria Mulders het bedrijf en verkopen het in 1910 aan de rentenier Petrus Bus. Deze vergroot het perceel met een stuk bouw- en weiland tot 40 are.

De landbouwer Michiel Kempnaars wordt eigenaar d.m.v. koop in 1919. Hij verkoopt 2,85 are van zijn perceel aan de timmerman Vincentius van Oosterhout die er een nieuw huis bouwt in 1927. (Vervolg zie verder.)

De resterende 37,15 are erft de werkman Franciscus Kempnaars in 1933. De koopman Henricus Kempnaars koopt de woning in 1948.

Overzicht Meirstraat in oostelijke richting ■
vanaf hn. 44 en hn. 65.

In de hierop volgende jaren wordt er op het perceel uitgebreid en veelvuldig ge- en verbouwd aan bedrijfsruimten t.b.v. de papierhandel en vlasserij.

In 1957 wordt de oude woning gesloopt en vervangen door nieuwbouw. Het perceel van 37,15 are wordt in drieën gesplitst: naast een bedrijfsperceel van 31 are blijven nog twee kleinere over. Op een daarvan staat de huidige woning, Meirstraat 50.

Meirstraat 46-48

De in 1927 door Vincentius van Oosterhout gebouwde woning (nu Meirstraat 48) later bewoond door Cornelius van Oosterhout, timmerman, wordt in 1943 verkocht aan de laborant Johannes Koevoets, afkomstig uit Hoeven. De artsbezoeker Cornelis van Bekkum koopt de woning in 1970. De daarop volgende jaren wordt het huis grondig verbouwd. In 1987 wordt het huis gekocht door V. van Wijk.

11e hoek nrs. 98 en 117

Nu: Meirstraat 36, 36a en 38

Van deze naast elkaar liggende percelen heeft alleen nr. 117 vanaf het midden van de 17e eeuw een continue bewoning gekend. Op perceel nr. 98 is pas bewoning vanaf ongeveer 1840.

Toch worden deze percelen hier samen behandeld, omdat ze in de 17e en 18e eeuw als bijeenhorende stukken grond worden verkocht. Tevens gebeurt zo'n overdracht dan nog in combinatie met het perceel, dat aan de overkant lag (zie 14e hoek nr. 26). Op nr. 117 stond de brouwerij; perceel nr. 98 is boomgaard en wei geweest; het pand in de 14e hoek nr. 26 was de brouwerswoning.

De eerste vermelding van een brouwerij op deze plaats stamt uit 1659. Dan worden de drie hierboven aangeduide percelen gerechtelijk verkocht. De eigenaar op dat moment is Cornelis Cornelisse Landtmeters, gehuwd met Dingena Pierbroers. Dit bedrijfspan is tot 1809 familiebezit gebleven en via vererving telkens van eigenaar verwisseld. Vandaar de schaarse informatie over die eigenaars en het ontbreken ervan over de brouwerij als zodanig in de 18e eeuw.

Voor 1728 zijn Frans en Dingena van Hooff de eigenaren. Perceel nr. 117 heeft dan een oppervlakte van 1 gem. 144 roeden. Totaal hadden de twee percelen een grootte van 2 gem. 157 roeden. De belastingwaarde van de brouwerij is 6 pond.

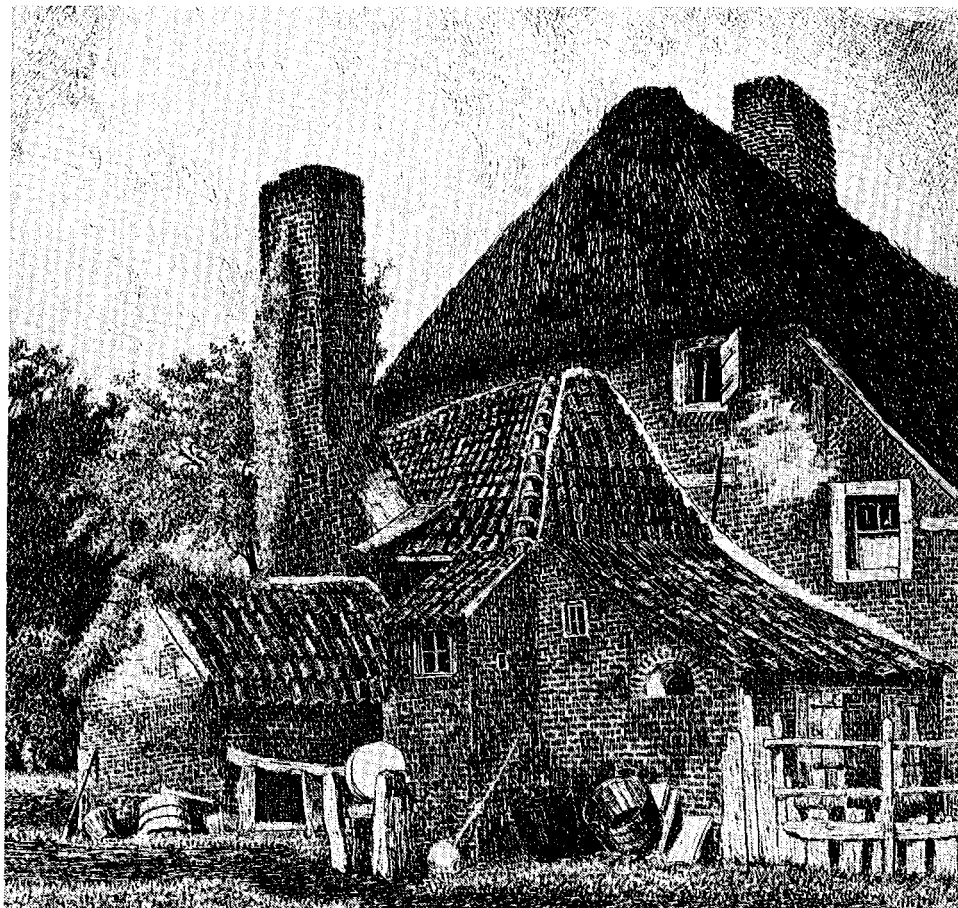
Later in de 18e eeuw zijn de bierbrouwer Cornelis Voogden en diens zoon Christoffel Voogden de elkaar opvolgende eigenaren. De laatstgenoemde laat in 1809 publiek verkopen: "een wel ter nering staande brouwerij genaamd den Roode Akker met zijne keetels kuypen vaatwerken en toebehoren". De nieuwe eigenaar wordt de meester bierbrouwer Pieter Mastboom.

Hoe lang deze brouwerij nog in bedrijf is geweest, is mij niet bekend, maar in 1832 blijken er op het vroegere perceel nr. 117, waarop de brouwerij stond, twee afzonderlijke percelen te zijn met elk een woning, beide op naam van de weduwe van Pieter

Meirstraat 39 anno 1917

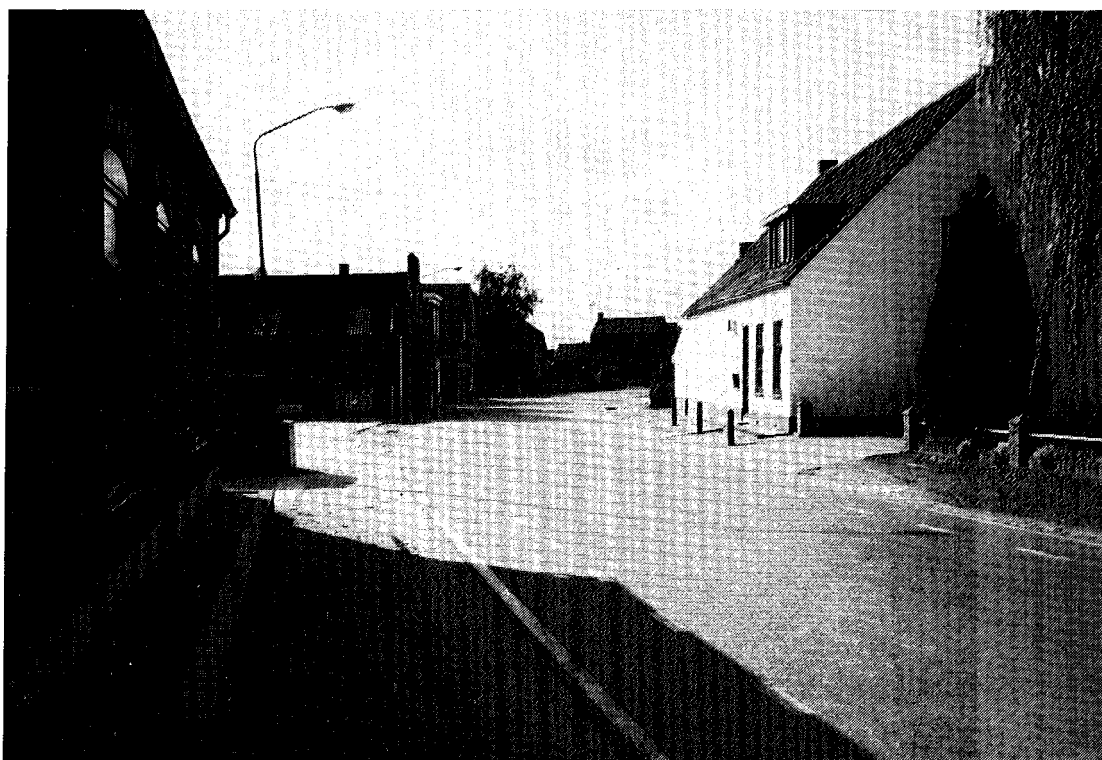
Meirstraat 46 anno 1917

Msstboom. Het ene perceel (perceel A) heeft een grootte van 3,22 are; het andere (perceel B) meet 1,1 are. Het is waarschijnlijk, dat de brouwerij afgebroken is en er twee nieuwe woningen gebouwd zijn. Ook is het mogelijk dat de brouwerij, die vaak uit enkele schuren bestond, verbouwd is tot beide woningen.

Beide percelen staan later op naam van de kinderen van Petrus Embregts. Daarna is de advocaat mr. Jacobus Mastboom uit Breda de eigenaar.

In 1861 worden de twee woningen verkocht aan de vlasbereider Vincentius Rous, gehuwd met Anna Pruymboom. Als weduwe huwt zij de arbeider Antonius van Sprundel. Vanaf 1909 staan de woningen op naam van de kinderen Van Sprundel.

In 1913 koopt Martinus van den Bosch de beide percelen die hij in 1919 verkoopt aan de winkelier Antonius van den Bosch. Deze op zijn beurt doet de woningen over aan de arbeider Martinus van den Bosch, gehuwd met Adriana van Oorschot.

Overzicht Meirstraat in Westelijke richting ■
Vanaf hn. 44 en hn. 53 ■

De woning op perceel B wordt gesloopt in 1928, het overblijvende schuurtje twee jaar later. Dit perceel wordt bij perceel A gevoegd, de woning van perceel A wordt na een brand vervangen door een nieuwe woning. De totale oppervlakte wordt 11,12 are. De woning wordt nog uitgebreid met een karhuis.

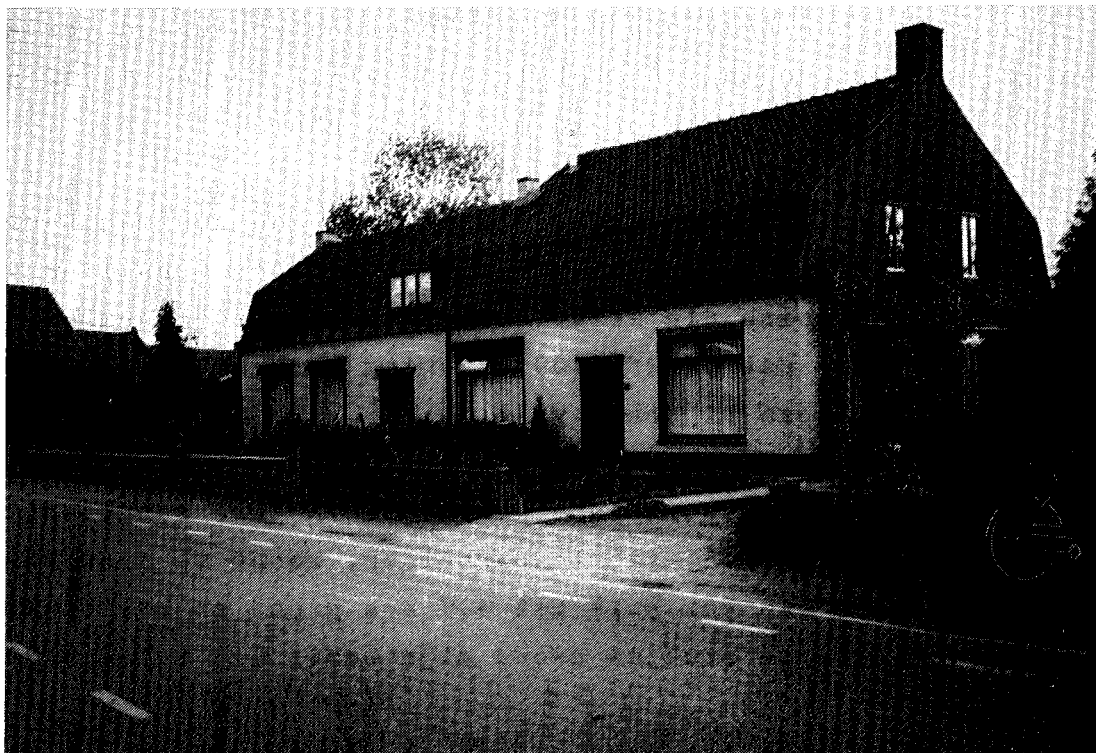
In 1940 wordt een stukje grond verkocht aan de buurman Laurentius Akkermans (nu Meirstraat 34), bewoond door Cornelius Akkermans een woning die staat op het oude perceelsnummer 118 van de 11e hoek, dat vanaf 1709 bewoning kent en daarom buiten het bestek van deze bijdrage valt.

Het woongedeelte wordt in 1955 gesplitst in twee eenheden. Hubertus van den Bosch, fabrieksarbeider, koopt in 1960 het rechtergedeelte van het huis met 1,7 are grond en breidt met aankoop van diverse stukjes grond zijn bezit uit tot 2,6 are.

Het andere deel van het pand blijft op een oppervlakte staan van 5,8 are. In 1968 worden delen van dit perceel verkocht aan de bureu Martinus van Hooydonk (nu Meirstraat 38) (zie verderop) en Rumoldus Ossenblok (nu Meirstraat 40). Het pand van Martinus van den Bosch komt bij een boedelscheiding na diens overlijden op naam van Helena van den Bosch. Een verbouwing in 1975 voegt een garage toe. Het andere perceel ondergaat geen wijzigingen.

Het vroegere perceel nr. 98 blijft nog tot ongeveer 1840 onbebouwd. Dan wordt er op een oppervlakte van 1,58 are een huis gebouwd. Dat is maar een klein deel van de oorspronkelijke perceelsgrootte. Een gedeelte van dat oude perceel blijkt te bestaan uit een vijver met een oppervlakte van 2,72 are. De aanwezigheid van een vijver is een overblijfsel uit de tijd, dat er een brouwerij gevestigd was. Zo'n bedrijf had immers veel water nodig.

Rond 1840 staat de woning op naam van de Bredase advocaat mr. Jacobus Mastboom. De arbeider Cornelis Vreugde woont er als erfpachter; als deze in 1855 overlijdt, woont zijn dochter Petronella Vreugde er.

Meirstraat 36-36a

Vincentius Rous koopt het perceel in 1861. Hij laat in 1869 de vijver (geheel of gedeeltelijk) dempen. In 1875 wordt de erfpacht gekocht door Antonius Kop, een arbeider uit Zegge. Hij is gehuwd met Catharina Vreugde.

Anna Pruymboom trouwt na het overlijden van haar man Vincentius Rous met Cornelis van Sprundel. Inmiddels is de erfpacht overgegaan op de arbeider Hendrik van Nispen.

De zoon van Cornelis van Sprundel, Antonius, die zich later in Stampersgat vestigt, koopt het perceel in 1913. Egbertus Oosterveld is dan de erfpachter. In datzelfde jaar neemt Martinus van den Bosch het perceel over.

In de daarop volgende jaren wordt het huisje verbouwd en het perceel wordt uitgebreid tot 1,82 are. De landbouwer Antonius

van den Bosch koopt de woning in 1919. In 1926 staat het perceel op naam van Martinus van den Bosch, de zoon van Antonius. Inmiddels is Martinus van Hooydonk de erfpachter en bewoner van het pand.

In 1962 wordt de erfpacht afgekocht door de zoon, Martinus van Hooydonk jr., en staan huis en grond dus op zijn naam. De volgende jaren wordt de woning verbouwd. In 1968 en 1969 wordt er druk veranderd in vorm en grootte van dit perceel en dat van buurman Rumoldus Ossenblok (nu Meirstraat 40). Het perceel van Van Hooydonk wordt uitgebreid tot 2,43 are.

In 1983 wordt de woning aangekocht door de kraanmachinist Petrus Ossenblok.

Ile hoek nrs. 122 en 123
Nu: Meirstraat nr. 16
Provinciale weg

Een flink gedeelte van dit oude perceel wordt tegenwoordig in beslag genomen door de provinciale weg, die als het ware met één veeg zeer oude perceelgrenzen heeft weggevaagd.

Pieter Cornelisse Mes koopt in 1677 van Michiel Jansse van den Bosch diens helft in een stuk grond ter grootte van 170 roeden, waar een huisje en schuur op staan "genaempt den boomgaert". Hij betaalt 350 gulden, zodat de waarde van het perceel op dat moment op 700 gulden bepaald kan worden.

In 1678 staat de woning op naam van de weduwe van Pieter Cornelisse Mes. Zeker vanaf 1728 is de woning van Pieter van Gastel. Perceel nr. 122 is 80 roeden groot en nr. 123, waar de woning op staat, meet 81 roeden. Er zijn aanwijzingen dat op perceel nr. 122 een brouwerij stond. Dat zou dan de derde brouwerij op de Meir zijn, naast die van de percelen nrs. 95 en 117. Daarom zijn de percelen nrs. 122 en 123 hier bij elkaar genomen, te meer daar ze in de schaars overgeleverde verkoopakten als één geheel beschouwd worden.

De waarde van het pand is 3 pond.

Later is Jacobus van den Enden de eigenaar. Hij verkoopt in 1788 voor 903 gulden "eene huyzinge schuure hof ende twee erven" aan Cornelis Baaten. Diens weduwe, Cornelia de Waal, is eigenares over een perceel van 8 are in 1832. Daarna komt het perceel op naam van de landbouwer Pieter Dirven, gehuwd met Agatha Baten.

In 1872 erft de zoon, Cornelis Dirven, het huis, de schuur, erf, keet en bakhuis. Hij breidt het perceel in 1883 uit tot 23,3 are door de toevoeging van een boomgaard en een moestuin.

Zijn weduwe, Maria van Oorschot, koopt in 1922 een stuk weiland van Josephus Luykx erbij tot een perceelsgrootte van 37,05 are. Ain Johannes Gommeren, gehuwd met Cornelia van Sprundel, wordt in 1928 een stuk grond van 2,65 are verkocht, waarop hij een huis bouwt, dat in 1963 moet wijken voor de provinciale weg.

Meirstraat 16

**Meirstraat 16
anno 1954.**

De maatschap van de Gastelse vlassers Govardus Mies en Marinus van Iersel koopt in 1951 het boerenbedrijf van Dirven. Een stuk van 3,2 are wordt in 1953 als bouwterrein verkocht aan de smid Johannes Verhoeven uit Fijnaart, die het een jaar later doorverkoopst aan Marinus van Iersel. Op dit stukje grond wordt in 1955 een nieuw huis gebouwd, nu Meirstraat 16, van Adrianus Korst gehuwd met Adriana van Iersel.

In datzelfde jaar koopt Govardus Mies uit de maatschap 3,95 are als bouwterrein. Dit wordt, samen met de nog resterende 27,25 are, waarop de oude boerderij staat, aangekocht door de provincie in 1962. Een jaar later wordt het dan zeker anderhalve eeuw oude pand geveild door de slopershamer om plaats te maken voor de provinciale weg, die op die plaats ongewild een scheiding markeert tussen het oudste bewoonde deel van de Meir en het jongere deel.

Foto's van Heemkundekring Het Land van Gastel en P. Peeters.

Bronnen:

- Rechterlijk Archief Oud Gastel te Zevenbergen
inv.nrs. 300 t/m 308 (vestboeken)
- Oud Archief Oud Gastel te Zevenbergen
inv.nrs. 134 t/m 137 (verpondingsboeken)
- Nieuw Archief Oud Gastel te Zevenbergen en Oud Gastel
kadastrale leggers 1e, 2e en 3e reeks

Informant: P. Peeters.

C.M.M. VAN CAULIL

+ 1925 De Meirstraat in oostelijke richting .
Links de winkel van de Fam. van der Vorst.
Rechts de boerderij van C. Dirven.
Ter hoogte van het hek in de heg is nu viaduct s 8 .

DE CONGREGATIE VAN DE BROEDERS VAN SCHEPPERS
BESTAAT 150 JAAR

Monseigneur Victor SCHEPPERS
25 april 1802 - Mechelen - 7 maart 1877
STICHTER

70 jaar Broeders in Oud Gastel

Op 7 maart 1989 bestond de Congregatie van de Broeders van Scheppers 150 jaar. Deze werd in 1839 gesticht door Monseigneur Victor Scheppers te Mechelen (België). In aanwezigheid van bisschop Ernst van Breda en vele anderen werd dit feit dit jaar op 4 april herdacht in de St. Romboutskathedraal te Mechelen. Ook burgemeester Rossou en pastor Krijbolder waren bij deze feestelijke gelegenheid aanwezig. Hun aanwezigheid duidde op de band die er tot op heden bestaat met deze broedercongregatie in Nederland en Oud Gastel.

Dit jaar zijn de broeders dan ook 70 jaar in Oud Gastel werkzaam. De eerste kontakten met deze orde zijn echter langer geleden. Op 17 maart 1862 deed namelijk broeder Andreas zijn intrede in Mechelen bij de Broeders van Scheppers. Hij was een rasechte Gastelaar, Petrus Meeuwissen geheten. Hij werd geboren op de Stoof op 8 oktober 1838 en stierf op 22 januari 1922 te Walem in België, waar hij ook begraven ligt. Hij was een broer van de bekende Gastelaar Monseigneur Meeuwissen, bisschop van Suriname. Naar hem is de Monseigneur Meeuwissenstraat genoemd.

Levensschets van Victor Scheppers, stichter van de Broeders van Onze Lieve Vrouw van Barmhartigheid

Victor was de jongste van de vier kinderen van de gegoede Mechelse burgerfamilie Scheppers-Estrix. Hij werd op zondag 25 april 1802 te Mechelen geboren. Op dertienjarige leeftijd verloor hij zijn moeder. Zijn oudste zuster was toen reeds twee jaar dood en zijn andere zuster stierf twee jaar na moeder. Na tot zijn zestien jaar school gelopen te hebben te Mechelen, was hij twee jaar op "pensionaat" in Aalst.

Victor wist eigenlijk niet goed wat hij in het leven wilde worden. Stilaan kwam er meer klaarheid en in 1825 stond vast: hij zou priester worden. Hij moest echter nog vijf jaar wachten voor hij zijn studies in het Mechelse seminarie kon aanvangen. De eerste priester die door de nieuwe Mechelse bisschop Mgr. Sterckx gewijd werd, was Victor Scheppers. Dit gebeurde op 13 april 1832.

Victor bleef bij zijn vader wonen; zijn gehuwde broer was ondertussen ook overleden. Een ambt kreeg Victor niet. Wel deed hij dienst in de kathedraal, in de parochiescholen en in de catechese. Kinderen die geen gelegenheid hadden naar school te gaan, verzamelde hij op het buitengoed van zijn vader of bij hem thuis om hun godsdienstonderricht te geven en ze te leren lezen en schrijven. Weldra gebeurde het in een eigen school, die zijn vader hem bezorgd had. De school werd onder de bescherming van Onze Lieve Vrouw van Barmhartigheid gesteld. Jonge, ongeletterde werklieden konden er tijdens de middagpauze en 's zondags komen om er in een rustige, aangename sfeer wat onderricht te genieten.

Priester Scheppers was bij herhaalde bezoeken aan de gevangenis van Vilvoorde onder de indruk gekomen van de ellendige toestand waarin de gevangenen zich bevonden. Hij wilde er iets aan doen. Zo rijpte in hem de gedachte een kloostercongregatie van broeders te stichten. Tegen de wil van zijn vader in, maar met de zegen van de bisschop, zette hij door. Op 25 januari 1839 ontvingen de eerste drie Broeders het kloosterkleed. Hun eerste werkterrein was de Mechelse school. Er kwamen verscheidene nieuwe leden bij en apostolaat werd uitgebreid tot de gevangnissen van Vilvoorde, Gent, Aalst en St. Hubert.

Te Mechelen wilde Victor een weeshuis openen, maar het stadsbestuur werkte tegen. Victor stelde zijn gebouwen op de Melaan dan ten dienste van internen. Wat later kwam er in Mechelen nog een middelbare school voor externen bij, St. Libertus en in Alsemberg werd een pensionaat overgenomen. Op herhaaldelijk aandringen van de paus vertrokken er Broeders naar Rome om ook daar de zorg voor gevangnissen en scholen op zich te nemen. Zelfs in Engeland waren ze weldra werkzaam.

Victor Scheppers was niet alleen gekend als stichter van twee congregaties (in 1854 stichtte hij de Zusters van Onze Lieve Vrouw van Barmhartigheid), maar ook als kindervriend, als godsdienstige bezieler en sociale werker.

In 1856 werd hij benoemd tot "Geheim Kamerheer" van de paus. In 1862 werd hij erekanunnik; in 1872 ridder in de Leopoldsorde.

Zijn laatste levensjaren werden gekenmerkt door veel, geduldig verdragen leed. Hij stierf te Mechelen op 7 maart 1877. Sedert 1952 rust zijn stoffelijk overschot in een grafkapel in het Mechelse Scheppersinstituut.

De parochie en de Broeders

Rond 1919 was de bekende pastoor Joannes Damen parochieherder in Oud Gastel. Hij heeft een lange pastoorsfunctie gehad en wel van 1902 tot 1935. Deze pastoor heeft heel wat tot stand gebracht in onze parochie. Hij was een echte bouwpastoor. We denken op'de eerste plaats aan de nieuwe kerk in 1907.

**bij jubileum
Pastoor Damen.
1927.**

In 1927 schonk de parochie hem bij zijn vijf en twintig jarig pastoorsjubileum het beeld van "De Goede Herder" dat naast thans restaurant "De Oude Post" werd opgericht.

Daarnaast heeft hij zich met het kerkbestuur sterk gemaakt voor het katholiek onderwijs in zijn parochie. De St. Bernardus meisjesschool, opgericht door de zusters van Etten, werd in 1920 overgenomen. Daarna werd de katholieke jongensschool opgericht, St. Joannes genoemd, de kloosternaam van de pastoor. De nieuwe onderwijswetgeving, de lager onderwijswet van 1920, bood de gelegenheid hiertoe.

Voor 1920 bestonden er in onze gemeente alleen openbare scholen. In Oud Gastel waren dat er twee, een in de Steenstraat (waar nu de Boerenbond is) en een tweede in de Koelestraat (nu magazijn van Van Gils kleding). In de Steenstraat was meester Wittenaar

hoofd en in de Koelestraat meester Vermeulen.

Pastoor Damen was al langer op zoek gegaan naar een broedercongregatie om de nieuwe Joannesschool te leiden. Dit lukte echter niet zo gemakkelijk. Toen de nieuwe school op 1 december 1921 van start ging met 306 leerlingen, waren daar nog geen broeders bij betrokken.

Bekende leraren uit die tijd waren de heren Nuchelmans, Fr. Bernaerts, Marc. Brocatus, Kustermans, Sengers, van Zuijlen, Versaevel, C. Aarsen, Kerremans, M. Aarsen, B. van Merrienboer en J. Geleijns.

De Broeders en de St. Joannesschool

De eerste broeder van Scheppers was eind 1919 op de pastorie in Oud Gastel aangekomen. Het was de bekende broeder Canisius Graste. Hij was geboren op 12 juli 1890 te Waalwijk. Hij werd geprofest te Mechelen in 1913 en overleed te Oudenbosch op 17 oktober 1959. Hij had een tante in Oudenbosch wonen, waar hij vaak kwam. Hij woonde de eerste tijd op de pastorie in de Veerkensweg (nu gemeentehuis), waar hij snel ingeburgerd raakte. Het eerste werk, waar hij zich voor inzette, was samen met de pastoor de zorg van de mannelijke jeugd in vereniging en vrije tijd. Broeder Canisius was zeer muzikaal en een goed toneelkenner en regisseur. Het zangkoor en het groot en klein patronaat was zijn werkterrein. Spoedig daarna kreeg hij gezelschap van enkele medebroeders en wel broeder Willibrord Schalk en broeder Maurice Borremans. Broeder Willibrord was op 18 maart 1898 in Breda geboren. Hij had familie in Oud Gastel wonen en kende het dus al. Hij was samen met broeder Maurice in 1914 geprofest. Hij had zijn eerste opleiding (noviciaat) in Highgate (Engeland) gedaan, vanwege de eerste wereldoorlog. Hij kwam dus in 1920 naar hier en volgde de onderwijsopleiding te Roosendaal. Op 1 juni 1922 werd hij als broeder-onderwijzer benoemd aan de St. Joannesschool. Op 10 oktober 1945 werd hij als hoofd der school benoemd, als opvolger van meester Nuchelmans, die overleden was. Hij overleed op 85-jarige leeftijd op 14 juli 1983 in het voormalige schippersinternaat. Broeder Canisius werd later, per 1 december 1922 aan de school benoemd. Tot aan zijn pensioen in augustus 1958 bleef hij daaraan verbonden. Broeder

De eerste drie broeders in Gastel.
Br.Willibrord, Br.Canisius en Br.Maurice.
De vierde is Br.Majella.

Maurice kennen wij vooral als koster in de parochiekerk, wat hij 25 jaar trouw heeft gedaan, tot september 1945. Deze eerste drie broeders verhuisden spoedig naar de Harmoniezaal in de Kerkstraat, wat het eerste Broederhuis werd.

De broeders hadden naast het onderwijs heel wat werk omhanden. Naast school en kerk, vooral het jeugdwerk, patronaat en verenigingen. Wie herinnert zich nog de bekende toneelstukken uit die tijd, b.v. Absalom, Rode Kerstnacht, Triomf des Kruises, Thomas Mores, Kinderen van ons Volk, de Witte Non, Waar de ster bleef stille staan, enz.

Enkele jaren later kwamen er weer twee broeders bij, n.l. broeder Polydoor Tulmans en broeder Theophile Nijman. De eerste verliet het klooster in 1934 en was aan de school verbonden van september 1925 tot januari 1953.

Broeder Theophile kwam in 1923 naar Oud Gastel. Hier was hij ook geboren op 24 mei 1906 in het huis naast "Place de Meir". Hij werd geprofest te Mechelen in augustus 1927 en overleed te Oud Gastel op 22 oktober 1973. Op 31 augustus 1926 werd hij aan de St. Joannesschool benoemd. Hij bleef er tot 1 september 1954, toen hij hoofd werd van de St. Jozef Schippersschool en directeur van het Schippers-internaat voor jongens. Hij was goed bekend in de Gastelse gemeenschap en heeft vele openbare functies bekleed. Hij heeft veel geschreven over de Gastelse historie en heemkunde. Hij maakte deel uit van het Oranje-comite, het Monumenten-comite en het Lekke-comite. Daarnaast leidde hij jarenlang het klein patronaat en de Jonge Wacht. Hij was later secretaris van het R.K. Kerkbestuur en voorzitter van de Kath. Bond van Ouderen. Zijn trots was en bleef echter zijn Schippersinternaat.

De eerste zes broeders verhuisden in 1925 naar het nieuwe broederhuis in de Veerkensweg. Dit was gelegen naast de voormalige St. Joannesschool en het patronaatsgebouw. Vanzelfsprekend is in de loop der jaren het lerarencorps nog al eens gewijzigd op de Joannesschool.

Als broeder zijn verder aan de school verbonden geweest broeder

Gerard Oomen, vanaf 1941 tot 1945, zijn broer, broeder Servaas Oomen, vanaf 1943 tot 1945. Later kwam daarbij broeder Frederik van den Aarssen, vanaf 1951 tot 1957 en broeder Emmanuel van der Horst, vanaf 1958 tot 1961.

Vooraf ook in de oorlogstijd 1940-1945 hebben de broeders zich ingespannen voor de vluchtelingenhelp, voor de mensen uit Klundert, Zevenbergen en Oost-Souburg. De broeders van Huijbergen woonden eveneens in Gastel vanaf 1942 tot 1945. Tussentijds werd er voor ontspanning gezorgd door het opvoeren van toneelstukken, revue's en operettes. Broeder Gerard was dirigent van het zangkoor Polymnia en broeder Servaas leidde de verkennerij. Ouderen herinneren zich de toneelstukken De Heer van Grinhuijzen, De Overwinnaar en de operettes Hans en Grietje, Goudhaantje en de Troubadours en de Betoverde Prinses.

De broeders leefden met en in de gemeenschap van het dorp. Te veel misschien? Want het bevrijdingsjaar 1945 was geen goed jaar voor de broeders van Scheppers. Door allerlei omstandigheden, soms van persoonlijke aard, soms van een minder goede verstandhouding tussen parochieherder en broederhuis, waren er problemen ontstaan.

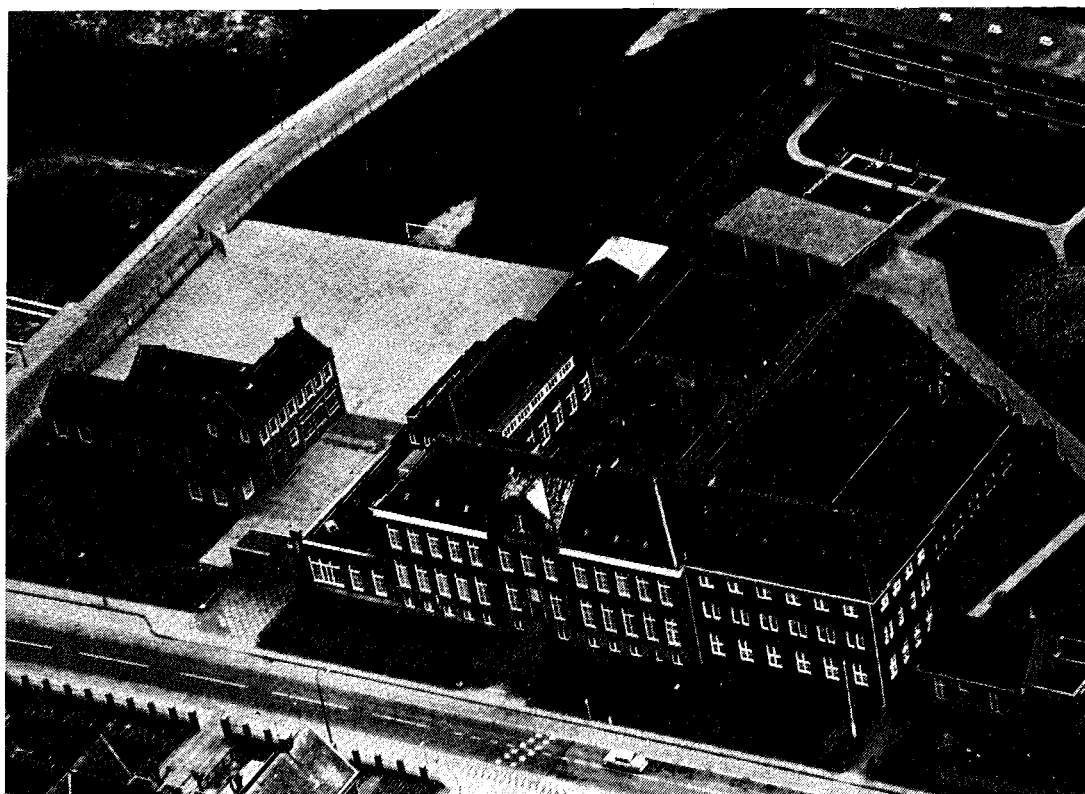
Broeder Canisius, die 25 jaar overste was geweest te Oud Gastel, werd vervangen door broeder Ladislav van Peer. Tevens werd hij als directeur van het zangkoor ontslagen. Broeder Maurice moest het kosterschap van de kerk vaarwel zeggen en keerde naar België terug. Broeder Gerard en broeder Servaas mochten hun werk buiten het klooster niet meer voortzetten en verlieten de congregatie. Een lichtpunt was de uiteindelijke benoeming van broeder Willibrord tot hoofd der school. Ondertussen dachten de broeders van Scheppers eraan Oud Gastel te verlaten en elders een weeshuis of een tehuis voor verlaten kinderen te beginnen, b.v. kinderen van oud-N.S.B.ers, zoals er te Breda een was. Vooraf broeder Theophile is er de animator van geweest. In het onderwijs waren de broeders niet percé meer nodig, vond hij. Er waren intussen voldoende geschoolde leken, die in het onderwijs werkzaam waren.

Een bezoek van Broeder Overste Leonard uit België in 1947 aan

foto's uit
1966 en 1974.

De eerste zeven schipperskinderen in januari 1951.
Met Br.Theophile en Br.Antoninus.

Koninklijke onderscheiding voor Br.Willibrord in maart 1973,
Met o.a.Burgemeester Th.Andriessen en pastores van Dam,Krijbolder.

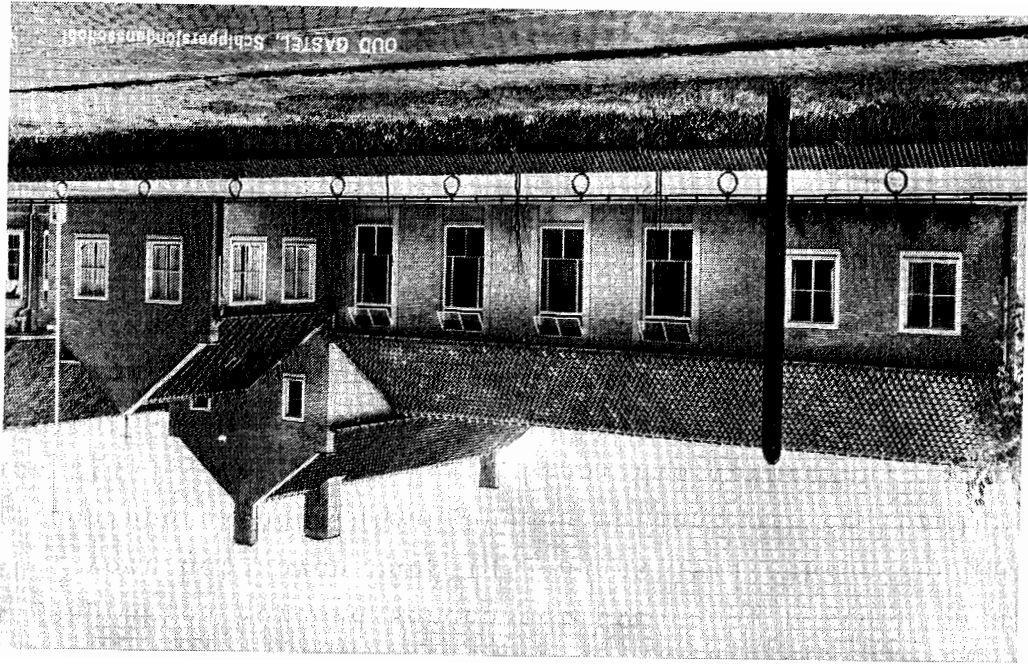
de psatorie in Oud Gasteel en aan het broederhuis aan de Veerkensweg deed echter de lucht weer wat opklaren. Broeder Theophile had het overigens weer druk met zijn boek over de Gastelse bevrijding en "zijn" monumenten-comite.

Het St. Jozef Internaat en school voor Schipperskinderen

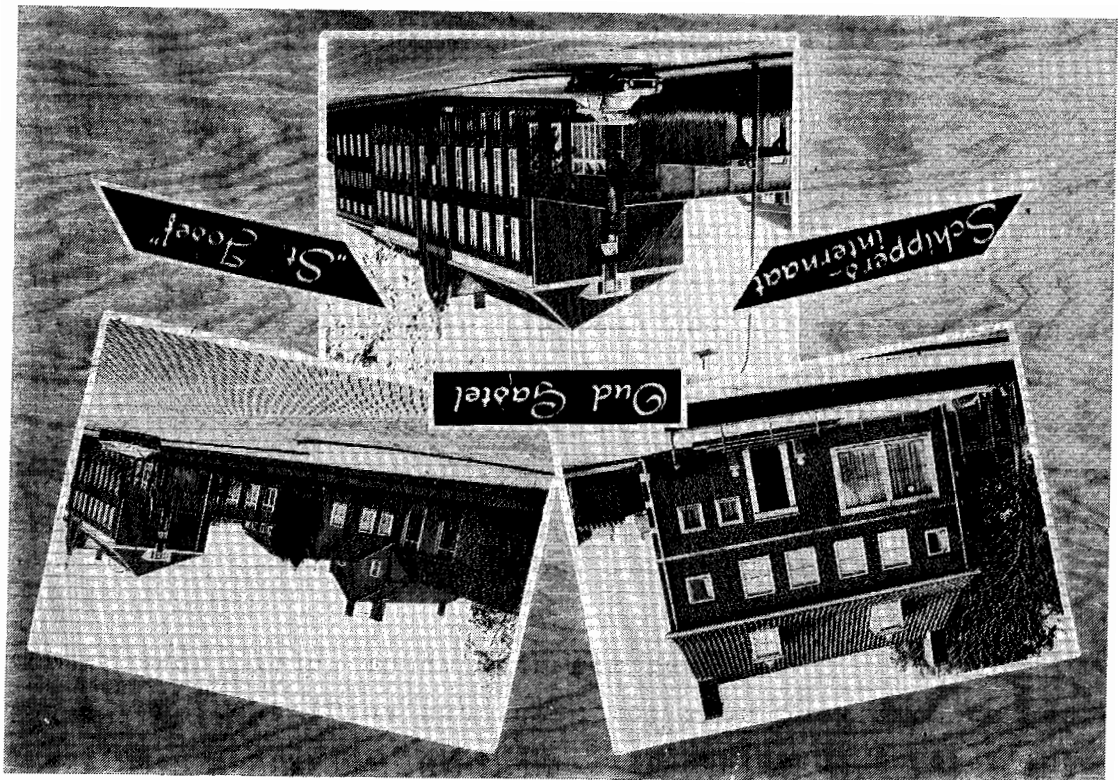
Op 20 april 1949 maakte broeder Theophile Nijman een fietstocht naar Dinteloord. Hij ontmoette er de bekende schipperspastoor Hemerlynk uit Willemstad. Deze had broeder Theophile direct warm gemaakt voor het idee van een internaat en een school voor schippersjongens. Er was n.l. in 1949 een besluit uitgevaardigd ten aanzien van het onderwijs aan schipperskinderen. Zij zouden door het volgen van de zo geheten continu-onderwijs, met drie schooltijden per dag in vier jaar kunnen doen, waar het gewone onderwijs zes jaar over deed.

Maar...hier was de medewerking van de toenmalige pastoor Th. Jansen en bisschop Hopmans voor nodig en die was er in het begin niet. Maar het op handen zijnde vertrek van de zusters van Charitas uit het klooster en het Gesticht aan de Veerkensweg gaf broeder Theophile hoop! Hij organiseerde een gesprek met burgemeester Hofland en inspecteur Tazelaar van het schippers-onderwijs. Die zeiden hem door te gaan. Er kon zelfs snel een begin worden gemaakt door de vorming van een continu-klas, verbonden aan de St. Joannesschool. Er moesten echter nog enkele zware gesprekken gevoerd worden met bisschop, pastoor en algemeen overste, voor het zover was. In januari 1951 echter konden de eerste schipperskinderen aangenomen worden voor de vorming van een klasje. Het waren Jozef Lips, Wim Vermeeren, Anton Vermeeren, Anton Deen, Theo de Bot en Theo Joosten. Enkele maanden later kwamen daarbij Louis Heck en John Wanders. Het Internaat was gehuisvest op de zolder van het broederhuis aan de Veerkensweg!

Ondertussen waren er vier jongere broeders bijgekomen, om de nieuwe stichting goed te laten functioneren. Het waren broeder Xaverius, broeder Antonius van den Bergh, broeder Louis Verbraecken en broeder Cornelius Deckers. De laatste is een Gasteelaar van geboorte. Kort te voren was de Sint Viktor Stichting opgericht, die als bestuurscollege van internaat en school op-

foto's uit 1966 en 1976.

trad. De broeders zelf vormden het bestuur van deze stichting. Per 1 september 1951 startte de eerste continu-klas definitief met 17 leerlingen. Er werd een barak in de tuin van de broeders bijgeplaatst als voorlopig internaat. Per 1 maart 1952 was de tweede klas een feit en mijnheer Verhaart, reeds eerder verbonden als leerkracht aan de Joannesschool nam deze continu-klas op zich. Broeder Cornelius en broeder Antonius namen als surveillant de vrije tijdsbesteding van de schipperskinderen voor hun rekening. De problemen ten aanzien van de huisvesting van deze kinderen stapelden zich op. Er moesten kinderen worden afgezegd! wegens gebrek aan plaats. Wat te doen; nieuwbouw in de Dreef of u'itwijken naar Breda of elders? Toch nog maar eens geprobeerd het Gesticht te kopen!

Donderdag 26 augustus 1954 is eindelijk de kogel door de kerk. Het R.K. Armbestuur en het bisdom geven de broeders van Scheppers toestemming tot aankoop' van het St. Jozef-Gesticht, met als doel er het internaat in te vestigen. En 10 dagen later start op 6 september 1954 de zelfstandige school en het St. Jozef Internaat voor schippersjongens met drie leerkrachten. Broeder Theophile als hoofd en Directeur, mijnheer Verhaart en mijnheer Kerremans als onderwijzers. De kinderen beneden de acht jaar blijven de St. Joannesschool bezoeken.

Spoedig komen de plannen voor een nieuwe schippersschool tot stand. In september 1957 wordt deze school plechtig geopend. (nu bibliotheek) Er zijn snel reeds 130 kinderen op het internaat. Ook twee nieuwe onderwijzers treden er aan, te weten F. van Merriënboer (1955) en H. van der Horst (1956). In 1957 verlaten de broeders het broederhuis aan de Veerkensweg nr. 6 en komen zij allen aan de overkant in het internaat wonen, Veerkensweg 13.

Er komen weer enkele veranderingen. Broeder Overste Ladislav en broeder Xaverius keren terug naar België. Broeder Willibrord wordt overste. Broeder Maurice is teruggekeerd in Oud Gastel. Ook broeder Majella Borghouts, geboren op 31 mei 1910 te Oud Gastel vindt werk op het internaat. Hij is op 10 oktober 1970 vrij plotseling overleden.

Broeder Theophile blijft echter zoeken naar een mogelijkheid voor voortgezet onderwijs voor zijn schipperskinderen. In Oud Gastel is per 1 september 1961 de ULO-school St. Maarten opgericht in het patronaatsgebouw. De nieuwbouw komt in februari 1966 klaar (nu het Veerhuis).

In september 1963 vertrekt broeder Theophile met enkele medebroeders en een tiental leerlingen naar Teteringen voor een nieuwe vestiging aldaar. Zij gaan in een voormalig klooster wonen. Vandaar kunnen de jongens de scholen voor het voortgezet onderwijs in Breda bezoeken. Dit plan is echter al in 1966 gedoemd te mislukken, wegens gebrek aan uitbreiding en geldmiddelen. De Broeders keren terug naar Oud Gastel. Op de schippersschool is ondertussen mijnheer Verhaart per 1 augustus 1964 hoofd der school geworden. Het aantal leerlingen gaat teruglopen. In 1968 wordt de "oude" boerenleenbank in de Kerkstraat aangekocht door de broeders, om er een internaat voor meisjes te vestigen. Deze schippersmeisjes bezoeken de school aan de Veerkensweg. Juffrouw Netty Ligtvoet zwaait er heel enthousiast de scepter.

Per 1 augustus 1970 gaat broeder Theophile met pensioen. In 1963 reeds had broeder Willibrord op grootse wijze afscheid genomen van "zijn" Joannesschool. Ruim 43 jaar had hij er gewerkt en hij kende dus half Gastel! De heer J. Jongenelen volgde hem op als directeur. Hij is inmiddels ook met de VUT en opgevolgd door de heer van Aalst en mevrouw de Bakker.

Terug naar het jaar 1968. Toen werd er een nieuwe stichting Katholiek Onderwijs Oud en Nieuw Gastel gevormd, die alle R.K.Scholen ging beheren. Ook werden de scholen toen gemengd en voor jongens en meisjes beiden toegankelijk.

Dan volgen er echter droevige gebeurtenissen elkaar op. In oktober 1969 is broeder Maurice in België overleden. In oktober 1970 is broeder Majella overleden. In september 1972 gaat broeder Antonius terug naar België.

Broeder Theophile is in 1972 overste van het broederhuis en directeur van het Internaat geworden. Kort daarna wordt hij ziek

**Zilveren Jubileum
Br.Theophile-1952.**

en na een lang ziekbed overlijdt hij op 22 oktober 1973 in zijn Schippersinternaat.

Broeder Willibrord neemt zijn taak over als overste en directeur. Er worden nu ook kinderen van kermisexploitanten op het internaat en de school toegelaten.

Na enkele jaren is de school echter niet meer te handhaven, wegens gebrek aan leerlingen. Ze zal uiteindelijk per 1 augustus 1979 worden opgeheven. De kinderen gaan de gewone Joannesschool bezoeken.

Maar ook het schippersinternaat wordt met sluiting bedreigt. Er zijn nog 39 kinderen over tenslotte. Dit is beneden de vastgestelde bestaansnorm. Broeder Servaas Wagemakers, geboortig

uit Oud Gastel komt de broedergemeenschap in 1981 nog versterken. Broeder Willibrord is al 85 jaar oud, wanneer hij het levenswerk van de broeders van Scheppers in Oud Gastel ten einde ziet komen. Het heeft zo moeten zijn. Na alles voor de opheffing en sluiting van het Internaat per 1 augustus 1983 geregeld te hebben, overlijdt hij reeds van te voren op 14 juli 1983 in het internaat.

De broedergemeenschap in Oud Gastel is klein geworden. Zij bestaat nog uit drie broeders, te weten broeder Cornelius Deckers, overste en broeder Louis Verbraecken en broeder Servaas Wagema-kers. Zij verblijven in Huize St. Jozef in de Kerkstraat en zetten zich nog steeds in voor de Gastelse parochie en gemeenschap. Wat de toekomst brengen zal is onbekend. De vorm zal misschien veranderen, maar dienstbaarheid en naastenliefde zullen blijven. Daar kunnen de broeders van Scheppers met vreugde aan terugdenken. Zeventig jaar in Gastel, drie en veertig jaar op de St. Joannesschool en bijna dertig jaar op het internaat en de school voor Schippers- en Kermiskinderen.

De broeders hebben hun eigen geschiedenis geschreven in de Gastelse gemeenschap. Zij hebben en hadden hierbij altijd voor ogen de leuze, van stichter, Monseigneur Victor Scheppers:

Aan God de eer
Aan de naaste het nut
Aan mij de arbeid.

Een leuze te overwegen waard bij de viering en herdenking van het 150-jarig jubileum van de broeders van Scheppers op zondag 18 juni in de parochiekerk en in het Veerhuis te Oud Gastel.

Oud Gastel, mei 1989.

F. VAN MERRIËNBOER

Lijst van de Broeders van Scheppers die in Oud Gastel verbleven

- 1 Broeder Canisius Graste
- 2 Broeder Willibrord Schalk
- 3 Broeder Maurice Borremans
- 4 Broeder Theophile Nijman
- 5 Broeder Servaas Oornen
- 6 Broeder Gérard Oomen
- 7 Broeder Ladislav van Peer
- 8 Broeder Polydoor Tulmans
- 9 Broeder Cornelius Deckers
- 10 Broeder Antonius van den Bergh
- 11 Broeder Louis Verbraecken
- 12 Broeder Servaas Wagnakkers
- 13 Broeder Majella Borghouts
- 14 Broeder Emmanuel
- 15 Broeder Canisius
- 16 Broeder Jan
- 17 Broeder Natal
- 18 Broeder Xaverius
- 19 Broeder Germanus
- 20 Broeder Frederik v.d. Aarssen
- 21 Broeder Frederik v.d. Aarsen

**Zilveren Jubileum Br.Canisius-1946 met o.a.
Br.Willibrord, Br.Theophile, Br.Gerard, Br.Servaas,
Br.Maurice enz. Op het schoolplein.**

JAAROVERZICHT

van de activiteiten van Heemkundekring Het Land van Gastel

Tijdens het afgelopen jaar hebben er door en met Heemkundekring Het Land van Gastel weer verschillende activiteiten plaatsgevonden.

28 en 29 januari: Expositie in de grote zaal van ons museum door amateurschilders/essen uit Gastel en omgeving.

2 februari: Lezing door Dhr. O. Dierckxsens met als onderwerp: De historie van het Notariaat in Europa en in het bijzonder in het West Brabantse.

10 februari: Lezing met dia's door Dhr. H. van Rijckevorsel uit Roosendaal over: Gilden in Noord-Brabant.

4 maart: In Mechelen (België) wordt op luisterrijke manier gevierd het 150 jaar bestaan van de congregatie "De Broeders van O.L.V. van Barmhartigheid" gesticht door Mgr. V. Scheppers. Broeders van deze congregatie waren en zijn nog werkzaam in Gastel. Vandaar dat o.a. een delegatie van de heemkundekring deze viering heeft bijgewoond.

16 maart: Jaarvergadering van de heemkundekring in het Veerhuis. Na de pauze werden dia's vertoond van panden, die op de plaatselijke monumentenlijst staan.

23 april: In samenwerking met het Creatief Centrum werd in het Veerhuis georganiseerd: Het schatten van Kunst en Kitsch. Deze activiteit was een groot succes.

28 april - 7 mei: Tentoonstelling van schilderstukken door dhr. H. Kuppens en J. Raasveld in de grote zaal van het museum.

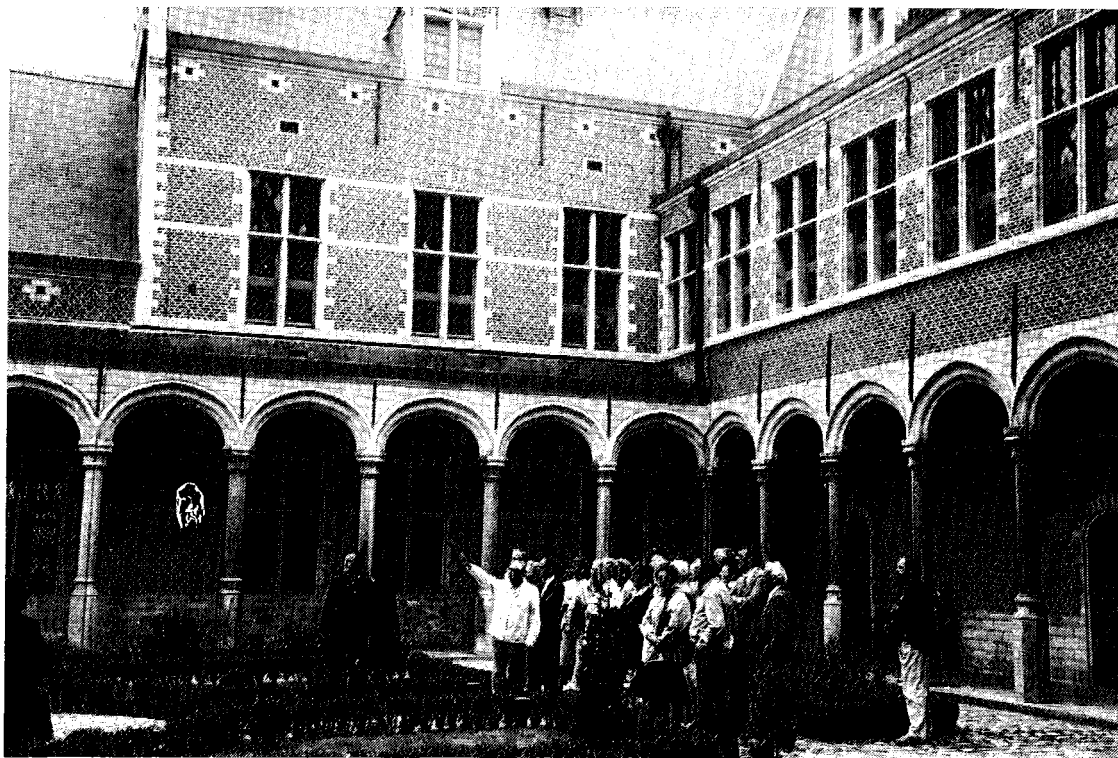
7 mei: Excursie naar Dordrecht met medewerking van V.Y.V. Dordrecht.

17 en 18 juni: Ter gelegenheid van de Marterei werd door de

heemkundekring een tentoonstelling georganiseerd met als onderwerp; 150 jaar Broeders van Scheppers en 70 jaar Broeders van Scheppers in Gastel.

Op 18 juni werden deze feiten extra gevierd met een eucharistieviering en een receptie met aansluitend een reunie voor oud-leerlingen en personeel van de St. Joannesschool en de Schippers-school.

9 september: In het kader van de landelijke Open Monumentendag was er gelegenheid tot bezoek van de Nederlands Hervormde Kerk in Gastel. Dit in samenwerking met de heemkundekring.

Het gerechtshof te Mechelen. Gebouwd rond 1480.
Voormalig Hof van Margaretha van Oostenrijk.

10 september: Excursie naar Mechelen met o.a. een bezoek aan het moederhuis van de broeders van Scheppers en diverse bezienswaardigheden, die op die dag opgesteld waren.

12 oktober: Ledenvergadering met na de pauze dia's vertoond door dhr. W. Veraart. De dia's lieten mooie plekjes zien in Gastel en

Huijbergen. Ook zagen we de afbraakgeschiedenis van het Schippersinternaat.

28 - 30 oktober: Tentoonstelling: Gastel 45 jaar bevrijd. In de Drie Snoeken.

30 oktober: Regionale bijeenkomst van Brabants Heem in Oud Gastel met bezoek aan het museum.

16 november: Lezing voor de leden.

26 december: opening van de eindejaarstentoonstelling in De Drie Snoeken.

Eind 1989: Uitgave Jaarboek 1989.

Door het jaar kwamen elke eerste dinsdag van de maand de bestuursleden bijeen voor een bestuursvergadering.

J. BONNERMAN,
secretaris.

Veerkensweg met Joannesschool en het Gesticht uit 1866.

In het voorjaar van 1989 is het voormalige St. Jozef Gesticht aan de Veerkensweg gesloopt. De jongeren kennen het beter als het St. Jozef Internaat voor schippers- en kermiskinderen. Ouderen kennen het als het St. Jozef pension. Anderen kennen het wellicht als het opvangcentrum voor Vietnamese vluchtelingen en Tamils of als opleidingsschool voor ontwikkelingswerkers. Kortom, een pand met een rijke historie, die begon in het jaar 1866.

1. De oprichter(s) van het St. Jozef Gesticht

De oprichter en initiatiefnemer van het Gesticht was Josephus Joannes van Sprangh, geboren te Oud Gastel in 1804 en overleden aldaar in 1881. Hij was ruim 50 jaar plattelandsgeneesheer in Gastel en woonde in het pand Dorpsstraat 9. Hij huwde achtereenvolgens Petronella Bus uit Stampersgat en later Adriana van Ommeren uit Roosendaal. Hij stierf kinderloos en vermaakte zijn rijke nalatenschap aan zijn drie zusters. De jongste hiervan, Maria Agnes van Sprangh, was gehuwd met Gerardus Antonius Blankers, die burgemeester was in onze gemeente van 1862-1877.

Deze Joseph van Sprangh was een ondernemend man, daar hij met Henricus Petrus Mastboom (burgemeester van 1879-1887) de eerste Gastelse beetwortelsuikerfabriek had opgericht, waar later de onderwijzer Jan Frederik Vlekke directeur werd.

Maar keren we terug naar het St. Jozef Liefdegesticht. Op 4 augustus 1864 had de bisschop van Breda zijn goedkeuring gegeven aan het nieuwbenoemde R.K. Armbestuur, dat het Gesticht ging beheren en bouwen. Het bestuur bestond uit de volgende personen; (de steen met de namen vindt u in het Dorpsmuseum "In de drie snoeken".) Josephus Joannes van Sprangh, voorzitter; Anselmus Hendricus van Moorsel, onder-voorzitter; Franciscus Franken, secretaris; Henricus Petrus Mastboom, penningmeester; Constantinus Franciscus Cornelis de Bie, lid, later econoom van het Gesticht. Het boterde niet altijd tussen het toenmalige Burgerlijk Armbestuur (de gemeente) en het R.K. Armbestuur, die het Gesticht beheerde.

Het was op de eerste plaats bedoeld voor opvang van arme hulpbehoevende Gastelaren, zoals zieken, bejaarden en wezen. Hierover was een kontrakt gesloten met het gemeentebestuur.

Veerkensweg
anno 1930.

2. De bouw van het St. Jozef Gesticht

Wat de bouw van het St. Jozef Gesticht betreft, kunnen we drie gedeelten onderscheiden, namelijk het hoofdgebouw uit 1866, de linkervleugel of ziekenafdeling (eerst school) uit 1926 en de rechtervleugel (later St. Jozef pension) uit 1938.

De eerste architect in 1864 was de heer T.A.H. van der Vaart. De aanbesteding vond plaats in 1865. Het werk werd gegund aan de laagste inschrijver, de heer A.J. van Tichelen uit Dinteloord, voor de prijs van f 25.799,-.

In 1866 werd het hoofdgebouw opgeleverd. Dit was 35 meter lang en 13 meter breed. Het had drie verdiepingen, namelijk het souterrain, de begane grond en de bovenverdieping, waarop een open zolder.

Naast de hoofdingang werden twee stenen gemetseld met de namen van de stichters. Op het gebouw kwam het St. Jozef beeld, geschonken door de St. Bernardus-abdij van Bornhem. Waarschijnlijk werd hiermede door de Cistersiënsers de stichter Joseph van Sprangh geëerd.

In 1877 werd er aan de west-zijde een kapel aangebouwd voor f 3.998,-. In 1926 kon er een verdere uitbreiding worden gerealiseerd, door een schenking van een gulle geefster, Petronella Blankers (Pieta), van f 50.000,-. Hiermede werd de ziekenafdeling tot stand gebracht, bestaande uit een operatiekamer, polikliniek, twee ziekenzalen 3de klas, twee ziekenzalen 2de klas, twee ziekenkamers 1ste klas, twee kraamkamers en een ziekenzaal voor kinderen. De bouwers waren C.J. van der Riet uit Sprundel en W. van Keep uit Oud Gastel. Het Gesticht bleef te klein en in 1936 werd er een nieuw uitbreidingsplan ontwikkeld, door architect Sturm uit Roosendaal. De kapel aan de west-zijde werd afgebroken en naar achteren werd er een nieuwe kapel gebouwd. (Deze is intact gebleven!) Op de plaats van de gesloopte kapel werd de nieuwe vleugel gebouwd. Door deze uitbreiding, die in 1938 klaar was, steeg de capaciteit van 75 naar 117 personen.

Het bestuurlijk reilen en zeilen bleef met konflikten gepaard gaan, waarvoor de bisschop van Breda nogal eens tussenbeide moest komen. De penningmeester, Henricus Mastboom trad hierdoor al in 1871 af. Cornelis Kerstens (wethouder) nam zijn plaats in. In 1876 nam Jan Frederik Vlekke de plaats van de heer van Moorsel in. In 1878, na het overlijden van de heer Kerstens, stak de storm goed op en namen de heren van Sprangh en Vlekke beiden ontslag. In 1879 kwam er een nieuw bestuur onder voorzitterschap van de heer Constant de Bie. Hij trad af in 1896, waarna dokter K.J.W. Dautzenberg voorzitter werd. Deze bleef aan tot 1921, waarna notaris K.B.M. Smulders voorzitter werd. De heer Muller, directeur van de "Vacca" volgde hem op van 1923 tot 1935. Daarna werd P.C. Akkermans voorzitter, die de hamer overgaf aan A. Peeters. In 1942 nam N. Hopmans deze van hem over. In 1943 vond er een bestuurlijke reorganisatie plaats, waardoor de pastoor ambtshalve voorzitter werd. Het bestuur en de bezittingen van het R.K. Armbestuur en het Gesticht werden duidelijk gesplitst.

Het Gesticht werd bestuurd door de pastoor (voorzitter q.q.) en drie leden onder de naam regenten. Bekende regenten waren: J. van Mechelen, H. van Mechelen, K. de Vries, M. Rademakers, B. Lambregts, B. Heshof en P.A. van Onzenoort.

Uiteindelijk werd het St. Jozef Gesticht geliquideerd. In 1954 werd het hoofdgebouw, de ziekenafdeling, de tuin en het weiland aangekocht door de St. Victor-Stichting van de Broeders van Scheppers voor het bedrag van f 85.000,-. Zij vestigden er het St. Jozef-Internaat en de School voor Schipperskinderen in. De West-vleugel en de kapel bleef in handen van het voormalig bestuur die er een pension voor bejaarden in huisvestte. Dit laatste bleef voortbestaan tot 1974, toen deze bestemming door de provincie werd afgekeurd.

Inmiddels had het toenmalige gemeentebestuur zijn stem gegeven aan de tot standkoming van het regionale verzorgingstehuis de Zellebergen te Oudenbosch, waarin 25 bedden waren gereserveerd voor onze gemeente. In 1970 was inmiddels de bejaardenflat de Molenweide tot stand gekomen, eveneens op grondgebied van het Gesticht. Hiervoor was een aparte Stichting Bejaardenzorg opgericht.

Bejaardenflat

Molenweide.(1973)

3. De zusters van Charitas en de bewoners van het Gesticht

Zoals gezegd was het Gesticht een gecombineerd bejaardenhuis, ziekenhuis en weeshuis. De bejaarden konden zich inkopen voor een bepaald bedrag. Er gold een reglement voor de bewoners, waarin alles duidelijk was geregeld, met strikte scheiding van de mannen en de vrouwen. Ook de klasse-indeling werd streng doorgevoerd, want verschil moest er zijn! De weeskinderen verdienden hun eigen kost en werden als dienstmeisje of knechtje uitgeleend. De geneeskundige verzorging van de bewoners geschiedde door de plaatselijke huisartsen. Dokter van Sprangh deed het voor niets, later gebeurde het tegen de gebruikelijke tarieven. Er kwam ook een wijkverpleegster te werken in het Gesticht, die tevens inwoonde. Rond de jaren vijftig heeft er eveneens een tandarts zitting gehad in het gebouw.

Het Gesticht werd verder "gerund" door de zusters van Charitas uit Roosendaal. Het moederhuis van deze orde van de zusters Franciscanessen stond tot 1905 in Steenberg. Moeder overste bleef baas over de zusters in Gastel. Zij kreeg per zuster f 50,- vergoeding per jaar, wat het bestuur wilde terugbrengen tot f 30,-! Het aantal zusters is opgelopen tot een maximum van 18 in 1940. In het begin was afgesproken, dat de zusters ook het godsdienst-onderwijs en het onderwijs in vrouwelijk handwerken zouden geven. Bij het godsdienst-onderwijs is vooral de naam van zuster Antoon bekend gebleven, zij was niet voor de poes! Toen de zusters van Etten in 1901 de St. Bernardusschool gingen beginnen, kwam hieraan een einde.

Overigens zorgde de eigen boerderij van het Gesticht voor een groot deel van de inkomsten voor de zusters en de bewoners. Vanaf 1941 werd er ook met extern personeel gewerkt en kwamen er dienst-meisjes te werken. In 1954 zagen de zusters van Charitas door personeelsgebrek genoodzaakt zich terug te trekken van het Gesticht. Het bestuur trachtte dit te keren, wat mislukte. De laatste drie zusters vertrokken per 1 september 1954.

4. De laatste jaren van het St. Jozef Gesticht

Zoals reeds eerder vermeld, kochten de Broeders van Scheppers in 1954 het Gesticht (gedeeltelijk) van het R.K. Armbestuur. In 1957 werd aan de oost-zijde van het Gesticht de nieuwe St. Jozef

afbraak Schippers-
internaat.(1988)

Schippersschool gebouwd. Broeder Theophile Nijman was de eerste directeur. De school bleef bestaan tot 1 augustus 1979, toen zij wegens gebrek aan voldoende leerlingen werd opgeheven. De St. Victor Stichting, die zowel het Internaat als de school bestuurd, werd bemand door de broeders zelf. Broeder Willibrord trad jaren als voorzitter op en werd opgevolgd door broeder Cornelius Deckers. In 1983 werd het St. Jozef Internaat geliquideerd. De broeders van Scheppers trokken zich terug in huize St. Jozef in de Kerkstraat, waar zij tot heden verblijven.

Het voormalig St. Jozef pension werd na enkele jaren leegstand in 1979 als opvangcentrum voor Vietnamese vluchtelingen ingericht en gehuurd door het Ministerie van W.V.C. en de beheerder, de heer J. de Jong.

In 1985 werd het voormalig schippersinternaat van de broeders

aangekocht door de firma MIDU b.v. uit Veghel, waarvan de heer J. de Jong als bewindvoerder optrad. De voormalige schippers-school werd gemeente-eigendom en verbouwd tot bibliotheek.

In 1984 was het internaat tijdelijk in gebruik als opleiding-school voor ontwikkelingswerkers, geleid door een Noorse Stichting. Later werd dit voortgezet door de Stichting Centrum voor Ontwikkelingswerk, onder voorzitterschap van burgemeester J.P. Berkhout. De gemeente had inmiddels de grond aan de Hil van de broeders aangekocht en legde er een ijsbaan aan. De firma MIDU b.v. verkocht na het vertrek van de Tamils in 1988 het gebouw aan bouwbedrijf Pepping b.v. uit Tilburg. Dit bedrijf heeft in 1989 het Gesticht gesloopt (behalve de kapel). Samen met de Stichting Woningbouw St. Bernardus gaat dit bouwbedrijf er 58 woningen realiseren voor Ouderen. Wat overblijft bij vele Gastelaren is de herinnering aan het St. Jozef Gesticht en hoe het vroeger was!

F. VAN MERRIËNBOER

Voor dit artikel putte ik dankbaar uit onderstaande bronnen:

- 1 Het Liefde Gesticht St. Jozef te Oud Gastel 1866-1954, door G.J. van Donschot in de Heren XVII van Nassau Brabant (publ. van het Archivaat Nassau Brabant 50/52)
- 2 Het archief van de St. Victor Stichting in Huize St. Jozef in Oud Gastel
- 3 De nagelaten geschriften van Broeder Theophile Nijman 1943-1976
- 4 Het archief van de St. Jozef Schippersschool 1951-1979
- 5 Krantenpublicaties uit deze periode en mondelinge berichtgeving

UIT HET DAGBOEK VAN DE BEVRIJDING VAN GASTEL
IN OKTOBER 1944

Nu wij dit jaar Gastels 45-jarige bevrijding vieren, leek het ons zinvol voor jong en oud een artikel hieraan te wijden. Wij putten hiervoor uit de herinneringen van wijlen Broeder Theophile Nijman, wiens dagboek wij aanhalen. De Eerwaarde Broeders woonden toen in het klooster naast de voormalige (afgebroken) St. Joanneschool, Veerkensweg 6.

zaterdag 30 september 1944

Vandaag is het de laatste dag van de maand waarin we de Geallieerden verwacht hadden. Verschillende stukken van ons grondgebied zijn reeds bevrijd. Wij in West-Brabant nog niet. Morgen begint oktober. Wij hopen! Met het electrisch licht is het nu ook treurig. 's Avonds van 5 tot 11 uur en 's morgens niets. Alles loopt in de war. Duitsers zie je hier niet meer. De enkelen die hier nog waren en in de Centrale bakkerij bij C. van Sprundel werkten, zijn vertrokken. Er is echter nog geen enkel huis vrijgegeven. Druk gevlogen vandaag. Men zegt algemeen dat het wachten nu niet lang meer zal duren. In het Oosten van onze provincie schijnt hard gevochten te worden. Wij merken hier niets van.

maandag 2 oktober 1944

Het is nu om 6 uur oktoberlof (zang- en gebedsdienst in de kerk). Andere jaren om kwart voor vier, dan gingen we er met de schoolkinderen naar toe. De Roosendalers die hier geëvacueerd zijn (en dat zijn er heel wat) zijn trouwe kerkgangers. Trouwens het was druk in het lof. De mensen bidden zo graag om uitkomst. De winkeliers doen hun best om op alle mogelijke plaatsen met handkarren en kruiwagens allerlei levensmiddelen aan te halen. Ieder wil zoveel mogelijk in huis hebben in deze tijd. Vanmiddag hebben Duitse soldaten (er zijn er weer enkele tientallen) de heul in de Barlaqueseweg opengebroken, zodat die niet meer berijdbaar is. Aan het Gastelsveer zijn er nu ook weer aan het morrelen. Er is vandaag uitgebeeld, dat er morgen 800 dekens geleverd moeten worden voor de Duitsers! De Hollandse Waterlinie schijnt ook in werking te zijn gesteld. Allemaal geruchten, weinig of geen positieve berichten. Heel het land is in de war.

Er zal binnen enkele weken gebrek zijn aan levensmiddelen. Opvallend is dat de mensen het bij elkaar zoeken. Je kunt niet op straat komen, of je wordt aangesproken of je spreekt zelf iemand aan. Hoe lang nog? Toch houden we allemaal de moed er in!

dinsdag 3 oktober 1944

Ik heb gehoord dat er vier dekens zijn ingeleverd. Naar het schijnt hebben de Duitsers er 150 gehaald uit een magazijn te Stampersgat. Ik heb vandaag als Voorzitter van de Gastelse Luchtbescherming - zij bestond uit een bestuur en elf Blokploegen in de wijken - een bezoek van een paar uur gebracht aan Burgemeester Hofland (1940-1961). Overigens rustig en kalm hier. De Duitsers hebben enkel duikers in de Rolleweg en de Barlaquese-weg laten springen. Het zijn werkelijk grote gaten. Op de Gastelse dijk (bij de oude sluis) hebben de Duitsers de bedoeling een kanaal van de Vliet tot de dijksloot te graven, zodat de Gastelse polder veel last van water zal krijgen. Ik hoor, dat in Zeeland, Walcheren onder water staat.

vrijdag 6 oktober 1944

Gisteren, vannacht en nog heel de morgen horen we de kanonnen bulderen. Het kan nu niet meer zo ver af zijn. Er wordt enorm gereden met handkarren e.d. om voedsel, vooral aardappelen binnen te krijgen. Wat zal het in de steden wel erg zijn. Ons Vaderland wordt zwaar beproefd. Vannacht zijn er ook veel terugtrekkende Duitsers doorgekomen. Ze vragen wat te eten en slapen een paar uur. Ze komen te voet, met kar en paard of op een oude fiets. De voorhoede van de Canadezen schijnt in Putte te zijn. We verlangen hevig naar onze bevrijding.

maandag 9 oktober 1944

Je zou vandaag absoluut niet zeggen dat er oorlog is in ons land. Het is hier zo stil en rustig als nooit tevoren. Je hoort geen enkel kanonschot of vliegtuig. De Duitse soldaten die hier zijn, en er komen er steeds bij geloof ik, maken het zich gezellig in de St. Joannesschool. Ze stoken een vuurtje en roken een pijpje. Een groepje van een man of tien kwam uit Ossendrecht. Zij vertelden, dat zij nog waren overgebleven van 80 man. Uit hun loopgraven komend, keken ze recht op de Engelse tanks. Een paar salvo's en heel de rest van hun groep was weg. Gisteren-

avond schijnt de Koningin (Wilhelmina) gesproken te hebben en verklaard dat als er niet gauw genoeg hulp zou komen, er over veertien dagen hongersnood in ons land zou zijn. Vandaag moesten er weer 50 mannen uit Gastel voor de Weermacht gaan werken, er waren er minder dan 10. Het is allemaal moeilijk en het wordt met de dag beroerder.

dinsdag 10 oktober 1944

Het oktoberlof is 's avonds nog steeds druk bezocht. De stemming is nu wel tot het nulpunt gedaald. We horen bijna niets meer van de oorlog. Zal in Brabant een grote slag vallen? Er komen weer steeds meer Duitsers in de omtrek. Ze zijn mijns inziens nog lang niet verslagen. Ze kunnen weer vrij hun gang gaan. Er zijn hier mannen die al vier à vijf weken zonder werk zijn en bij de Duitse Weermacht gaan werken. Het is niet goed te praten, maar ze redeneren: "Ik moet geld hebben om mijn gezin te onderhouden". En alles is vreselijk duur. De regeringsprijs voor aardappelen is zeven cent, maar je betaalt 25 à 35 cent en in de stad nog meer. Ik hoor dat we volgende week helemaal geen licht meer zullen krijgen. Brandstof is een kolossaal probleem. In Roosendaal waren enkele wagons kolen aangekomen. De mensen, ook vele Gastelaars, hebben ze met mudden tegelijk gehaald. Maar nu zijn er enkele schoten gelost en durft men niet meer, de boel zit in de war. De school bij ons is vandaag weer helemaal in beslag genomen.

Door het terugtrekken vermoeide Duitsers rusten - Oct. 1944

donderdag 12 oktober 1944

Gisteren zijn we eens naar Roosendaal geweest, natuurlijk te voet. Onderweg komen we winkeliers tegen, die in Roosendaal hun "bonnen" hebben ingeleverd op het Distributiekantoor en op de verkregen toewijzingen hun waren meebrengen van de gro-siers. Wat de "rookartikelen" betreft, het zijn nu nog enkel "sigaren". Dat wil zeggen cigarillos in pakjes van 5 of 10 voor f 0,75 of f 1,50. De sigaar is los, vlokkerig, smaakt naar papier en is gauw op. De meeste mensen roken daarom "eigenteelt". De heenreis verliep vlot, het was prachtig weer. We hebben de afge-zette omgeving rond het station bezichtigd. Je verschrikt wer-kelijk van alles wat je ziet. Doods en verlaten ligt daar een gedeelte van de stad. Duizenden ruiten kapot, raamkozijnen, daken, muren, ontzette gevels, enz. Toen we op de terugweg waren, kwamen er verschillende "jagers" in de lucht, die de omgeving afzochten. En ja hoor, de elf jagers begonnen achter elkaar te vliegen, de voorste dook en gooide bommen, de anderen even-eens. Dan weer bommen, dan weer mitrailieren. We waren onder-tussen een huisje binnengevlucht en konden constateren dat het bombardement boven Gastel plaats had, richting Langenberg. We hoorden, toen we ons dorp naderden, dat dit waar was. Gelukkig geen doden of gewonden. Vandaag ben ik eens gaan kijken. Acht grote gaten waar wel een huis in kan. Naar het kanongebulder te horen is het front wat dichterbij gekomen. Ik hoorde ook nog dat er negen Canadese krijgsgevangen in de St. Joannesschool zitten opgesloten en wel in het kolenhok. Plavuizen vloer met wat stro er op, prikkeldraad voor de ruitjes en twee gewapende wachten er voor. De stakkers zitten er nog, ik heb ze zelfs niet eens zien luchten.

maandag 16 oktober 1944

Het getal krijgsgevangen Canadezen was tot twintig aangegroeid. Het kolenhok van de school werd blijkbaar te klein, want in de nacht van zaterdag op zondag zijn ze weggevoerd. Gisterenmorgen moet er in Zegge iets gebeurd zijn. Acht doden en twaalf huizen verwoest, het is niet te controleren. We zijn zo geïsoleerd en verstoken van berichten, dat we dergelijke dingen niet eens kunnen nagaan. Je vangt af en toe een berichtje op van mensen die stiekum naar de Engelse zender luisteren. We doen nog altijd heel de dag niets anders dan wachten. Er wordt verteld dat bezui-

den Tilburg machtige troepenconcentraties plaats vinden en dat Zeeland feitelijk afgesloten is, er zitten 20.000 Duitsers ingesloten. De Duitsers gaan hier nog steeds door met vorderen. Paarden, wagens, graan, fietsen, dekens tot hemden en onderbroeken toe, maar de mensen geven natuurlijk niets, want ze hebben het gewoon niet meer. De burgemeester met het secretarie-personeel hebben het niet gemakkelijk. Zolang de Duitsers maar niet overgaan tot mensen vorderen gaat het wel. Niet iedereen kan dat begrijpen.

woensdag 18 oktober 1944

Wat hebben we toch een eigenaardig leven. Je staat 's morgens op en je gaat 's avonds naar bed en je doet eigenlijk niets. We hebben wat spullen ingepakt in geval er hier iets zou gebeuren. We moeten nog steeds om 8 uur binnen zijn. Hoe zou het in Holland gaan en in de reeds bevrijde gebieden, zoals in Maastricht, Eindhoven, enz. We zijn nu volkomen geïsoleerd. Ons werk staat stil, je hebt geen invloed meer op de jeugd. Men komt wel met meer mensen in aanraking, waar je vroeger weinig of geen contact mee had. Vooral met de boeren die we in deze tijd zo hard nodig hebben.

zaterdag 21 oktober 1944

Eergisteren is hier een Duitse pantserafdeling aangekomen. Het waren ruwe gasten. Ze reden alles omver wat hun in de weg stond. Maar in de omgang vallen ze nogal mee. Het waren allemaal jonge kerels, echte vechtersbazen zagen ze er uit. Maar ze zijn intussen weer vertrokken. Ze kregen onverwacht bevel "op te rukken". Is dat misschien in verband met het bericht dat de geallieerden hun offensief begonnen zijn? We weten op geen stukken na hoe het front eigenlijk loopt. Ons huis (Veerkenweg 6) staat nog rondom in de Duitse wagens. Zelfs de voordeur kun je maar amper open krijgen. We kijken even uit als we vliegtuigen horen, maar de wagens liggen goed verscholen onder de bomen en de auto's op de speelplaats zijn goed gecamoufleerd.

zondag 22 oktober 1944

Volgens de Engelse radio zitten de Engelsen en Canadezen nog 6 kilometer van Roosendaal. Ze hebben twee bruggehoofden gelegd over de Vliet. Charitas in Roosendaal wordt nu enkel gebruikt

voor zwaargewonden. Er schijnen in Roosendaal al veel soldaten begraven te zijn. Ik geloof dat de Duitsers hier ook weg zullen trekken. Men hoort veel geraas en het is nu donker, dan trekken ze gewoonlijk weg. Wat zullen we deze nieuwe week beleven? Zal de Rozenkransmaand toch nog redding brengen?

dinsdag 24 oktober 1944

Vandaag is Gastel gebombardeerd. Vanmiddag rond 2 uur is in de Dorpsstraat een bom gevallen op de loods bij de Wed. Hack-van Meer, waar duizenden plankjes lagen opgeslagen van de Melkfabriek de Vacca. Een geweldige ravage. In heel de buurt veel glasschade en wonder boven' wonder geen doden, alleen enkele lichtgewonden. Het front schijnt nu heel kort bij te zijn. Aan het geschut konden we het ook wel merken, vooral de afgelopen nacht. Met kapelaan Siteur ben ik eens met de Burgemeester gaan praten om hulp te bieden aan de getroffen gezinnen. De woningen van twee families zijn totaal onbewoonbaar. Een gezin zullen we kunnen onderbrengen in een zaal van Place de Meir van Vincent Aarsen. De kapelaan en ik zijn toen de getroffenen gaan bezoeken om hun het een en ander mee te delen. Er liggen weer veel nieuwe Duitse soldaten in Gastel. Ook weer veel gerij van wagens en karren en voorbij trekken van losse troepjes. Het is mistig weer en stil in de lucht. Gelukkig.

zaterdagmiddag 28 oktober 1944 5 uur

Vlug nog een paar woorden. Geraas en gedonder allerwege. Twee geweldige ploffen op het ogenblik. Nu gaan we het beleven. Dat God ons spare!

zondag 29 oktober 1944

De twee geweldige ploffen, waarvan sprake was, werden nog door verscheidenen gevolgd. Het kwam van een Duits kanon dat in de buurt van Strijp stond opgesteld. De Engelsen beantwoordden het vuur vanuit Wouw en Nispen. Nieuwe Duitse fronttroepen arriveerden. Vandaag werden slechts korte kerkdiensten gehouden. Tussen 11 en 1 uur woedde er een duidelijk hoorbare tankslag rondom Wouw en Nispen. De waterleiding is vernield evenals de electriciteitscentrale te Roosendaal. We moeten sjouwen met emmers water en kaarsen gaan zoeken. De mensen hebben de kelders in orde gemaakt als schuilplaats voor bommen en granaten. In

de namiddag werd het stiller en 's avonds ook.

Stampersgat, opgeblazen poldergemaal.

Stamperagat, verwoesting centrum.

maandag 30 oktober 1944 bevrijdingsdag

Zondagavond heb ik thuis geslapen (Dorpsstraat 28). 's Nachts zag ik duizenden Duitsers terugtrekken richting Stampersgat en Stoof. Tegen de morgen hoorden we geweldig granaatvuur. Om vijf uur in de morgen is de brug bij Gastelsveer opgeblazen zodat Gastel nog maar te bereiken is via de Roosendaalsebaan. Op hetzelfde ogenblik is de Gastelse polder onder water gezet. Het was licht maan vannacht en je hoorde in onze Dorpsstraat gepraat en gelach van de terugtrekkende soldaten. Er was voetvolk bij, boerenkarren en alle soorten vrachtwagens. Je kon ook koeien en varkens bespeuren! Een drietal stukken geschut, door zes paarden getrokken, werd meegevoerd. Verschillende buurtschappen in ons dorp zijn zwaar beschadigd, b.v. Strijp, Schans, Keete Steede en Stoof. Op de Stoof werd een vrouw onmiddellijk gedood, twee anderen stierven later aan de bekomen ver-

wondingen. Enige andere mensen werden gewond, waarvan enkele vrij zwaar. Ze zijn naar de kelder van de R.K. Pastorie gebracht, die als noodziekenhuis is ingericht. Verder veel materiele schade.

Door de organisatie van Luchtbescherming, E.H.B.O.-ploegen is overal waar dat noodzakelijk was hulp verleend. Ook de Organisatie van de Ordedienst was spoedig gereed en al zijn daar wel wat te jonge elementen bij, er is door onze O.D. heel wat werk verzet. Verder was het deze voormiddag erg rustig. Om 11 uur zag ik nog een groepje Duitsers door Gastel komen, haveloos, vermoeid en afgemat. Later zag ik er nog twee op een motor, dat waren werkelijk de laatsten.

Om half twee waren de Tommies in Gastel. Geen schot was gelost, behalve 's morgens op de Stoof en andere buurten. We konden onze ogen niet geloven toen we de kleine tankwagentjes zagen met de "kaki" hemden er op. Het is het tafereel dat nu al zoveel steden en dorpen voor hun ogen zagen ontrollen. Handen werden gedrukt, inlichtingen gegeven, het oranje kwam voor de dag, we waren opgelucht na zo lang te hebben gewacht.

Gejuich ging op, toen ze door het dorp kwamen gereden, richting Rijpersweg. Sigaretten werden uitgedeeld, handtekeningen verzameld enz. tot opeens om ca. 5 uur, toen de straat vol volk was, een schot weerklonk vanuit Stampersgat. Vliegensvlug allen naar binnen en de kelders opgezocht. De Duitsers hadden zich achter (en ook nog vóór) de Mark opgesteld en begonnen de toren te beschieten. Hele stukken vielen van de kroon, drie grote gaten kwamen er op het dak, maar ze konden met hun granaten onze eeuwenoude Laurentiustoren toch maar niet omver krijgen. Ze hadden er geen dynamiet onder gelegd zoals het geval is geweest bij verschillende kerken in de omtrek. Toen ik op straat kwam zag ik het vandalenwerk en dan schrik je toch even van al die nutteloze vernielingen. Hier een voltreffer op het dak, daar een gat in de muur, de straat vol steen en glas. De school had ook een voltreffer gekregen, maar ons klooster niets. De grote gebouwen in de Veerkensweg hebben allen veel glasschade.

dinsdag 7 november 1944

Nu is alles voorbij. De oorlog is nu over ons heen gegaan maar heeft ons in al zijn wreedheid bezocht. Laat ik direct zeggen dat Oud Gastel er genadig afgekomen is, maar arm Stampersgat....

F. VAN MERRIËNBOER

Onthulling bevrijdingsmonument aan de Veerkensweg in 1947.
Met Br. Theophile als spreker. De militair is H. van Nispen.

LEDENLIJST HET LAND VAN GASTEL

Mevr. M. van Aalst-van Nispen	Oudenbosch
Dhr. A. Aanraad	Oud Gastel
Fam. A. Aanraad	Oud Gastel
Fam. J. Aanraad	Oud Gastel
Fam. J. Aanraad	Oudenbosch
Fam. H. van Achterberg	Oud Gastel
Fam. A. van Aken	Stampersgat
Mevr. M. Akkermans-Verstraten	Oud Gastel
Mevr. M. Akkermans-Zandvliet	Oud Gastel
Mevr. P. Akkermans	Oud Gastel
Fam. P. Akkermans	Oud Gastel
Fam. C. van Alphen	Oud Gastel
Dhr. P. Anthonissen	Roosendaal
Dhr. P. van As	Oud Gastel
Fam. J. Bastiaanse	Oud Gastel
Fam. C. van Bavel	Oud Gastel
Dhr. J. van den Berg	Oud Gastel
Fam. J. Blommerde	Oud Gastel
Dhr. Bogaerts (gem.arch)	Breda
Fam. J. Bonnerman	Oud Gastel
Fam. A. de Bont	Oud Gastel
Mevr. M. Bos	Oud Gastel
Fam. P. van den Bos	Oud Gastel
Fam. H. v.d. Bosch	Oud Gastel
Fam. J. Brocatus	Oud Gastel
Fam. C. de Bruyn	Oud Gastel
Dhr. W. de Bruyn	Oud Gastel
Fam. A. Bus-van de Vorst	Oud Gastel
Fam. C. Bus-Rombouts	Oud Gastel
Dhr. W. Bus	Oud Gastel
Dhr. L. Daems	Oud Gastel
Fam. A. Damen	Oud Gastel
Fam. C. Damen	Oud Gastel
Fam. M. Danen	Oud Gastel
Br. Cornelius Deckers	Oud Gastel
Dhr. O. Dierckxsens	Roosendaal
Fam. A. Engelen	Oud Gastel

Fam. M. Ernest	Oud Gastel
Fam. F. Geers	Dinteloord
Dhr. H. Gevers	Oud Gastel
Dhr. A. Haasnoot	Oud Gastel
Mevr. A. van Hassel	Oud Gastel
Fam. M. van Hassel	Oud Gastel
Fam. A. Heshof	Oud Gastel
Mevr. W. Heshof-Dingenouts	Oud Gastel
Fam. P. van der Heyden	Oud Gastel
Fam. J. Heynen-van Aalst	Essen (België)
Dhr. M. van Hooydonk	Oud Gastel
Fam. J. van der Horst-Zandbergen	Oud Gastel
Fam. J. van der Horst-Bus	Oud Gastel
Mevr. C. Jacobs-Akkermans	Oud Gastel
Fam. Jansen-van Unen	Oud Gastel
Dhr. C. Janssens	Leiden
Mevr. A. de Jong-v.d. Zee	Oud Gastel
Fam. J. Jongenelen	Oud Gastel
Fam. J. de Jongh	Oud Gastel
Fam. C. van Kalmthout	Oud Gastel
Fam. E. van Keep	Oud Gastel
Dhr. B. Kempenaars	Oud Gastel
Fam. A. Kerstens	Oud Gastel
Fam. L. Koevoets	Oud Gastel
Dhr. J. Kokke	Oud Gastel
Fam. A. Konings	Oud Gastel
Fam. W. Kop	Oud Gastel
Dhr. J. Kuppens	Hulshout (België)
Fam. J. Kuppens	Kruisland
Fam. A. Lambregts	Oud Gastel
Fam. H. Lambregts	Oud Gastel
Fam. J. Lauwerijssen	Oud Gastel
Fam. F. van Limbergen	Oud Gastel
Fam. A. Lindenberg	Oud Gastel
Fam. P. v.d. Lint	Roosendaal
Mevr. J. Luyten	Oud Gastel
Fam. A. Maas	Oud Gastel
Fam. C. Magielse	Oud Gastel
Dhr. D. Marcelissen	Oud Gastel
Dhr. H. Mastboom	Oud Gastel

Mevr. M. van Mechelen	Oud Gastel
Fam. P. Melsen	Oud Gastel
Fam. C. van Merrienboer	Oud Gastel
Fam. F. van Merrienboer	Oud Gastel
Fam. H. van Merrienboer	Oud Gastel
Fam. P. van Merrienboer	Oud Gastel
Fam. W. van Merrienboer	Brasschaat (België)
Dhr. J. Moerings	Oud Gastel
Dhr. J. Mol	Oud Gastel
Mevr. E. Mulders-Uit de Willigen	Oud Gastel
Dhr. P. Nagelkerke	Oud Gastel
Fam. A. van Nes	Oud Gastel
Fam. M. van Nispen	Hoeven
Dhr. P. van Onzenoord	Oud Gastel
Fam. J. Oomen	Oud Gastel
Dhr. H. van Oosterhout	Oud Gastel
Fam. J. van Oosterhout	Oud Gastel
Mevr. G. van Opdorp-Voogden	Oud Gastel
Dhr. A. Overdevest	Oud Gastel
Fam. J. Paantjens-van Eekelen	Oud Gastel
Mevr. E. Paantjens-Laanen	Oud Gastel
Dhr. K. Paantjens	Oud Gastel
Dhr. H. Peeters	Oud Gastel
Dhr. L. Peeters	Oosterhout
Fam. P. Peeters	Oud Gastel
Fam. J. Raasveld	Roosendaal
Fam. M. Raasveldt	Oud Gastel
Fam. W. de Reyer	Oud Gastel
Fam. C. van de Riet	Oud Gastel
Fam. M. de Rooy	Oud Gastel
Fam. W. van Rijsbergen	Oud Gastel
Fam. P. Rijsdijk	Oud Gastel
Fam. M. Rijsdijk	Oud Gastel
Fam. Schellekens	Oud Gastel
Fam. A. Schepers	Oud Gastel
Mevr. E. Schouw-Akkermans	Oud Gastel
Fam. A. Schijvenaars	Oud Gastel
Fam. A. Slegers	Oud Gastel
Dhr. M. Speek	Ossenberg (W.Duitsland)
Mevr. E. van Sprundel-Perdaems	Oud Gastel

Dhr.	C. Stange	Oud Gastel
Dhr.	A. Sweere	Oud Gastel
Dhr.	J. Tak	Oud Gastel
Dhr.	J. Theunissen	Oud Gastel
Dhr.	A. Timmermans	Oud Gastel
Mevr.	M. Timmermans	Oud Gastel
Mevr.	P. Trimbos	Stampersgat
Fam.	W. van Unen	Oud Gastel
Fam.	W. Veraart	Oud Gastel
Fam.	C. Vermeulen	Oud Gastel
Fam.	P. Vergouwen	Oud Gastel
Dhr.	H. Verschelling	Numansdorp
Fam.	C. Verstraten	Oud Gastel
Fam.	E. Verstraten	Oud Gastel
Fam.	J. Veth	Oud Gastel
Mevr.	C. de Veth-Somers	Oud Gastel
Fam.	F. Vogelaars	Oud Gastel
Fam.	C. van der Vorst	Oud Gastel
Fam.	J. van der Vorst	Oud Gastel
Fam.	L. van der Vorst	Oud Gastel
Mevr.	C. Vromans-Speek	Oud Gastel
Fam.	P. Vugts	Oud Gastel
Fam.	J. Wagemakers	Oud Gastel
Fam.	R. van Wees	Oud Gastel
Fam.	J. Wezenbeek	Oud Gastel
Fam.	W. Willemse-van Nispen	Oud Gastel
Dhr.	J. Witvoet	Oud Gastel
Dhr.	J. Zandbergen	Oud Gastel

Doel:

De Vereniging, de Heemkundekring "Het Land van Gastel", stelt zich ten doel:

- a. Het dorp Oud Gastel en haar inwoners op elk gebied dat onder heemkunde valt, te bestuderen en te onderzoeken.
- b. In brede kring belangstelling te wekken voor de geschiedenis van Oud Gastel en de bevolking.
- c. Te ijveren voor het behoud van het eigen karakter en de schoonheid van Gastel en omgeving.

De Vereniging tracht dit doel te bereiken door:

- A. Het houden van vergaderingen, lezingen en excursies.
- B. Het benaderen van en samenwerken met instanties en personen, die kunnen helpen het gestelde doel te bereiken.
- C. Het verzamelen van voorwerpen en geschriften, die betrekking hebben op heemkunde in de ruimste zin.

(Statuten der Heemkundekring art.2)

De Heemkundekring, opgericht 25 november 1980, beschikt over een eigen werklokaal, archief en tentoonstellingsruimte in het pand "In de Drie Snoeken", Dorpsstraat 50 te Oud Gastel.

Hier komt elke donderdagavond een vaste kern van leden bijeen om voorkomende werkzaamheden te verrichten.

Het museum is dan tevens geopend voor belangstellenden van 19.00 tot 21.00 uur. Op andere tijden na telefonische afspraak.

De jaarcontributie bedraagt f 25,- per persoon,
f 35,- per gezin en
f 15,- voor jeugdleden (tot 18 jaar)

Bankrekening: Amro 42 96 83 324
Rabo 14 11 37 126.

U kunt bellen of schrijven:

1. Als u zich op wilt geven als lid.
2. Als u informatie wilt hebben.
3. Voor het ophalen van materialen o.a. boeken, foto's, bidprentjes, gereedschap, enz.

naar:

- F. van Merriënboer, Oranje Nassaustraat 29, tel. 2033, voorzitter.
- J.D. Bonnerman, Angel 33, tel. 1588, secretaris.
- P. Peeters, Van Glymesstraat 16, tel. 1730, penningmeester.

<u>INHOUDSOPGAVE</u>	blz.
1 Voorwoord ■	3.
2 De oude kerk van Gastel .	4
3 Aanvulling op de lijst van bijnamen van Gastelse en Stampersgatse personen ■	41
4 Folklore, tradities en andere volksgebruiken in Gastel en Stampersgat ■	44
5 De kermis in Gastel 1889 - 1939 - 1989 .	64
6 1889... 1000 jaar geleden ■	68
7 De herinneringen van Broeder Theophile Nijman ■	77
8 Het gebeurde in... 1939.	93
9 De oudste woonlocaties op de Meir ■	102
10 De congresgave van de Broeders van Scheppers betaalt 150 jaar ■	142
11 Jaaroverzicht van de Heemkundekring 1989.	159
12 De geschiedenis van het St. Joseph-Gesticht ■	162
13 Wit het dagboek van de Bevrijding van Gastel ■	169
14 Ledenlijst.	178
15 Informatie Heemkundekring ■	182
16 Inhoudsopgave	184
17 Colofon	185

COLOFON
Jaarboek 1989

Uitgave van :	Heemkundekring Het Land van Gastel Oud Gastel
Redactie :	De heer P.F.A. Akkermans De heer F. van Merriënboer De heer P. Peeters De heer H. Zandbergen
Druk :	Werkvoorzieningsschap West Noord-Brabant Roosendaal

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

